אלע ווערק פון שלום־עליכם

אידישע שרייבער

"EL AL LADO DEL CAMINO"

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

אידישע שרייבער

שלום-עליכם פאלקס-פאנד אויסגאבע—ניו-יארק, 1919

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אדישע שרייבער

אינהאלט

שלום־עליכם! 7
וויי שען איז דער בוים! 19
אויפן־דאך 29
מיין בעקאנטשאפט מים א. ל. לעווינסקי 41
מ. מ. ווארשאווסקי און זיינע ליעדער 51
א וואך מים י. ל. פרץ 69
וועגען פרישמאן'ס יובילעאום 79
פרישמאן צוגאסם ביי שלום־עליכם 89
מיין בעקאנטשאפט מים ח. נ. ביאליק 99
פיער זעצען מיר געזעסען 09

שלום-עליכם!

דיאלאג.

נעשריבען אין יאהר 1902.

שלום־עליכם!

— שלום־עליכם!
— עליכם־שלום!
— פון וואנען פאהרט מען?
— פון וואַרשע.
— וואָס איז אייער נעשעפט?
— איך בין א אידישע צייטונג.
— מה שמכם?
— א י ד י ש ע פ א ל ק ס צ י י ט ו נ ג. און איהר, פון וואנען זענט איהר?
— פון וואנען זאל איך זיין? פון יעהופּעץ.
— וואָס איז א י י ע ר נעשעפט?
— וואָס זאל זיין מיין נעשעפט? איך בין א אידישער שרייבער.
— מה שמכם?
— שלום־עליכם.
— שלום־עליכם? קומט דאָך אייך שלום־עליכם.
— עליכם ועל בניכם:
— וואָס־זשע מאכט איהר עפּים, פּאני שלום־עליכם?
— וואָס זאלען מיר מאכן? מע שרייבט.
— וואָס שרייבט מען?

•

— וואָס זאָל מען שרייבען? וואָס מע זעהט, דאָס שרייבט מען.

— וואָס האָט איהר פון אייער שרייבען, וואָס איהר שרייבט?

— וואָס זאָל מען האָבען? צרות האָט מען, בויכוועהטיג, האַרצקלעמענוש, בזיונות, יסורים, אנגסטען, גריזאָטע...

— אָט דאָס איז גאָר?

— וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט?

— איך מיין...

— כבוד? אָהן א שיעור און אָהן איין ערך! קיין שרייבער אויף דער וועלט האָט ניט אזוי פיעל כבוד, וויפיעל א אידישער מחבר. א קליניגקייט ביי אידען א שרייבער, א מענש וואָס שרייבט?

— איהר מיינט דאָס ערנסט?

— וואָס דען, אין שפאָס? קוקט זיך צו, וואָס סע טהוט זיך אף אויף אונזערע יובילעיען: ווינשעוואָנעם מיט „אָטקריטקעם" פון פערעהרער, פון הייסע חסידים און גלאָט פון געטרייע לעזער שיטען זיך פון אלע עקען וועלט: פון כתרילעווקע, פון טונעיא־דעווקע, פון טעטרעווען, פון שלש־סעודות'שאָק, פון גאלאָגאנישאָק און פון סטרישטש — און פון וואָנען ניט? היינט די קאָרעספאָנ־דענציעס, וואָס דער יובילאָר אליין שרייבט אריין אין די בלעטער! היינט די סעודות, די באנקעטען, די טאָסטען — היינט טראָגען גאנצע קעף! היינט די סטיפענדיעס, די צדקה, וואָס סע וועלט בשעת מעשה צעטהיילט אין ארץ־ישראל לטובת הפועלים!... איהר שפילט זיך מיט'ן כבוד פון א אידישען מחבר?

— ניין, ניט דאָס מיין איך; איך מיין...

— פרנסה? מיט'ן פולען מויל, אבי ער האָט צייט און קאָן נאָך זיין דערצו א מלמד, א קרעמער, א מעקלער, א שדכן, אדער אזוי א איד א מקבל, וואָס קאָן געהן איבער די הייזער צונויפ־

מאכען אויף זיין בוך... איהר שפּיעלט זיך מיט א אידישען מחבר? א אידישער מחבר איז א בעוואָהרענטער מענש.

— וואָס הייסט, ער איז א בעוואָהרענטער מענש?

— ער איז בעוואָהרענט פון ביידע וועלטען: פון עולם הזה און פון עולם הבא; ער איז בעוואָהרענט פון ברויט און פון געזונד, פון גוטע פּריינד, פון ווייב און קינדער און פון לייב און לעבען...

— מיר דאכט, פּאני שלום־עליכם, איהר רעדט שוין מיט דער גאָל, איהר פערקריכט שוין אהין, ווי יענער, וואָס אין יענעם „דור"?... נישט גוט אזוי. נישט שען פּאר א אידישען שרייבער, וואָס שרייבט פּאר'ן פּאָלק, ער זאָל אזוי ליאפּען אויף אידען. א איד איז מחויב אננעמען אלסדינג פּאר ליעב און זאָגען דריי מאָל א טאָג...

— גם זו לטובה?

— אודאי גם זו לטובה! וואָרום וואָס וואָלט געווען, איהר זאָלט דאָס אויך ניט האָבען? וואָס פּאר א פּנים וואָלטען מיר געהאַט צווישען די פּעלקער, מיר זאָלען די איין־און־איינציגע קאָפּאָטע אויף אַראָפּווערפען פון זיך? מיר האָבען דען עפּעס איין אנדער מלבוש, אחוץ אונזער ליטעראטור, מיט וואָס צו בעווייזען זיך פּאר דער וועלט?

— איהר זענט אפשר נערעכט.

— וואָס הייסט אפשר? געוויס! נאָר לאָמיר רעדען פון עפּעס פּרייליכערס.

— וועז האָב איך יאָהרציים?

— נישט דאָס. איך האָב צו אייך א שטיקעל...

— א שטיקעל בקשה? מסתמא עמיצען בעשרייבען אויף די גאזעטען?

— חס ושלום! איך האָב צו אייך א שטיקעל געשעפט.

— מכח א שרוך?

— ניין... און אפשר יא, מכח א שרוך.

— וועד איז דער חתן? פון וואנען איז די כלה?

— דער חתן איז אין יעהופעץ, די כלה איז פון וואַרשא.

— אביסעל א וויטער שרוך. ווי אזוי רופט מען זיי?

— די כלה הייסט אידישע פאלקסצייטונג, און דער חתן — שלום־עליכם. געפעלט אייך דער פלאן?

— מהכתיתי, אבי...

— אבי וואָס?

— אבי נאר ניט.

— האלבע וועדטער האב איך פיינט. זאגט, וואָס קוועטשט אייך?

— וועד האט אייך נעוואגט, אז עס קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אן צו קוועטשען! הכלל, וואָס זשע ווילט איהר?

— וויל איך, אזוי ווי איך בין א אידישע נאטור, און איהר זענט א אידישער שרייבער, זאלט איהר שרייבען, און איך וועל דרוקען.

— וואָס זאל איך שרייבען?

— פעליעטאנען... אויף צו לאכען.

— לאכען? עס נלוסט זיך וויינען...

— איהר מעגט אייך וויינען, אבי דער עולם זאל לאכען. איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאר וואָס זאל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאל מיך פערשטעלען פאר א מארשעלאק, א פוריס־שפיעלער, א פאיאץ, א פערשלעפטע קרענק, בכדי פרייליך מאכען דעם עולם...

— א! אט דאָס הויבט זיך אן מיט א אידישען מחבר!

וער זאָגט דען מאַרשעלאָק, פּורים־שפּיעלער, פּאיאַץ, פערשלעפּטע קרענק? איך האָב נאָר געוואָלט, איהר זאָלט שרייבען אזוי, אז ס'זאָל זיין מיט א שפּיצעל און מיט א וויצעל, מיט א גלעט און מיט א שטאָך, מיט איינעם וואָרט — דער עולם זאָל האָבען הנאה...

— און זאָגען: „א רוח אין זיין טאַטען אריין, אט דעם שלום־עליכם'ען! א האָנט — זי זאָל איהם נאָר אָפּראַרען! א צונג — זי זאָל איהם נאָר אָפּנעמען!"...

— היינט וויל איך, איהר זאָלט זיך אביסעל אוים'טענה'ן מיט אונזערע אידען, און דוקא אויף זייער גלות־שפּראַך, אויף „מאַמע־לשון". איהר זאָלט זיי זאָגען, אז איהר זענט טאַקי אזעל־כע און אזעלכע, איהר זענט אָבער אזעלכע און אזעלכע!... דאָס הייסט, איהר זאָלט זיי בענראָבען — נאָר איידעל, פיין, לייטיש... איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל מיט זיי שפּיעלען אין יענעם שפּיעל, וואָס מע רופט דאָס „קעצעלע־מייזעלע"?... מהכתיתי, פאר וואָס ניט? אבי...

— אבי וואָס?

— אבי נאָר ניט.

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז איך האָב פיינט האַלבע ווערטער. זאָגט, וואָס קוועטשט אייך?

— וער האָט אייך געזאָגט, אז עס קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אָן צו קוועטשען. הכלל, וואָס ווילט איהר נאָך?

— היינט וויל איך, איהר זאָלט זיי געבען בילדער.

— זיי זאָלען געהניצען?

— דערצעהלען מעשיות...

— זיי זאָלען קאָנען גרינג אנשלאָגען וועלען?

— שרייבען א גרויסען ראָמאַן, א ראָמאַן מיט א ליעבע, מיט ריהרענדיגע סצענעס, ס'זאָל פערחאפֿען דעם אָטהעם, מיט איינעם וואָרט — ס'זאָל זיין א „ראָמאַן"...

— אין זעכס טיי׳ל מיט א פֿראַגע און מיט איין עפּילאָג, א־לא שמ"ר? משונה־ווילדע אומגעלומפּערטע סצענעס, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען, למשל: א מלמד פון נעסווויזש זאָל ראָמאַנסירען מיט א דיענסטמיידעל רבקה; ער זאָל שרייבען הייסע בריוולעך, און זי זאָל זינגען זיסע ליעדלעך; נאָכדעם זאָל ער אוועקפֿאָהרען קיין פּאַריז און אין נייען חדשים אַרום קומען צוריק א באַראָן, א מיליאָנער, און טרעפֿען זיין נעליעבטע אין קיך ביי אפֿרים שקאָנטיסט, א מערדער, א באַנדיט, און דאָרטען זאָל זיין צוויישען זיי א דועל; ווי׳ל איהם אפֿרים דער שקאָנטיסט צעשפּאָלטען אויף צווייען, לויפֿט אוועק דער נעסווויזשער באַראָן צום גובערנאַטאָר און חאפּט איהם אויף פּונ׳ם שלאָף און ברענגט איהם צו פיהרען מיט דריי זשאַנדאַרען; דערזעהען אזא מעשה, חאפּט דער שקאָנטיסט א מעסער און שטעכט זיך, און רבקה די מויד פּאַלט אין אָהנמאַכט און זינגט בשעת מעשה אויף דייטש אזא „טראָווערדיג" ליעד, אז א שטיין קאָן אויך צעגאָסען ווערען...

— שוין? האָט איהר שוין געענדיגט? מע בעדאַרף ניט קיין נעסווויזשער מלמדים זאָלען פֿאָהרען קיין פּאַריז, גובערנאַטאָרען זאָל מען אויפחאפּען פּונ׳ם שלאָף, שקאָנטיסטען זאָלען זיך שטעכען און דיענסטמיידלעך זאָלען זינגען אויף דייטש „טראָווערדיגע" ליעדער אין קיך. איך פערלאַנג פון אייך, איהר זאָלט געבען א ראָמאַן, נאָר א אידישען ראָמאַן, א פערליעבענישׂ, נאָר א אידיש פערליעבענישׂ. איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פֿאָר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל אייך שרייבען פּונ׳ם לעבען, פּונ׳ם אמת׳ען אידישען לעבען; איהר ווילט, איך זאָל אייך טאַקי שרייבען מיט נערוון, מיט בלוט, טאַקי טיף־טיף פּונ׳ם האַרצען, דאָס וואָס

סע קאסט נעזונד, דאס וואס סע מאכט אלט פאר דער צייט, נעקנייטשט דאס פנים, גרוי די האר — אט דאס ווילט איהר? מהכתיתי, פאר וואס ניט? אבי...

— אבי וואס?

— אבי נאר ניט.

— וויעדער האלבע ווערטער? אמעהר זאגט, וואס קוועטשט אייך?

— ווער האט אייך געזאגט, אז סע קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אן צו קוועטשען! הכלל, וואס נאך ווילט איהר?

— איך ווייל, איהר זאלט זיך מטריח זיין חאטש איין מאל אין חודש דורכקוקען די אלע ביכער און ביכלעך, וואס די שרייבערס שרייבען...

— מאכען קאלי פאפיער...

— די דרוקער דרוקען...

— אז מע שמירט, פאהרט מען; אז מע צאהלט, דרוקט מען...

— די בוכהענדלער קויפען...

— בייטען ספרים אויף ספרים, „שילא נא שווייקא“...

— און דער עולם לייענט...

— א ברירה האט ער? מע גיט נישט דער בהמה קיין קלייען, קייעט זי שטרוי...

— זאלט איהר זיך מטריח זיין אט דאס אלסדינג דורכקוקען, איבערלייענען און איבערגעבען נאכדעם אין קורצען דעם לייענער, איהם רעכט צעקייען, וועלכעס איז גוט און וועלכעס טויג אויף כפרות...

— א רחמנות אויפ'ן מאגען...

— מיט איינעם ווארט — איהר זאלט שרייבען קריטיק.

— משטיינס געזאגט! בין איך מיר אויך א בהמה און פֿגר אויך אין דער טשערעדע...

— נאָר וואָס דען? איך וועל אייך בעטען, ס'זאָל זיין שטיל...

— וואָס בעדאַרף מען שרייען?

— און אָהן פֿייער...

— און אויך אָהן וואַסער...

— און אָהן כעס...

— כעס איז עבודה־זרה...

— אייער קריטיק זאָל זיין אי לעבעדיג, אי נוצליך, אי ערנסט, אי וויצליך... איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאָר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל פון די שמאטעס, וואָס מע פערפֿלייצט מיט זיי אונזער ליטעראַטור־מאַרק, מאכען א גאנצען צימעס. גריבלען זיך אין א קופּע מיסט און אויסזוכען אמאָל א פערעל — א גרינגע ארבייט, מע קאָן פון איהר בלוי בעשטעהן, זעהר נעזונד סאי פאר'ן גוף, סאי פאר דער נשמה. נו, מהכתיתי, פאר וואָס ניט? איך בין גרייט, אבי נאָר...

— אבי נאָר וואָס?

— אבי נאָר ניט.

— פע, פֿאני שלום־עליכם! איך האָב אייך שוין וויפיעל מאָל געזאגט, אז איך האָב פיינט האלבע וועלט; מיט מיר בעדאַרפט איהר רעדען פראָסט; זאָגט, וואָס בעדייט דער „אבי"?... נעלד?

— וועט רעדט פון נעלד?

— וואָס דען? כבוד?

— וועט רעדט פון כבוד?

— וואָס דען? געזונד?
— וואר רעדט פון געזונד?
— וואָס זשע דען זאָגט איהר „אבי"?
— אבי מע זאָל לייענען!...

ווי שען איז דער בוים!

איין עפיזאד פיט בארעז, דערצעהלט לכבוד דעם זיידעז ר ב מ ע נ ד ע ל י צו זיין פינף־אוז־זיעבעציגסטעז געבורטסטאג, פוז זיין ערשטעז אייניקעל.

געשריבען אין יאהר 1910.

ווי שען איז דער בוים!

איין עפיזאד מיט בארעו, דערצעהלט לכבוד דעם זיידעו רב מעיר עיי"ה,
צו זיין פינף־אונ־זיעבעציגסטען געבורטסטאג, פון זיין ערשטען אייניקעל*

אויב איהר ווילט זיך בעקענען מיט'ן זיידען נאהענט, אויב איהר ווילט מיט איהם פערבראנגען א שעה אין פערגעניגען, אויב איהר ווילט באמת הנאה האבען, עפּים נאשען פונ'ם זיידען, — איז ניט אין א נעזעלשאפט, ניט אויף באנקעטען, בעת מע דולט א קאפּ מיט טאסטען און מע שטורעמט מיט אפּלאדיסמענטען און מיט הידדם.

אמת, ער וועט זיך אין א נעזעלשאפט ניט פערלירען. ער וועט זיך ניט בעהאלטען אין א ווינקעלע און וועט זיך ניט שעמען פאר קיינעם. ער וועט אייך אפּענטפערען אויף אלע אייערע טאסטען און אויף אלע רעדענישען, יעדען בעזונדער, און דוקא קלוג, און דוקא טיעף, און דוקא וויציג, און דאס פּנים וועט איהם לייכטען, ווי א מנורה, און איהר וועט זיך פיהלען מיט איהם יום־טוב'דיג, ווי מע קאן זיך נאר פיהלען מיט איין אמת'ען תלמיד־חכם. דאס וועט אבער זיין, רבותי, מעהר נישט אז רב מענדעלי מוכר־ספרים. דאס וועט ניט זיין „דער זיידע".

---

* איך בין דא מוסר מודעה פאר דער נאנצער וועלט, אז דאס האב איך נעקרויינט רב מענדעלי מוכר־ספרים מיט'ן נאמען „זיידע". דאס איז נעווען מיט א פיערטעל יאהרהונדערט צוריק. איך בין דעמאלט נעווען נאך נאר א קונדס און א „פארשייטער אייניקעל", ווי דער זיידע האט מיך אננערופען אין איינעם פון זיינע בריעף צו מיר. פון דעמאלט אז איז אוועק א נאנצ: זיידע! זיידענו! — דער זיידע האט דערלעבט, ברוך־השם, אייניקלעך א נאנצען דור — כן ירבו וכן יפרצו!

שלום־עליכם.

„דעם זיידען" אויב איהר ווילט קענען, געהט מיט איהם, זייט מוחל, ארויס העט־וועיט הינטער דער שטאדט ארויס, דאָרט אויף דער פרייער לופט, אונטער דער הימעל־יארמעלקע, דאָרט וואו עס וואכסט א בוים, וואו עס שפראָצט א גרעזעל, וואו עס פיטערט זיך א קעלבעל, וואו עס גרינט א וואלד, וואו עס דרעהט זיך א מיהל, וואו עס לויפט א קליינע וואו עס קוקעט א פויגעל, וואו עס שפרינגט א וועווריקעל, וואו עס פלאטערט א פערהעל, וואו עס שמוצערען היישעריגען, וואו פליענעלעך האבען זיך צונויפגענומען א גאנצע חאליאסטרע און זשומען, און וויענען זיך, און ווידמענען זיך, און זאגען שירה, געבען־אף א לויבעניש צו גאט — אהין, אהין זאלט איהר איהם נעמען, וועט איהר דאָרטען ערשט בעקענען מיט'ן „זיידען", וועט איהר דאָרטען ערשט געוואהר ווערען אקוראט, ווער דער „זיידע" איז.

איהר וועט זעהען פאר זיך אין איין צייט אי א טיפען דענקער, אי א מאדנעם קינסטלער, אי א קינד פון דער נאטור. און ער וועט זיך אוועקזעצען מיט אייך אויף גאט'ס ערד, אויף דער גרינער שמעקענדיגער קאלהרע, וואס איז בעשפרענקעלט און בעצוויקעלט מיט אלערליי קווויטלעך. און ער וועט, קוקענדיג אין בלויען הימעל אריין, אייך ארויסזאגען א טיפען געדאנק, און ער וועט אייך אפמאהלען א לעבעדיג בילד, און ער וועט אייך דערצעהלען א שענע מעשה פון אמאל, און ער וועט אייך זאגען א קלוגען, שארפען, א אידישען וויץ, און ער וועט זיך צעלאכען הילביג אויף א קול, און ער וועט אייך מאכען צו גלייכער צייט דענקענדיג און לאכענדיג און פרייליך, און איהר וועט זיך פיהלען אזוי גוט, ווי נאך קיינמאל ניט, און עס וועט אייך באנג טהון, פאר וואס איהר האט דאס פריהער ניט געוואוסט, און איהר וועט חרטה האבען, פאר וואס איהר האט ניט פערחאפט מיט זיך קיין בליישטיפטעל אויף צו פערשרייבען ביי זיך די דאזיגע טיפען ענ־דאנקען, מיט די דאזיגע לעבעדיגע בילדער, מיט די דאזיגע שענע מעשיות פון אמאל, מיט די דאזיגע שארפע קלוגע אידישע וויצען.

ניין. דער מענדעלי מוכר־ספרים אינ׳ם לעבען איז ניט דער מענ־דעלי מוכר־ספרים, וואָם אין בוך. מענדעלי מוכר־ספרים אין לעבען איז אליין א בוך.

פון דעם דאָזיגען בוך ריים איך אויס א בלעטל און גיב עס דיר, פריינד לעזער, היינט, צום פינף־און־זיעבעציג־יאָהרינען יובילעאום פון אונזער זיידען, לכבוד אונזער אלעמענם יום־טוב, דעם יום־טוב פון דער אידישער ליטעראטור.

בימים ההם — אין יענער צייט, ואני באדעסא — בין איך געוועסען אין אדעם אויף א דאטשע, ווייט הינטער דער שטאדט, ביי׳ם ברעג פונ׳ם שווארצען ים, אויפ׳ן „פאנטאן". יאָהרען זענען נעווען גוטע (טאָלמאטשאוו איז נאָך דעמאָלט ניט געווען בעל־הבית...) — גוטע, גוטע יאָהרען! עס איז אפגעגאנגען נאָר גיסט, ליעבע גוטע גיסט. און גאָט האָט מיר געהאָלפען. איך האָב געהאט א גאסט — דער זיידע איז צו מיר געקומען פון שטאָדט. געקומען צו־גאסט. דער זיידע מענדעלי מיט זיין נושא־כלים, דעם פליגעל־אדיוטאנט, י. ח. רבניצקי.

עס איז שווער זיך פאָרצושטעלען דעם זיידען מענדעלי אין אדעם אָהן רבניצקי׳ן — פונקט ווי עס איז שווער אייך פאָרצו־שטעלען זיך, למשל, א לוֹלב אָהן א הדס, אדער א שטאָדט אָהן א „קאזיאנע ראבינער", אדער א וואַרשעווער דאזאָר אָהן א זוהן א משומד, אדער א רוסישען פאָרלאָמענט אָהן א פוריישקעוויטשען... לאָז מיר הונדערט מאָל מוחל זיין מיין פריינד און מיין חבר רבניצקי פאָר דעם דאָזיגען פערגלייכען. איך האָב נישט געמיינט איהם, חלילה, פוגע בכבוד זיין. וואָם האָב איך צו איהם? נאָר — איהר ווייסט דאָך — א שרייבער אז ער האלט אין פערגלייכען, מאכען פאָראלעלען, חאפט ער וואָם עס קומט איהם פריהער אויפ׳ן זינען.

בקיצור, איך האָב נעהאט גיסט: דעם זיידען מענדעלי און רבניצקי׳ן. אויסגעבאָדען זיך אינ׳ם שווארצען ים, וואו דער זיידע

האָט אונז בעוויזען, וואָס הייסט שווימען צו זעבציג יאָהר און וואָס הייסט מאכען קונצען אויפֿן וואסער, האָבען מיר געמומען די פּיס אין די הענד און געמאכט א שפּאציער פֿונ׳ם קלייגעם פּאָנטאָן אויפֿן נרויסען און פֿונ׳ם נרויסען פּאָנטאָן נאָך ווייטער — און בעת מעשה האָט אונז דער זיידע דערצעהלט מעשיות מיט מעשיות, און מיר האָבען געהערט און נעוואונדערט זיך און געקוואָלען און נעקלִיבען נחת, ווי אמת׳ע נוטע נעטרייע אייניקלעך. פֿלוצים שטעלט זיך דער זיידע אָפּ:

— מה נאה אילן זה — וואָס זאָגט איהר אויף דעם בוים?

מיר הויבען אויף די אויגען — א בוים, שוין איין מאל א בוים! ניט אזוי דער בוים, ווי די בארען. אי, בארען! בער־האמאטען! קיילעכיגע, גלעטע, פעטע זיסע, גלאטע, ווייכע, העננען־אראפּ אויף גראָבע צוגעברוימטע שטעקעלעך, שיקען־ארויס פון זיך א ריח־ניחות, קוקען אויף אונז פריינדליך, ווינקען צו אונז, בעטען זיך: „פערדיענט א מצוה, אידישע קינדער, מאכט אויף אונז שהחינו"... און הינטער דעם בוים — נאָך א בוים, אין נאָך א בוים, און אלע אָפּגעשאָטען מיט בארען. א ים מיט בארען!

אָהן ווערטער האָט דער זיידע אַוועקגעשטעלט אויף אונז זיינע שארפּע קלוגע אויגען דורך די גלאַנצענדיגע בריללען און מיט א מעפיסטאָפעל־שמייכעל אויף די דינע בעזיבערטע ליפּען האָט ער אונז דורכגענומען דורך און דורך, ווי אייגער רעדט: „קינד־דערלעך, איך זעה — איהר זענט בעלנים אויף די דאָזיגע באַ־רען?"... און גליך ווי מיר וואָלטען זיך אויפֿגערעדט פון פריהער אלע דריי, איז נעבליבען ביי אונז דער הסכם, אז מיר נעהען אין נאָרטען אריין נאָך בארען.

אידען האָבען פיינט לאנג טראכטען: וואָס בארען? ווער בארען? וועמעס בארען? — דאָס האָבען מיר נעלאָזט פריי. מסתמא וועט זיך עס מיט דער צייט פערענטפערען. דער עיקר איז: נעפינען א טויער, א נאנג אין נאָרטען אריין, און דאָרט

ווי וועט זיך ניט נעפינען א בעל־הבית, א סטרוזש, א נערטנער — פאר נעלד וועלען מיר שוין קריגען בארען.

און כך הוה. מיר האבען נעפונען א טויער. אויפ'ן טויער א בלעטעל. אויפ'ן בלעטעל — אנגעשריבען מיט נאלדענע אותיות: „אנאטרא". ווייסען מיר, הייסט עס, אז אנאטרא — דאס איז דער בעל־הבית פונ'ם נארטען.

געהערט האבען מיר, אז אנאטרא איז א גרעק, און א פיעל־פאכער מיליאנער, און א רשע. נאר צי ער פערקויפט בארען — דאס איז קיינער ניט מחויב צו ווייסען. עס קאן זיין, אז ניין, און עס קאן זיין, אז יא. ער מעג זיך זיין א פיעלפאכער מיליאנער, און די בארען פונ'ם נארטען זאל ער דוקא פערקויפען. דער שכל איז דאך מחייב: צו וואס דארף עס איין מענש אזוי פיעל בארען?...

אט אזוי טראכטענדיג, טרעטען מיר אריין פאוואלינקע אין א מחיה'דיגען נארטען, שפאציערען איבער אויסגעפוצטע סטעזש־קעס, געפלאסטערט מיט קלייניע ים־שטיינדלעך און בעציערט פון ביידע זייטען מיט אונטערגעשוירענע בוימלעך, אונטער וועלכע עס קוקען ארויס שמעקענדיגע בלומען, וואס שמייכלען צו אונז און גריסען אונז נאר פרייגדליך: „ברוכים הבאים! סקאצעל קומט! ווילקאמען!"... און מיר נעהען ווייטער און ווייטער. פלוצים... פון וואנען האט זיך נענומען, מיט איין אימפעט און מיט א הוק, און נלייך אויף אונז — א הונד. אבער א הונד! א קאלב, ניט קיין הונד. א לייב. א לעמפערט! א נעלע נלאנ־צענדיגע פעל. לאפעם ווייכע, קיילעכיגע, ווי ביי א טיגער. א מארע א שוואנצע, א נאסע, נאר א חנ'עוודיגע. צייהן ווייסע, שארפע. אויגען רויטע, פייערינע, ווי ביי א נזלן. א פארשוין א הונד, נאר א הונד.

איך ווייס ניט, ווי אזוי אויהר, נאר איך — איך בין מיך מודה, וואס האב איך מיך דא צו שעמען? — איך האב פאר א

הונר מורא... שייך זאָגען מורא? דאָס וואָרט „מורא" איז צו שוואַך אויף ארויסצוגעבען אייך דאָס געפיהל, וואָס רופט ארויס ביי מיר א הונר. אַלע חיות אויף דער וועלט האָב איך ליעב, ליעב, נאָר אָהן א שום אויסנאַהמע. א הונד האָב איך אויך ניט פייגד. נאָר וואָס דען? איך בין מיט איהם ניט זיכער. איך, אז איך קום אין א שטוב אַריין און דערזעה א הונד (ביי א כריסט, געוועהנליך, וואָרום ביי א אידען איז ניטא קיין הונד, און אויב ס'איז דאָ ביי אידען א הונד, איז דאָס ניט קיין הונד), אזוי הער איך שוין ניט, וואָס מע רעדט צו מיר. מיינע געדאַנקען זענען דאָרטען, ארום הונד... אז ער גיהט צו מיר צו נאָהענט און שמעקט מיך ארום און לאַשטשעט זיך און דרעהט מיט'ן עק, איז מהכתיתי, זעהר פיין, מחותנים — אבי טשעפע מיך ניט. זאָלסט נאָר ניט ארויפלעגען אויף מיר די קאַלטע לאַפע דייגע און ניט שטופען מיר די נאַסע מאָרדע אין פנים אריין. איך האָב דיך ליעב, פערשטעהסט דו מיך, נאָר פון דער ווייטען...

פאַר מיין חבר רבניצקי'ן וועל איך אייך ניט זאָגען. אפשר האָט ער מורא פאַר א הונד נאָך מעהר פון מיר? ער וויל מיך אייגרעדען אפילו, אז ער האָט ניט אזוי מורא. וואָס איז די מורא? ער האָט דען ניט קיין שירעם? נאָך א מין שירעם!... איך האָב אייך נאָר פערגעסטן זאָגען, אז מיין פרייגד רבניצקי גיהט נישט ארוים מפתח ביתו אָהן א שירעם, סאי זומער, סאי ווינטער. אז איהר וועט זיין אין אדעם און וועט בעגעגענען אין גאַס א אידען מיט א רויט שייגענדיג פנים, מיט גוטע, א ביסעל פערזאָרגטע אויגען, מיט א פערטראַכטען ווייסען שטערן און מיט א שירעם אונטער'ן אָרעם, חאָטש אין דרויסען איז ווינטער און דער פראָסט ברענט, זאָלט איהר ווייסען, אז דאָס איז ער, רבניצקי הייסט עס. איך וויים דעם סוד פונ'ם שירעם: ס'איז פאַר א הונד. אי, די קשיא: פאַר א הונד איז נאָר גוט א שטעקען? — האָט נאָר נישט קיין טבע פרעגען קשיות.

הקיצור, מיר ביידע, איך און מיין חבר רבניצקי, זאַ מיר האָבען דערזאהען דאָס בעשעפענישׂ מיט'ן אָפענעם מויל גלייך אויף אונז, האָבען זיך אונזערע נשמות אָפּגעטיילט פונ'ם גוף. אונזער ערשטער געדאנק איז געווען: לויפען! ס'איז אָבער גוט צו לויפען, אז ס'איז דאָ פיס. וואָס וועט איהר טהון, אז די פיס האָט מען ביי אייך אונטערגעהאקט אקוראט ביי די קנעכלעך, און דאָס הארץ הענגט ביי אייך אויף א פאָדעם, און די האָר שטעהען קאָפויר, און די אויגען — אט־אט שפרינגען זיי אייך ארויס פון שטערן? לויבער פרייַנד, איהר האָט אונז ניט וואָס צו מקנא זיין. וואו מיר האָבען ערגיץ א שונא, רבונו של עולם, זאָל ער איבערגעהן אויף דעם שטאנד, אין וועלכען מיר ביידע האָבען זיך נעפונען אין יענער מינוט.

און דער זיידע? — יענעם מאָמענט וועל איך קיינמאָל קיינמאָל ניט פערגעסען. ווי נאָר דער כלב האָט נעעפענט דאָס מויל און א וואַרף געגעבען זיך אויף די אומגעבעטענע געסט, אזוי האָט דער זיידע צונויפגעלאָזט די הענד אויפ'ן הארצען, צונויפ־געזומען די ליפען מיט א שמייכעלע, אריינגעקוקט א וויילע דעם הונד גלייך אין די אויגען אריין און אויסגעשאָסען א געלעכטער מיט א הילך — איך מעג שווערען, אז דער כלב האָט פערשטאנען דאָס געלעכטער. און ניט נאָר פערשטאנען — ער האָט זיך גע־פונען ווי בעלעדיגט. אקעגען א האלבע מינוט זענען זיי אזוי געשטאנען איינס אקעגען דאָס אנדערע און געקוקט זיך גלייך אין די אויגען אריין. און אפשר נאָך ווינציגער ווי א האלבע מינוט. נאָר ביי מיר האָט זיך עס געצויגען איין אייביגקייט. דאָס איז געווען א שווערער, א קריטישער מאָמענט. א מענש און א חיה האָבען זיך בעגעגענט און געמאָסטען איינס דאָס אנדערע מיט'ן קוק, וואר וועט וועמען גובר זיין... נאָכדעם איז דעם הונד, אפנים, נמאס געווארען די נאנצע מעשה, האָט ער אראָפּגעלאָזט די פייעריגע גזלנ'ישע אויגען זיינע, האָט נענעבען א געהניץ מיט'ן נאנצען מויל, זיך בעלעקט און אויסגעצויגען, אויסגעטרייסעלט

די נעלע גלאנצענדינע פעל, זיך אויסנעקערעוועט צו אונז, נאר אהן א שום דרך־ארץ, מיט'ן הינטען, און שמעקענדינ מיט דער נאז זיינע אייגענע טריט, האט ער זיך נעלאזט נעהן זיין וועג.

יענעם טאג האבען מיר נענעסען בארען. נישט קיין שלעכטע בארען. נאר דאס זענען נעווען בארען, וואס מיין ווייב האט נע־ בראכט צו פיהרען פון שטאדט.

אויטא־דא־פע

אראינערונגען לכבוד דעם ליטעראַרישען יום־טוב פונ׳ם זיידען סענדעלי מוכר־ספרים, נעשריבען פון זיין ערשטען אייניקעל.

נעשריבען אין יאהר 1910.

אויטאָ־דאַ־פע

עראינערונגען לכבוד דעם ליטעראַרישען יום־טוב פון׳ם זיידען „מענדעלי מוכר־ספרים", געשריבען פון זיין ערשטען אייניקעל.*

דער בנוהג־שבעולם איז, אז סע שטאַרבט — ניט דאָ נע־דאַכט, ניט פאַר אייך געדאַכט, ניט פאַר קיין שום אידען נע־דאַכט — א גרויסער מענש, בעקומט מען איהם ליעב און מע הויבט אָן נאָכזאָגען שבחים נאָך זיין בעט, און מע הויבט זיך אָן דערמאָנען און נאָכדערצעהלען פון איהם מעשיות, עפיזאָדען, אנעקדאָטען, אפאָריזמען, געדאַנקען, ווערטלעך, גלייכווערטלעך, חכמות און נאַרישקייטען — אלץ גיט אהער, אלץ איז א סחורה, אלץ ווערד פּערצוקערט. איך נעם מיר די שטאַרקייט צו זאָגען, אז ס׳איז א נאַרישער מנהג, און אויב איהר ווילט — טאקי א שטיקעל עולה אויך. א קונץ נאָכ׳ן טויט דערצעהלען שבחים? פאַר וואָס זאָל דער בעטרעפענדער אליין אויך ניט נעניסען פונ׳ם כבוד? פאַר וואָס זאָל ער אליין ניט זעהן און ניט הערען די אלע שבחים מיט די מעשיות, וואָס מע דערצעהלט זיך אָן פון איהם, מיט די עפיזאָדען, אנעקדאָטען, אפאָריזמען, געדאַנקען, ווערטלעך, גלייכווערטלעך, חכמות און נאַרישקייטען? אדרבה, איך נעה נאָך ווייטער: איך זאָג נאָר, אז ס׳איז מעהר יושר פאַר׳ן לעבען אלס נאָכ׳ן טויט צו איבערגעבען אזעלכע זאכען, ווארום טאָמער

---

* איך האב שוין איין מאל מוסר טודעה נעווען פאַר דער נאנצער וועלט, אז דאס בין איך נעווען דער ערשטער, וואס האב אננעהויבען מענדעלי מוכר־ספרים מיט׳ן נאמען „זיידע", און ער מיך — „אייניקעל". פון דעמאלט אז זענען מיט נאם׳ם הילף אויסנעוואכסען, קיין עין הרע, א נאנצער דור מיט „אייניקלעך" — כן ירבו!

שלום־עליכם.

חלילה — לא יעלה ולא יבוא — עס מאכט זיך אמאל, איינער איז מגזם, דערצעהלט אויף איהם אזעלכעס, וואס ניט נעשטוינען, ניט נעפֿלויגען, קאן ער ארויסטרעטען אין דער עפענטליכקייט, ואין החי יכול להכחיש את החי, און זאגען: „זייט זשע מוחל, רב איד, איהר האָט, דאכט זיך, אויסנעטראכט אויף מיר, מחילה, א גרויסען ליגען"...

אויף איינעם א לית דערצעהלט מען, אז ער האָט זיך אוועק־נעלאָזט למדינת הים, אין א ווייטען וועג אריין, און האָט ארויס־נעלאָזט א קלאנג, אז דאָס שיף איז אונטערגענאנגען און ער איז דערטרונקען געוואָרען. לאחר זמן קומט ער צו פאָהרען אהיים און טרעפט מסתמא איין איבערקעהרעניש: דאָס ווייב האָט צו־גענומען איין אנדערער, די שטוב האָט מען פערקויפט, מיט זיין גוטס האָבען זיך צעטהיילט זיינע גוטע פרייַנד — א חורבן! ער גיהט ארום פון שמוני'ן צו בוני'ן: „האָט איהר נעהערט איין אומגליק, אזא־נ־אומגליק?" „צו וואָס האָט דאָס אייך געטוינט?" „איך האָב געוואָלט הערען, וואָס וועט די וועלט זאגען"...

א יובילעאום — דאָס האָבען שוין א סך חכמים נעזאָגט — איז נעגליכען, להבדיל, צו א לויה. בדידי הוה עובדא — אויך אליין האָב איבערגעלעבט פאר א פאָר יאָהרען אזא מין „לויה", זיך אָנגעהערט אויף זיך אזעלכע שבחים, וואָס זענען מיר קיינמאָל ניט נעקומען אין חלום. איין עבירה נאָר, וואָס דער עולם האָט זיך פערגעסען און גיך אנשוויגען געוואָרען... און מחמת איך וויים דעם טעם פון „יובילעאום", וויל איך מיר מהנה זיין דעם „זיידען", און דעם זיידענ'ס פיעלע פרייַנד און פערעהרער, חאָטש מיט איינעם פון די פיעלע, פיעלע עפיזאָדען, וואָס איך האָב וועגען דעם זיידען צו דערצעהלען און צו דערצעהלען.

די מעשה האָט זיך נעטראָפען אין אדעס, ביי'ם ברעג פונ'ם שוואַרצען ים, אויפ'ן גרויסען פאָנטאָן, זומער אויף א דאָנערשטיג — מיט אלע סימנים, און דער בעסטער סימן וועט זיין דער נאָמען

פון דער דאטשע „מאנדראשי" — און לאז דער זיידע זיך דער־מאנען, ואין החי יכול להכחיש את החי!...

אין יענער צייט — א יאהר צוואנציג דארף שוין זיין אין דעם — בין איך נעווען אונטער'ן איינפלוס פונ'ם זיידען און נע־שריבען א גרויסעם אלענארישעם ווערק, טאקי א ראמאן, נאר מיט א פערשטעלעניש, כמו ווי להבדיל א מין „קליאטשע". און מחמת מיר האט זיך נעגלוסט נעבען איין אלענארישע, דאס הייסט, איך האב נעהאלטען פאר די אויגען ניט דאס ווירקליכע לעבען, נאר די „כנסת ישראל", בין איך מסתמא פערקראכען אין אלף השישי ארויין. און, ווי נעווהנליך, בין איך נעווען פערליעבט אין דעם דאזיגען ווערק, ווי א חתן אין זיין כלה אין די נעצעהלטע טעג פאר דער חופה, נעהאלטען, אז דערמיט ענדיגט זיך שוין די נאנצע וועלט! און עס האט זיך מיר זעהר נעווואלט בעווייזען פאר עמיצען מיין נעליעבטע כלה, מיין איך — מיין נייעס ווערק. וועמען זשע בעווייזט מען אזא אבן טוב, אז ניט פאר'ן זיידען? סטייטש, איך האב אזא מבוא: סך הכל איין האלבע שעה פון אדעם, און דארט זיצט דער זיידע מענדעלי — ווי זאגט מען: א כשר'ער טאפ מיט א כשר'ען לעפעל... נאר וואס דען? ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער? טראגען דעם ראמאן צום זיידען — צו א גרויס פעקעל. מטריח זיין דעם זיידען צו זיך — עפעס נישט קיין דרך־ארץ. פאלט א איד אויף א המצאה: זומער־לעבען, הייסט טעג, מע בעדארף פערבעטען צו זיך אויף דער דאטשע דעם זיידען — נעניסען לופט, זיך אפבאדען אין ים, און אביסעל שמועסען. איז אבער אראפברענגען דעם זיידען ניט אזוי גרינג, מע בעדארף האבען א שעת־הכושר. נאט האט מיר נעהאלפען, עס האט זיך נע־פונען א שעת־הכושר — אראפגעבראכט דעם זיידען. א גאסט אויף א נאנצען מעת־לעת.

די מצוה פון „הכנסת־אורחים" איז, נאך מיין נארישען שכל, מעהר לוקסוס ווי מצוה, און אויב עס וואלט מיר זיין ערלויבט צו

רעדען נאָך מעהר עפענטליך, וואָלט איך זאָגען, אז ניט דערמיט אַליין איז אברהם אָבינו געווען אזוי גרוים, וואָם ער איז געווען א מכנים־אורח, וואָרום וואָם קאָן זיין מעהר אננענעהם ווי אויפ־נעמען געסט?

נאָר אויב אויפנעמען געסט בכלל איז א פערגעניגען, איז האָבען פאָר א גאָסט דעם זיידען רב מענדעלי — א יום־טוב. מענדעלי מוכר־ספרים אין א געזעלשאפט איז אזוי פיעל אריגינעל, אייגענארטיג, ווי מענדעלי מוכר־ספרים אין דער ליטעראטור, און אויב איהר ווילט, איז ער אין לעבען נאָך מעהר בולט, ווי אין בוך. אין דער צייט וועז אז מיר בענגענען זיך מיט אנדערע שריפט־שטעלער, טרעפט זיך אמאל, אז מיר האָבען דערנאָך חרטה, למאי מיר האָבען זיי געזוהלן אזוי נאָהענט, איז דער זיידע מענדעלי פונקט דער היפך: ער איבערטרעפט אין א פערזענליכקען בעגעג־ניש אלסדינג, וואָם איהר האָט אייך פאָרגעשטעלט פריהער אין אייער פאנטאזיע. נאטירליך, ער איז ניט מיט הערנער — נאָר איהר דערזעהט פאר זיך א פארשוין איין אויסערגעווענליכקען. דאָם איז ניט נאָר א זקן שקנה חכמה, דער אמת'ער טיפ פון דעם אידישען תלמיד־חכם; דאָם איז א מענש, וואָם איז פול מיט לעבען, מיט בעווענונג, וואָם דאָם לעבען טריפט ביי איהם אין אלע אדערען, קוקט־ארויס פון דעם שארפען בליק פון די קלוגע אויגען, פון די טיעפע קנייטשען פון דעם הויכען שטערן, פונ'ם יונגען שמייכעל וואָם אויף די דינע ליפען, און איהר פרעגט זיך: „אָט דאָם איז מענדעלי מוכר־ספרים?"... ביי מעהר נאָהענטע, אינטימע בעקאנטשאפט דערזעהט איהר פאר זיך א אידען א קינד, א זקן א קונדס, וואָם וועט אייך בעווייזען וואָם הייסט מוסקולען, וואָם הייסט געהן גלייך ווי א סטרונע, וואָם הייסט קאָנען שפאָנען, קאָנען ליפען, קאָנען שפיעלען זיך מיט קינדער — און איהר וועט פרענען ביי זיך: „אָט דאָם איז א אידישער מחבר, וואָם מע פייערט זיין פינף־און־זיעבעציג־יאָהריגען יובילעאום?" אין דער נעזעלשאפט פון אזא גאסט הויבט איהר אליין אויך אן פיהלען

זיך יונגער און פרישער און לעבעדיגער, און איהר פערגעסט מיט איהם, וואו די צייט קומט אהין, וואו דער טאָג געהט אוועק.

נאָר „שפּיעל, זאָגט מען, דעם חתן וויינענדיגם, ער האָט זיך זיינם אין זינען". ווי גלויקליך איך בין ניט געווען מיט'ן טהייערען גאסט, ווי געשווינד די צייט איז נישט געלאָפּען, איז מיר מיין ראָמאן נישט ארוים פון זינען אפילו אויף איין מינוט. נאָר ווי טרעט מען צו צום עסק? ווי אזוי נעמט מען גלאָט אָט אזוי און מע טהוט א זאָג: „זיידע, איך וועל אייך לייענען מיין רא־מאן?" — האָט אָבער גאָט געטהאָן א נס. דער זיידע אליין האָט מיך א פּרעג געגעבען, אויף דער נאכט איז דאָס געווען, נאָכ'ן עסען: „וואָס הערט זיך? וואָס שרייבט מען עפּים נייעס?" איך האָב דערפיהלט, ווי דאָס האַרץ האָט מיר אָנגעהויבען קלאָפּען „טיק־טיק־טאק". דאַנקען גאָט, געקומען די מינוט. און איך האָב מיך אָנגעהאפט מיט ביידע הענד, ארויסגעצויגען מיין לייבלינג פון שופלאָד, וואו ס'איז געלעגען צונויפגעקאטשעט, ווי א הייליגע שריפט, איבערגעבונדען מיט א רויטען פאָדעם־זייד — איך בין שוין גרייט געווען צוטרעטען צום עסק, שוין געוואָלט אָנהויבען לייענען, — אָן מיר איז, הייסט עס, ניט געווען קיין שום מניעה, — האָט מיך אָבער דער זיידע אָנגענומען ביי דער האַנד: „איצט? ניין. איצט בעדארף מען געהן מקבל פּנים זיין די לבנה, וואָס געהט אויף פונ'ם ים".

שען איז דער ים, אז ער צעשפּיעלט זיך מיט אלע זיינע וועלען בייטאָג אויף דער שיין פון דער גינגאלדענער זון. שען איז ער בי'ם אונטערגאנג פון דעם רויט־פייעריגען קוגל, וואָס לאָזט זיך אראָפּ, פאלט אריין אין אָפּגרונד ארריין, און אלץ וועדט ווי מיט פייער בעגאסען. אין א פורפור־מאנטל וועדט איינגע־וויקעלט דער עק הימל, און א קיהלע שטילקייט לאָזט זיך אראָפּ און געוועלטיגט און הערשט אויף דער ערד. טויזענד מאל שענער איז אָבער דער ים בייגאכט, וועז עס שניידט זיך אויס און בעווייזט זיך אויפ'ן הימל דאָס וווסע בלאָט פון דער זילבערנער לבנה

און בעווייסט און בעזילבערט און בענימט מיט ווייסען חן און מיט זילבערנעם נאכט־כשוף די שטילע וואסערען פון בערוהיגטען ים, וואם קוים־קוים וואם ער ציטערט און שפיענעלט אפ אין זיך די אלפי אלפים ורבוא רבבות פינקעלדיגע שטערען. ניין, דער זיידע איז נערעכט. ניט איצט איז די צייט צו לייענען ראמאנען. עס גלוסט זיך אפילו ניט נעהן אין שטוב ארויז שלאפען. איין עבירה, איין עבירה אזא נאכט! מיר פיקט אבער אין קאפ אלץ דער ראמאן, אלץ דער ראמאן! פון וואם מע זאל ניט רעדען, איך קום אויף מיינעם. איך וויל איהם חאטש איבערגעבען די אידעע, איהם בעקענען מיט'ן אינהאלט. „צו וואם? — זאגט דער זיידע. — אותיות מחכימות. מארגען אין דער פריה וועלען מיר זיך אוועק־זעצען אינצווייען און איבערלייענען דעם ראמאן פון טאוועל ביז טאוועל". אך, ווי גוט! אך, ווי גוט!

יענע נאכט איז קיין שלאף ניט נעקומען אויף מיינע אויגען. איך האב מיר פארגעשטעלט, וואם וועט זיין, למשל, אז איך וועל איהם שוין האבען נעהאט איבערגעלייענט מיין ווערק אינגאנצען? וואם וועט זאגען דער זיידע? „איך בין ענטציקט"? „איך בין נתפעל"? „איך בין איבערראשט"? ניין. ער איז ניט אזעלכער, וואם זאל זיך צעגיסען אין סענטימענטען, צוקערדיגע ווערטער („לאקריץ" הייסט דאס אויף זיין לשון). עס וועט זיין געגוג פון זיין זייט, אז ער וועט ארויפלעגען אויף מיר זיין האנד: „נו? יישר כח! שרייבט, שרייבט א סך אזעלכע ווערק, און לאז דער זיידע האבען נחת פון זיין אייניקעל"...

און אפשר קאן זיין, אז ער וועט נאר ניט זאגען. לחלוטין גארנישט. ער וועט ניט האבען קיין ווערטער. און דאס שווייגען זיינס וועט זיין פאר מיר אויך גאנץ געגוג. א „זיידע", וואם דער „אייניקעל" האט איהם אריבערגעשיקט (איך בין זיך מודה, אז דער נעדאנק איז אויך געווען), וואם האט ער צו זאגען?... אביסעל האט מיר וועה געטהאן דאס הארץ אויפ'ן זיידען, וואם איך האב

איהם אריבערנעיאָנט. ער איז דאָך עפּעס נישט קיין מאן־דהוא, עפּעס א מענדעלי מוכר־ספרים! א קליינינקייט?! קומט א יונגע, א שנעק, א שלום־עליכם, און שרייבט אַן א בוך, וואָס שטעלט אוועק אזא ריעז אויף א זייט, לאָזט איהם איבער הינטער זיך, — נעבאך, נעבאך!...

יענע נאכט איז דער זיידע אויך ניט נעשלאָפען, נאָר ניט איבער מיין ראָמאן — איבער איין אנדער מעשה: דאָס חדר, וואו מיר האָבען בעלענט דעם נאסט, איז געווען דאָס צווייטע פונ'ם קינדער־צימער, האָט דאָס קינד (דאָס „קינד" איז שוין איצ־טער א סטודענט) א גאנצע נאכט נעשריען אויף צייהנדלעך, קיין אויג איהם נישט נעלאָזט צומאכען! — „וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרט פאָר א מין שרייער? — האָט זיך דער זיידע פאר אונז נעקלאָגט אויף מארגען אין דער פריה. — און איך וואָלט וועלען וויסען, וואו נעמט זיך צו א קינד אזוי פיעל כח, קיין עין־הרע ניט?"...

נאָך א ביסעל ווערטלען זיך איבער'ן „שרייער" און נאָך טיי טרינקען, האָט מיר דער זיידע א וואונק נענעבען:

— נו?...

פון אלע „נו'ען" איז דאָס נעווען דער סאמע בעסטער, סאמע זיסטער „נו". א גן־ערן־באלזאם איז זיך צענאנגען אין אלע מיינע גליעדער, און איך האָב געמומען דעם זיידען און האָב מיך בעוצט מיט איהם ביי זיך אין קאבינעט, צוגעמאכט דאָס פענסטער, פער־שלאָסען די טירען, ארויסגעצוינען די הייליגע שריפט פון שופלאָד, אויפגעבונדען דעם רויטען פאָדעם־זייד און...

— איך וועל מיך אוועקזעצען — זאָגט צו מיר דער זיידע — אָט דא ביי'ם פענסטער אקענען אייך, און איהר זעצט אייך אוועק אהער צו מיין לינקען אויער, איך זאל אייך קאָנען בעסער האָרכען. נאָר פריהער דערצעהלט מיר, וואָס האָט איהר נעוואָלט?

וואָס איך האָב געוואָלט? — דאָס איז געווען פּאַר מיר ווי אָפּגענאָסען מיט אַיין עמער וואַסער. וואָס איז שייך?...

— א שרייבער, אז ער זעצט זיך אוועק שרייבען א בוך, — גיט מיר דער זיידע צו פערשטעהן — בעראַרף זיך פריהער פרעגען: „וואָס ווילּ איך?"

איך בין מיך מודה: פּאַר מיר איז דאָס געווען דאָס אמת'ע אמעריקא אויפגעדעקט. שוין א יאָהר פינף אז איך שרייב, שוין אָנגעשריבען, ברוך השם, אזוי פיעל זאכען, און נאָך איין מאָל ניט געפרעגט ביי זיך: וואָס ווילּ איך? וואָס קאָן א שרייבער וועלען? א שרייבער ווילּ שרייבען, וואַרום ער זאָל ניט וועלען שרייבען, וואָלט ער דאָך קיין שרייבער ניט געווען... אויסגעדרעהט האָב איך מיך פון זיינע הענד מיט א תירוץ, אז ווילּ דאָס, וואָס איך ווילּ איהם לייענען, איז אַיין אַלענאַריע, וואָס טראָגט אין זיך א פערבאָרגענעם געדאַנק, ווילּ איך זעהן, צי וועט ער חאָפען אַליין דעם געדאַנק, איידער איך וועל האָבען געענדיגט דאָס גאַנצע ווערק. און איך האָב געגומען לייענען, און עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אז ניט איך לייען, נאָר אַיין אַנדערער לייענט. איך האָב נישט דערקענט מיין קול — און דאָס האָט מיך געמאַכט אויפגערעגט, נערוועז. נאָר דאָס אַליין וואָלט נאָך געווען א האַלבע צרה — האָט זיך סאָמע אין רעכטען פייער צעשריען מיין קדיש דער שרייער, חאָטש טהו זיך אָן א מעשה! אוי, וואָלט איך איהם בעוויזען א שרייען! איך בין גרייט געווען אַלע מינוט זיך אויפהויבען, אריינ־לויפען צום שרייער אין ציימער אריין, איהם פערשטאָפען דאָס מויל מיט וואטע. האָט מיך אָבער דער זיידע ניט אָפּגעלאָזט. ער האָט מיך אָנגענומען ביי א האַנד, די אויגען האָט ער געהאַלטען צו — דאָס איז א סימן, אז ער הערט מיט קאָפ — און נעהייסען מיר, איך זאָל גאָרניט קוקען אויף קיין זאָך, איך זאָל נאָר לייענען.

וויפיעל איך האָב אזוי געלייענט — וויים אי־ך ניט. אויפ'ן זייגער האָב איך ניט געקוקט. איך האָב געקוקט נאָר אויפ'ן זיידען,

געוואלט זעהן, ווי וויט ער איז אנטציקט, איז אבער שווער געווען צו זעהן אויף זיין פנים וואס ער טראכט. א מענש, אז ער זיצט מיט צוגעמאכטע אויגען, וועט איהר קיינמאל ניט טרעפען, וואס ער טראכט. פלוצים עפענט ער אויף די אויגען, נעמט מיך אן ביי דער האנד, קוקט אויף מיר אריבער די בריל־ען מיט א שמייכעל אויף די ליפען און טהוט א מאך מיט דער האנד:

— הערט זשע, איך מוז אייך איבערשלאגען אין מיטען דער מעשה. ווי מיינט איהר, קאכט זיך שוין ביי אייך ווארמעס אין קיך?

— ווארמעס? נעווים. איהר זענט אפשר הונגעריג? וועל איך הייסען עפים געבען.

— הונגעריג? חס ושלום! איך ווייל נאר וויסען, אויב עס הייצט זיך דארט ביי אייך אין אויוועז?

— נעווים הייצט זיך אין אויוועז.

— אויב עס הייצט זיך, טא נעמט און ווארפט אריין, זייט מוחל, אט דאס גאנצע העפט אין אויוועז אריין און פערברענט דאס אויפ'ן פייער, ווארום דאס איז ניט אייער זשאנר. דאס איז... דאס איז — פע!!!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

מיר האבען נאך דעם ניט איין מאל געזעהען זיך מיט'ן זיידען, אסך מאל גערעדט וועגען שרייבען, וועגען דעם, וועלכעם איז מיין זשאנר און וועלכעם איז ניט מיין זשאנר, — נאר וועגען יענער מעשה מיט'ן „פע" און מיט'ן „אויטא־דא־פע" האבען מיר קיינמאל, קיינמאל נישט גערעדט מעהר, קיינמאל נישט מזכיר געווען אפילו. און דעריבער איז מיר ניט אויסגעקומען ער היום הזה ארויסצוזאגען דעם זיידען זאל לעבען, וויפיעל איך בין איהם דאנקבאר! אך, וואלט מען בעראפט האבען, עס זאל זיך אפט

הייצען ביי אונז אין אויוועז אין דער צייט, ווען מיר האלטען ביי׳ם פערענדיגען א בוך, וואס אונז ווייזט זיך אויס, אז ס׳איז אזוי גוט, וואס בעסער קאן שוין גארניט זיין...

נערווי (איטאליע), ז׳ חנוכה, התרע״א.

מיין בעקאנטשאפט מיט א. ל. לעווינסקי

נעשריבען אין יאהר 1910.

מיין בעקאַנטשאַפט מיט א. ל. לעווינסקי

אונזער ערשטע בעקאַנטשאַפט מיט דעם אַזוי פריה אָפּגע־שטאָרבענעם לעווינסקי איז געווען, נאָטירלעך, א ליטעראַרישע, און אָנגעהויבען האָט זיך עס מיט א יאָהר צוואַנציג צוריק, אין דער צייט פון מיין „יודישע פאָלקסביבליאָטהעק". אויף די בלעטער פון ס'„המליץ" (עלטו השלום) האָבען מיר זיך בעגעגענט, ביידע אָנגעוואָפענט מיט שטאָהלענע פעדערען און מיט אַיין אַרסענאַל פון מליצות, און האָבען מלחמה געהאַלטען אויף עטליכע נומערען „המליץ", נישט געפאַלען, חלילה, און נישט אונטערגענעבען זיך איינער דעם אַנדערען, און אָהן א טראָפען בלוט — ווי די אמת'ע גבורי ישראל.

דעם ערשטען פלוצלינגען סטראַטעגישען אָנפאַל האָט ער געמאַכט אויף מיר. ער איז ארויס מיט א „מאמר": „סטייטש, שלום־עליכם ווילְ אָפּ'שמד'ען אלע בעסטע העברעער, מאַכען זיי פאַר זשארגאָניסטען! שלום־עליכם צאָהלט אין טאָג אריין! צוואַנציג קאָפּיקעס א שורה זשארגאָן! שמע ישראל!!" און ס'חתם'עט איז געווען: א. ל. לעווינסקי פון גאָרנאָסטאַיעווקע.

בין איך אָבער אויך ניט קיין מלופים־קינד, האָב איך געגעבען א נעם ארויס מיינע מליצה'דיגע קוילען מיט מיינע העברעאישע פיילען, איינגעטונקען (אין גיפט? חלילה!) אין טינט און — היידא מיט א „מאמר" קעגען דעם לעווינסקי'ן פון גאָרנאָסטאַיעווקע. פערשטעהט זיך, אז מעהר פון אלע האָט בעקומען פון מיר א פּאָרציע גאָרנאָסטאַיעווקע. ביי יעדען זאץ און ביי יעדער

פראָצע איז געווען מיט א ביטערער איראָניע: „הסופר מנאַרנאַ־סטאיעווסקע". מיר צו הילף איז ניך אונטערנעקומען נאָך א גבור פון די גבורי־ישראל און נענומען בויקערען דעם נאַרנאַסטאיעווסקער אנטיזשארנאַניסט פון הינטען און פון פֿאָרנט און פון אלע זייטען. דער נאָמען פון דעם דאָזיגען גבור איז י. ח. רבניצקי. דער נאַרנאַ־סטאיעווסקער קונדס, אפּנים, האָט זיך אבער ווינצינ־וואָס איבער־נעשראָקען פֿאר אונז ביידען און האָט נענומען שניידען א „מאמר" נאָך א „מאמר", און אלע מאל מיט מעהר פייער. און מערק־ווירדיג! וואָס שארפער דער דאָזיגער פייערינער אנטיזשארנא־ניסט איז ארויסנעטראָטען קענען אונז, מעהר היימישער איז ער אונז נעווארען. עפּים האָבען מיר אלע נעפיהלט, אז דער „שונא" טראָגט אויף זיך א פעל פון א טיגער און דארף זיין דערצו א גוט ברודערעל, „משלנו"...

און כך הוה. דאָס איבעריגע דארף איך ניט דערצעהלען. אלע ווייסען, וואָס פֿאר א מין „שונא", וואָס פֿאר א מין „אנטי" א. ל. לעווינסקי איז נעווועזען בכלל, ובפרט צו דער ליטעראטור פונ'ם אידישען פֿאָלק, וועלכע איז איהם נעווען נישט ווינצינער טייער ווי זיינע אייגענע קינדער. מיט א בריוט שמייכעל איבער'ן בריי־טען פּנים האָט ער מיך דאָס ערשטע מאל בענענענט אין אָדעס. דאָס האָט בעדארפט צו זיין אונגעפּעהר מיט א יאָהר צוועלף צוריק. איהם האָט מיר פֿאַרנעשטעלט, אויב איך האָב קיין טעות, דער „אבי אבות הנוטברודערלעך", וואָס זיין נאָמען איז לובארסקי, נאָר מעהר בעקאַנט אונטער'ן נאָמען „אונזער אברהם אליהו", וואָרום אברהם אליהו איז היימליכער אלס לובארסקי... דעמאָלט איז לעווינסקי שוין נישט מעהר נעווען א לעווינסקי פון נאַרנאַ־סטאיעווסקע, נאָר „א. ל. לעווינסקי", „רבי קרוב" — און אך, וואָס מיר ביידע האָבען זיך אנגעלאַכט, דערמאַנענדיג זיך אן אונזער דועל אויף די בלעטער פונ'ם „המליץ"! עס האָט זיך מיר אוים־געדאכט, אז מיר זענען מיט איהם בעקאַנט שוין פון מי יודע וועז, און עפּים א מאָדנע ווייכע וואַרעמקייט האָט זיך נעפיהלט נעבען

איהם. נישט נעווען דאָס מאָל, וואָס ער זאָל זיין אין „מיין" שטאָדט (אין קיעוו) און ניט זיין ביי מיר און ביי מיין נאַנץ הויזגעזינד א ליעבער, א גוטער, א ווארעמער נאַסט. איך קאָן ניט אָנווייזען פינקטליך — ווען, פון וואָסער א מאַמענט, עס האָט זיך פערבונדען אונזער גוטפריינדשאַפט. איך וויים נאָר, אז דאָס איז נעווען א ליעבשאפט א לאַנגאַנעדינע, איין אַלטע ליעבשאפט! זיין נעטריישאפט צו מיר (און מסתמא דאָס זעלבע צו יעדען פון זיינע אינטימע פריינד) איז נעווען כמעט א איבער־נאַטירליכע. איך וועל נעווים זיין א חוטא פאַר'ן רבונו־של־עולם, אויב איך וועל זאָגען, אז איך האָב אויף גאַט'ס וועלטעל מעהר שונאים ווי גוטע פריינד. אָבער אזא גוטען פריינד, ווי לעווינסקי, וויים איך ניט, אויב איך האָב ווען געהאַט, און נאָט וויים, אויב איך וועל איהם האָבען. איך זאָל, למשל, וועלען זאָגען, אז לע־ווינסקי איז מיר נעווען נעטריי, ווי א ברודער, וואָלט דאָס נעווען ניט נאָר באַנאַל — דאָס וואָלט זיין א בעלעדינונג, א פראָפאַנאַציע פאַר'ן געשטאַרבענעם. און איך האָב זעהר מורא, אז דאָס זעלבע, וואָס איהר הערט פון מיין מויל, קאָנט איהר הערען, ווי נעזאָגט, פון יעדען אייניציגען פון אונזער ענגען קרייז, פון אונזער ליטע־ראַריש קלייזעל. א גוטען פריינד, זאָגט די וועלט, דערקענט מען אין איין „עת־צרה". מע בעדארף לייענען לעווינסקי'ס בריעף צו מיר קיין אויסלאַנד אינ'ם בעריהמטען יאָהר 1905, בעת איך האָב פערלאָזט דאָס „פאַטערלאַנד" און בין אַוועק מיט'ן וואַנדערשטעקען קיין אמעריקא.

„איך האָב צו אמעריקא נאָר ניט, — אזוי אונגעפעהר שרייבט צו מיר לעווינסקי קיין לעמבערג — נאָר איך פערגין ניט אמעריקא „אונזער שלום־עליכם'ן!" „דו פאָהרסט אוועק פון אונז, — שרייבט ער וויטער — נאָר געדענקען זאָלסט דו, — מאָלע וואָס סע מאכט זיך — אז ס'איז דא א שטאָדט אדעס, און דאָרטען האָסט דו פריינד, וואָס ליעבען דיך און וואָס וועלען דיך קיינמאָל ניט פערלאָזען!"... און זיין גדולה, זיין פרייד ביי מיין צוריק־

קומען „אהיים"? דאָס האָט ער מיך אויסגעשריבען נאָך פון דער שווייץ קיין אָדעס אויפ'ן ליטעראַרישען אָבענד לטובת האלמנה שטיינבערג מיט א גאַנץ בינטל שרייבערס. אך! וואַר עס האָט ניט געוואָהען לעווינסקי'ן אין יענער צייט, דער האָט גאָר קיין שענס ניט געוואָהען. איך לאָז דאָס איבער פאַר מיינע קאָלעגען: ביאַליק, פרוג, רבניצקי, שלום אש און דער זיידע רב מענדעלי זאָל מאַריך ימים זיין. זיי וועלען דאָס בעסער בעשרייבען. איך וויל ברענגען דאָ מעהר נישט אז איין עפיזאָד.

דעם גאַנצען טאָג האָט מען לעווינסקי'ן אין ערגיץ נישט געקאָנט געפינען. אויסגעזוכט גאַנץ אָדעס — ניטאָ לעווינסקי! וואו איז לעווינסקי? ער איז פערנומען מיט'ן קאָנצערט לטובת האלמנה שטיינבערג. מיר, די אויבען אויסגערעכענטע, דערפען זיך אָבער זעהר נויטיג מיט איהם זעהען. איז געבליבען, מיר זאָלען זיך מטריח זיין צו איהם אַלע, בנערינו ובזקנינו, אויף דער דאַטשע. דאַכט זיך, אויפ'ן „פאָנטאַן". געקומען אויפ'ן פאָנטאַן — א נעכטיגער טאָג. שוין באַלד נאַכט — נישטאָ לעווינסקי! דאָס ווייב קלאָגט זיך; ער האָט נאָך בעדערפט קומען צו ווערעמעס. ערשט ארום נאָך מעריב־צייט — ער איז דאָ. א פערטראָגענער, א פערטראַסקעטער, איין אויסגעמאַטערטער, א פערשוויצטער. אַלץ מיט'ן קאָנצערט געווען פער'עסק'ט: „פראָגראַם... טאַלמאַטשאַוו... אַווינאָוויצקי"... „גוט. האָסט עפּים געגעסען?" „הא? ניין, גאָר פארגעסען!"

ער האָט פערגעסען עסען! — א וואונדער אביסעל, אז אזא מענש חאפט א אינפלוענצא און שטאַרבט אווען פלוצים אין מיטען דרינען?

נאָך מעהר בולט קומט ארויס ביי מיר לעווינסקי'ס פיזיאָנאָמיע אין זיינע פיעלע צעהנדליגער בריף בשעת מיין קראַנק ווערען. זיינע העכסט פריינדליכע, ריהרענדינע בריף צו מיר

קיין נערווי, קיין סאנטבלאזיען און קיין לוגאנא אטעמען מיט אזוי פיעל איבערגעבענהייט, וואם נאר א פאטער צו א ליעבען קראנקען קינד איז פעהיג אזוי צו שרייבען. איטליכם בריוועל הויבט זיך אן מיט א „חביבי יקירי!" און לאזט זיך אויס: „והעיקר כל העיקרים היה בריא, היה בריא וחזק! * נאך נאר ניט לאנג, היינטיגען ערב סוכות איז דאם געווען, וועו דער מלאך־המות איז שוין געשטאנען הינטער זיינע פלייצים, שרייבט ער צו מיר פאלגענדעם (ווייל דאם איז איינם פון זיינע לעצטע בריוולעך, אויב ניט דאם לעצטע שבלעצטע, געב איך עס איבער דא כמעט אינגאנצען, ככתבו וכלשונו ממש):

„. . . ראשית כל ולפני כל: גמר חתימה טובה וכו' . . . אלא בחפצי אשר לגמר חתימה טובה עוד יוסיפו לך מלתא זוטרתא: שתזכה בגורל הגדול 200,000. חושב אנכי, אשר לגבי דקודשא בריך הוא, כמו להבדיל אצל בראדצקי מיעהופיץ, אינו ולא כלום, ולגבי יהודי כמוך יהיה זה ענין. ומה דעתך? וזאת עוד, אשר באם יעלה הדבר בידי להיות בחוץ לארץ בחודש הבא, אשתדל להתראות עמך, אם רק תהיה עריין בלוגאנא. ואנחנו, חביבי, חכינו ממך „מאומה" לגליון של ראש־השנה או לכל הפחות לסוכות, ואתה, גזלן, החשית. צרה עינך באדעסא שלנו. ומה יהיה גורל „נוטמארגנו" אינני יודע; אפשר שינוע בלא עתו מחסרון כיס או מחסרון דם... ואתה מתרחק ממנו. וכאשר יבנה המקדש תצטרך להביא חטאת שמנה! והעיקר מה שבדעתי עכשיו לכתוב לך הוא בדבר „הפתגמים" שלך. כמו שאתה רואה קבצתי לאחד אחד את כל הגלייכווערטלעך וסתם ווערטלעך שלך ובדעתי להדפיס אותם בחוברת אחת יפה מאד, עם הקדמה שלי או של אחד מאנשי שלומנו, הקדמה קצרה אבל מפורשת ומבוארת, ולמכור אותה במחיר נמוך מאד. ואתה, יקירי, נקבה שכרך, כמה שתמצא לנכון, באשר

* דער עיקר פון אלע עיקרים — זיי געזונד, זיי געזונד און שטארק.

חפץ אנכי לקנות אותה, אם לא לצמיתות, אבל לעשרים שנה (!?) או פחות מעט... זהו, ידידי היקר, מה שמצאתי נחוץ לכתוב לך עתה. את המחברת נופא אנכי שולח לך מחר. וחדשות, יקירי, אצלנו רק מעט. רבניצקי איז נאָך נעל ווי נעוועז, ווערט אפילו אביסעלע גרויליך, אָבער נאָך אלץ נעל, און שוויינט. ביאליק איז נאָך אלץ ביאליק, דאָס הייסט, ער שרייבט ווינצינגער שירים און לאכט פיעל, און דער „זיידע" זיצט נאָך אין ווילנא... וכו' בכל הברכות שלך

א. ל. לעווינסקי."

[פון די ארויסגעבער: מיר ניבען דאָ פאר די לעזער די איבערזעצונג פון דעם בריעף אויף אידיש: ערשטענס און פריהער פון אלץ — א גמר חתימה טובה... נאָר איך וויל, אז צו דעם „גמר חתימה טובה" זאָל מען דיר צולעגען נאָך עפּים א קלייניגקייט: דו זאָלסט אויסנעמען דאָס גרויסע געווינם פון צוויי הונדערט טויזענד. איך מיין, אז ביי דעם אויבערשטען, ווי, להבדיל, ביי בראָדסקי'ן, איז דאָס פון די קליינע זאכען; ביי אזא אידען אָבער ווי דו וועט דאָס זיין א ענין. ווי מיינסט דו? און ווייטער — אויב מיר וועט זיך אייגנעבען צו זיין נעכסטען מאָנאַט אין אויסלאנד, וועל איך זיך סטארען צו זעהען מיט דיר, אויב דו וועסט נאָך דעמאָלט זיין אין לונאַנאַ. און מיר, מיין טייערער, האָבען ערווארט פון דיר „עפּים" פאר'ן ראש־השנה־נומער, אָדער, לכל הפחות, אויף סוכות, און דו, גזלן, האָסט געשווינגען. דו פער־גינסט ניט אונזער אדעם. און וואָס וועט זיין מיט אונזער „גוט־מאָרגען" * וויים איך ניט. אפשר וועט ער אוועקשטארבען פאר דער צייט פון נעלד־מאַנגעל, אָדער פון בלוט־מאַנגעל... און דו דערווייטערסט זיך פון איהם. אז דער בית־המקדש וועט אויפ־געבויט ווערען, וועסט דו דאָרפען ברענגען א פעטען „קרבן־חטאת"!

* א מענליכע צייטונג איז אדעם, פון וועלכער דער פערשטארבענער לעווינסקי איז נעווען דער רעדאקטאר־ארויסגעבער.

און דער עיקר, וואָס איך וויל דיר אצינד שרייבען, איז וועגען דיינע „שפּריכווערטער". * ווי דו זעהסט, האָב איך צונויפגעזאמלט אייגנס צו אייגנס אלע דיינע גלייכווערטלעך און גלאָט ווערטלעך און איך האָב בדעה זיי לאָזען דרוקען אין א זאהר שענעם ביכעל, מיט א הקדמה פון מיר אָדער פון איינעם פון אונזערע לייט, א קורצע הקדמה, נאָר אין אויספיהרליכע, און פערקויפען עס פאר זעהר א נידעריגען פרייז. און דו, מיין טהייערער, בעשטים דיין לוין, וויפיעל דו וועסט נעפינען פאר נויטיג, וויל איך וויל דאָס אוועקקויפען, אויב ניט אוף אייביג, איז אוף צוואַנציג יאָהר (!?), אָדער אוף אביסל וועניגער פון דעם... אָט דאָס איז, מיין טייערער פרייגד, וואָס איך האָב נעפונען פאר נויטיג דיר צו שרייבען אצינד. דאָס העפט גופא שיק איך דיר מארגען. און נייעס, מיין טייערער, איז ביי אונז גאָר וועניג...]

שפעטער מיט א טאָג צוויי־דריי האָב איך ערהאלטען פון איהם דאָס העפטעל. אין דעם זעלבען טאָג האָב איך געליייענט אין די ציטונגען, אז לעווינסקי איז נעפעהרליך קראנק. אויף מיין אָנפראָג־דעפעשע: וואָס מאכט לעווינסקי? האָב איך בעקומען פון מיינע פרייגד פון אדעס א קורצע תשובה:

דאָראָנאי לעווינסקי סקאָנטשאלסיא.

סך הכל דריי וועכטער, נאָר די דריי וועכטער האָבען צונעגומען דריי יאָהר פון מיינע נישט פיעלע יאָהרען, וואָס מיר איז נאָך נעבליבען זיך נאריש צו מאכען אויף דער דאָזיגער נאריישער וועלט...

ביי'ם סוף פון מיינע פערבייליפענדיגע רשימות נלוסט זיך

---

* א. ל. לעווינסקי האָט זיך א נעוויסע צייט אפּגענעבען מיט'ן צונויפזאמלען אלע שפּריכווערטער און גלייכווערטלעך פון שלום־עליכם'ס ווערק — סאי די אריגינעלע, שלום־עליכם'דיגע, סאי די פאלקס־ווערטלעך. וואָס שלום־עליכם האָט בעארבייט אויף זיין שטיינער — און האָט דאָס נעוואלט ארויסגעבען אין א בעזונדער ביכעל. — דאָס מאנוסקריפט מיט די ווערטלעך נעפינט זיך ביי שלום־עליכם'ס פאמיליע צווישען שלום־עליכם'ס נאכגעבליבענע שריפטען.

מיר פֿארשטעלען אין זכרון לעווינסקי׳ס פֿאַרטרעט מיט קורצע שטריכען, וויל איך שרייב דאָס זעהר בחפֿזון׳דיג און נאָך ליגענדיג דערצו: א גרויסער איד, א בריטער, מיט ברייטע פּלייצעס, מיט א בריט שמייכעל אויפֿן בריטען פּנים און מיט בריטע הענד, וואָס וואָלטען וועלען אַרומנעמען דאָס גאַנצע בינטעל אידישע שרייבערס מיט׳ן גאַנצען אידישען פּאָלק און אַריבערחאָפּען זיך אויף א וויילע קיין ארץ־ישראל — אינ׳ם אידישען לאַנד — און דאָרטען געבען א לעב־אונטער, אָבער טאַקי וואָס לעבען הייסט, דהיינו: א גלעזעל כרמל־וויין, א גרויסען העברעאישען זשורנאל, א גרויסע אידישע אקאדעמיע, א שפּאַציער מיט אידישע טעכטער אויפֿן הר־הכרמל, און א פּאָר אויף די אייגענע אידישע באַהנען, אומעדום מיט אייגענע אידישע בופּעטען, מיט אידישע קיאָסקען, וואו עס פערקויפט זיך כל ספרי מענדעלי מוכר ספרים מיט כל שירי ביאַליק — חי נעלעבט, אָדנים סלאָוואָם!...

„אָדנים סלאָוואָם" — דאָס איז געווען לעווינסקי׳ס פּלוג־וואָרט, מיט וועלכען ער פּלעגט אויסלאָזען יעדען שמועס און מיט וועלכען עס גלוסט זיך מיר פערענדיגען אויך די דאָזיגע שורות.

נערווי (איטאַליע), ו׳ מרחשון, התרע״א.

די אנמערקונגען איז דעם דאָזיגען ארטיקעל, ווי אויך די איבערזעצונג פונ׳ם העברעאישען בריעף, זענען געמאכט פון די ארויסגעבער.

מ. מ. וואַרשאַווסקי און זיינע ליעדער

געשריבען אין יאָהרען 1900—1914.

מ. מ. וואַרשאַווסקי אוו זיינע ליעדער

א.

א פּאָר ווערטער צו וואַרשאַווסקי'ס ליעדער.

וואונדערבאר איז די געשיכטע פון אונזער פּאָלק ישראל. וואונדערליך איז אונזער אידישע ליטעראטור. נאָר נאָך מעהר וואונדערליך איז די ביאָגראפּיע פון אונזערע שרייבער, פּאָעטען און משוררים. אייגענטליך, איז בייַ אונז, אידען, נישטאָ קיין שרייבער, ווי בייַ ליטען, דאָס הייסט, נישטאָ בייַ אונז אזעלכע, וואָס זאָלען זיך אָפּגעבען נאָר מיט שרייבעריי אליין; מע קאָן זאָגען, אז בייַ אונז איז כמעט נישטאָ קיין אויסצינגער שרייבער, וואָס זאָל לעבען פון דער פּען. בייַ אונז שרייבט יעדער ווער עס וויל, ניט דער וואָס קען, וואָרום דער וואָס קען — יענער קאָן ניט שרייבען, מחמת ער איז פערטראָגען נאָר אין עפּים אַנדערש, אין דאָנות־פּרנסה, ער זוכט א שטיקעל ברויט... דערבייַ וואָלט־נערען זיך בייַ אונז אָפּטמאָל טאָלאַנטען, וואָס נעהען לאיבוד, ווערען פערפאַלען. מע בעדאַרף נישט מיינען פון דעסטוועגען, אז בייַ אונז שרייבט מען חלילה ווינצינגער, ווי בייַ אַלע אַנדערע פעלקער; אדרבה, צוויישען אידען נעפינט איהר א סך, א סך אזעלכע, וואָס שרייבען אין שרייבען און הערען ניט אויף צו שרייבען, פערניסען טייכען טינט, פיהרען־איבער פאָפּיער און פּענעס אומברחמנות, און דרוקען ביכער און ביכלעך איז די טויזענדער. נאָר

נישט פון דעם מין שרייבער ווי׳ל איך רעדען אצינר. איך רער פון די אמת׳ע טאלאנטען, וואם ליגען אין דער פערבאַרגענישׂ, וואם יאגען ניט ארויסבעווייזען זיך אויף דער אידישער וועלט און וואם מע בעדארף זיי זוכען און געפינען.

איינער פון די דאזיגע טאלאנטען איז דער פערפאסער פון „אידישע פאלקס־ליעדער", מ. מ. ווארשאווסקי. דאם איז א נייער פארשוין, א גאסט אין אונזער פאלקסליטעראטור, און פערדיענט, מע זאל זאגען איבער איהם און איבער זיינע ליעדער עטליבע ווערטער.

מ. מ. ווארשאווסקי איז, ווי דאם רוב פון אונזערע שרייבער, א מענש א פערנומענער (ער איז א יוריסט), וואם האט נישט קיין צייט אפצוגעבען זיך מיט ליטעראטור; נאר אז ער האט א פרייע מינוט, זינגט ער זיך א אידיש ליעדעל, זיין אייגענע ארבייט, מיט א אידישער מעלאדיע, וואם ווערד ביי איהם בעשאפען אינאיינעם מיט די ווערטער. ער האט נישט אין זינען געהאט ארויסגעבען זיינע אידישע ליעדער פאר׳ן פאלק, און אפילו אנשרייבען זיי אויף פאפיער, ביז עס האט זיך גענאכט, אז נאר אומגעריכט, צוריק מיט א יאהר דריי־פיער, האבען אייניגע פון זיינע בעקאנטע (און איך אויך בתוכם) דערהערט איהם זינגען און שפיעלען זיינע אידישע ליעדער — און מיר זענען אלע געווען אנטציקט. מיר האבען דערהערט א ניי מין געזאנג, מיר האבען דערפיהלט א פרישׂ מין געשמאק, א בעזונדער מין זיסקייט, סאי אין די ווערטער, סאי אין דער מעלאדיע, און מיר האבען זיך צוגעזעצט צו איהם, ער זאל זיי ארויפשרייבען אויף פאפיער. — און פון יענער צייט אן קאן מען שוין הערען ווארשאווסקי׳ס ליעדער זינגען אין א סך אידישע הייזער דא אין קיעוו, און אויך אין אנדערע שטעדט, וואם אין אונזער געגענד. מע זאל פערשטעהן אקוראט ווארשאווסקי׳ס ליעדער, מוז מען זיי הערען זינגען, וואהרום דאם זענען נישט גלאט אזוי שירים, וואם גראמען זיך — שטראם־גראם; דאם זענען ליעדער, און ליעדער פאר׳ן פאלק; דאם זענען אועלכע ליעדער, וואם

אין זיי שפיגעלט זיך אפ, ווי אין א לויטער וואסער, דאס גאנצע לעבן פון׳ם אידישען פאלק מיט אלע אידישע פריידן און ליידן, אידישע צרות, דער אידישער דלות, אידישע טרערן... זואר־שאווסקי׳ס לידער זענען נישט נאר קינות, קלאגליעדער אליין; אדרבה, מעהרסטענטהיי׳ל פון זיי זענען דוקא פרייליכע, לעבעדיגע לידער, זואס אפילו אז זיי הויבען זיך אן טרויעריג, מיט איין אומעטיגען מאטיוו, לאזען זיי זיך אפטמאל אויס מיט א נע־לעכטער:

אז מע צאפט פון מיר דאס בלוט ארויס
און מע מוטשעט מיך פאמעליך,
לאך איך מיך גוט פון מיינע שונאים אויס
און געה מיר גאר א פרייליך!...

נאר אז אך און וועה איז צום געלעכטער! אין דער גאנצער פרייליכקייט הערט זיך א געוויין, אין זיין געלעכטער הערט מען טרערן... נאר זואר־שאווסקי׳ס העלדען האבען פיינט בעקלאגען זיך:

וויי פאר׳ן עמוד
זינגען זיי תמיד...

זיי זענען, צום מיינסטען, מאקי גרויסע ארעמע לייט, נעבאך קבצנים, נאר פרייליכע קבצנים:

חאטש איך בין מיר ארעם אידעל
און עם דארט מיר גוט דער מוח,
שמחת־תורה זינג איך א ליעדעל
און מאך א גוטע כוסה אויך!...

זיי זענען, צום מיינסטען, גרויסע בעלי־בטחון, זיי גלויבען אין גאט און זענען מקבל באהבה אויף זיך אלע צרות, סאי די זואס פון׳ם אויבערשטען, סאי די זואס פון מענשען, סאי פון פרעמדע, סאי פון אייגענע... זעלטען חאפט זיך ארויס ביי איהם א קלאג, אז:

ביי יעדען איז א יום־טוב דאָס שטיקעלע לעבען —
ביי מיר איז דאָס לעבען שווארץ ווי די ערד...

זעלטען־זעלטען חאפט זיך ארויס ביי איהם א נעוויין: „עס זינגט זיך ניט, עס זינגט זיך ניט!"... פערקעהרט, ביי יעדען אומגליק, ביי יעדער צרה שלא תבוא, פערענטפערט ער דעם רבונו־של־עולם און זאָגט דעם נעוויסען „גם זו לטובה":

איך בין קראַנק, איך שפיי מיט בלוט,
אין בקור־חולים נעמט מען מיך ניט...
איך שטאַרב, איך געה־אוים, ווי א לעכט, —
שא! בריידער, גאָט איז נערעכט...

ער רעדט זיך אויס דאָס הארץ, זא אמאָל, ניט היינט נעדאַכט, איז געווען א סך — א סך ערנער, און ער טראָגט נישט קיין שנאה, קיין פערדראָס אויף זיינע שונאים; אדרבה, ער וואָלט טרינקען מיט זיי „ברודערשאפט":

מהייערע מלכה,
געזונד זאָלסט דו זיין!
פאר וועמען זאָל איך טרינקען
דעם דאָזיגען וויין? —
— — — — — — —
איך וואָלט טרינקען פאר מיינע שונאים,
נאָר זאָג זיי ניט אוים!
— — — — — — —

וואַרשאַווסקי'ס העלד איז א גרויסער מאמין, און חאָטש די נאכט איז לאַנג, חאָטש די נאכט איז פינסטער, גלויבט ער פון דעסטוועגען, אז אָט־אָט נעהט־אויף די זון אין ציון; ער זעהט איהר שיין פון דער ווייטען, ער הערט הימעלשע געזאַנגען פון פייגעל, וואָס פליהען דא און דאָרט:

די הענד שוין אויפגעבונדען,
צעבראכען ליגט די קייט...
דער גלות איז פערשוואונדען,
פערשוואונדען צער און לייד!...

וויבאלד אזוי, איז ער דאך נערעכט, אז ער זינגט:

וואס זשע דארף מען, ברידער, אומעטיג זיין?
ס'איז איין עבירה, כלעבען, א גרויסע —
אמעהר, טראגט אריין איין עמער וויין,
לאמיר מאכען בעסער א כוסה! —
זיך מוטשען און זינגען ליעדער,
פליעסקעט, פליעסקעט, ברידער!...

וואס נאך פאר א סוד ליגט אין ווארשאווסקי'ס ליעדער? — וואס זיי זענען פראסט און עכט אידיש, נישט נע'מלאכה'ט — און דאס איז אמת'ע פאעזיע. וועמען פון אונז איז נישט בעקאנט דאס בילד פון'ם אידישען חדר:

אויפ'ן פריפעטשיק ברענט א פייערעל
און אין שטוב איז היים,
און דער רבי לעהרענט קליינע קינדערלעך
דעם אלף-בית...

אדער ווי נעפעלען אייך, אשטייגער, „שרה און רבקה", די צוויי שוועסטער פון „ראחמעסטריווקע"? און דאס בריוועל פון אמעריקא, וואס א זוהן שרייבט צו זיין מאמע און ניט איהר אפ א גרוס פון יעדען בעזונדער: פון לאה'ניון און פון דבורה'לען, וואס ווייזט מיט'ן גרויסען פינגער אויף דער באבעניו'ס פאטרעט:

און מיין שענער יונג מיין סאני
ארבייט, גאלדענע האט ער הענט!
משה'לע זאגט שוין „מודה אני",
רחל'ען וואלסט דו ניט דערקענט...

אט אזוי זינגען זיך אידישע, באמת אידישע פאלקסליעדער! אויך די שפראך פון וואַרשאַווסקי'ס ליעדער איז די אמת'ע פאלקס־שפראך, א פראסטע אידישע קאפאטע, נישט געקינצעלט, נישט פערדרייטשערט. פונקט אזוי ווי מע רעדט ביי אונז אין אונזער געגענד.* איך בין רעכט איבערצייגט, אז עס וועט נאָר נישט לאנג געדויערן און וואַרשאַווסקי'ס „אידישע פאלקסליעדער" וועלען ווערן ביי אונז באמת פאלקסליעדער, ווען מע וועט זיי קאָנען הערען זינגען אומעדום, אין יעדער אידישער שטוב, דאָרט וואו מע הערט נאָך אמאל א אידיש וואָרט, דאָרט וואו מע שעמט זיך נישט מיט אונזער ארעמער אידישער פאלקסשפראך, ווען מע רופט זי „זשארגאן"...

אויגוסט 1900, קיעוו.

---

* מיר בעטען ביי די, ווען די אויסשפראך איז ביי זיי א ליטווישע, זיי זאלען מוחל זיין וואַרשאַווסקי'ן די נראמען: „וואונדער — קינדער, מוטער — ביטער, בלוט — ניט, צו — פריה, זים — פוס", וכדומה אזעלכע פערזען, ווען פאר'ן ליטווישען לעזער קומען זיי אוים פריקרע. דערפאר זענען מיר מוחל די ליטווישע שרייבער זייערע נראמען: „שונאים — פנים", וויל „פנים" לייענט זיך ביי זיי ווי ביי אונז „שונאים", אדער די נראמען: „אויך — גיך", וויל „אויך" לייענט זיך ביי זיי „עך" און „גיך" — „געך"... אויך די מאס פון די פערזען איז ביי וואַרשאַווסקי'ן נישט אויסגעהאלטען אומעדום גלייך, וויל ער געהט מיט דעם נאנג, אז אין ליעדער איז נישט די מאס דער עיקר; ער בויעט זיינע ליעדער אויף דער ארט, ווי עס האט געשריבען נאלדפאדען, וועלכען ער שעצט נאנץ הויך אלס פאלקסדיכטער און האלט זיין שרייבען פאר א מוסטער ביי'ם צונויפלעגען פאלקסליעדער אין זשארגאן.

ב.

די געשיכטע פון ווארשאווסקי'ס ליעדער.

(צו דער צווייטער אויפלאגע).

דאס איז נעווען מיט א יאהר פיערצעהן־פופצעהן צוריק. אין א געשפּרעך מיט א געשוואוירענעם אדוואקאט אין קיעוו (מ. מ—ר) דערצעהלט מיר דער דאזיגער אדוואקאט א מעשה, אז יענע וואך איז ער געפאהרען מיט זיינעם א קאלעגא, אויך א געשוואוירענער אדוואקאט, מ. מ. וואַרשאווסקי, פון קיעוו קיין ווא־סילקאוו אין גערוכט ארײן, האט איהם אט דער וואַרשאווסקי דעם גאנצען וועג געזונגען אידישע ליעדלעך אין „זשארגאן", נאר אזעלכע, וואס צעגעהען זיך ממש אין אלע איבריגם. בעזונדער איז איהם פערבליבען אין טעם א ליעדעל, וואס הויבט זיך אן מיט די ווערטער:

„אוי, מאכט חאנצי בולקעם!
אוי, באקט זי בייגעל!"...

— וועמענ'ס ליעדלעך זענען דאס? וואו קריגט מען זיי אזוי וואו זענען זיי געדרוקט?

— זיינע אייגענע ליעדלעך, אין ערגיץ ניט געדרוקט. ער אליין מאכט די ליעדער, ער אליין בעשאפט די מוזיק צו זיי אזוי ער אליין זינגט זיי — אלסדינג אליין.

— סטייטש, וואס־זשע שווייגט איהר? גיט איהם אהערצוצו, אט דעם פוינעל!

אזוי ס'איז געבליבען, אז אין א פריען טאג ברענגט ער מיר איהם צו פיהרען.

דער נאָמען ווארשאווסקי איז מיר נעווען בעקאַנט פון לאַנג אין קיעוו. דאָס איז נעווען א נעשוואוירענער אדוואָקאַט, א טיפּ פון יענעם מין נעשוואוירענע אדוואָקאַטען, וואָס חאַפּען ניט קיין שטערען, קנאַקען ניט, לאָזען זיך ניט הערען אויף דער וועלט, זיצען זיך שטיל אין זייער קאַבינעט, קוקען לאַנג־לאַנג ארויס אויף א קליענט, נאָר אז דער קליענט איז געקומען, איז ער שוין זיבער, אז ער האָט נעטראָפען ניט צו קיין אדוואָקאַט, וואָס קוקט איהם אין דער האַנד אריין און שאַצט איהם די קעשענע, נאָר צו א פריינד, צו א ברודער, וואָס וועט איהם אויסהערען ווי א פריינד און בעהאַנדלען ווי א ברודער.

פערשטעהט זיך, אז אזעלכע מענשען פלאָגען זיך זייער נאָך לעבען, פיהרען א ביטערע מלחמה, קומען קוים־קוים אויס מיט'ן שטיקעל ברויט און ווערען נעעלטערט פאר דער צייט.

אויף וואַרשאווסקי'ן איז דאָס אָבער נעווען שווער צו דערקענען. דאָס איז נעווען א פּארשון א לעבערינער, איין אמת'ער כתריליק — איין ארעמס און א פרייליכס, און צוויישען חברה נעשוואוירענע אדוואָקאַטען — די נשמה. קיין אָבענד, קיין יום־טוב, קיין קערמעשעל איז זיך ניט בענאַנגען אָהן מארק מארקאַ־וויטשען. וואַרום מארק מארקאָוויטש וואַרשאווסקי האָט נעהאַט א בעזונדערען טאַלאַנט אויף צו פריילעך מאַכען דעם עולם מיט זיינע אויסגעצייכענטע הומאָריסטישע עקספּראָמטען אין רייַמען, וואָס ער האָט אייך נעקאַנט, וועו איהר ווילט, צוטראַכטען צו יעדען אויגנבליק נאָמען, און מיט דער בעסטער כאראקטעריסטיק אָפשילדערען אייך א מענשען אין דריי־פיער ווערטער.

קופערניק מיט זיינע גלענצענדע רעדעם און וואַרשאווסקי מיט זיינע עקספּראָמטען־קופּלעטען האָבען נע'שמ'ט אין שטאָדט, און ביידע זענען נעווען נעליעבט אין אלע אינטעליגענטישע קרייזען פון קיעווער ראיאָן. נאָר אז דער זעלביגער וואַרשאווסקי קאָן אויך אידישע ליערלעך מאַכען אין „זשארגאָן" — דאָס איז מיר

אפילו אויף די געדאנקען נישט נעקומען. מע קאן זיך דעריבער פארשטעלען, מיט וואס פאר א נייניערינקייט איך האב ארויסגעקוקט אויף ווארשאווסקי'ן מיט זיינע ליעדלעך.

די עטליכע טעג זענען אריבער — מע האט מיר געבראכט דעם פוינעל.

א מענש פון אריבער פופציג, קורצען וואוכס מיט קורצויכטינג, נאר שמייכלענדיג און א סך רעדענדיג אוינען, גוט געפאקט, איין אפגעטראגען רעקעל מיט א ביסעל אויסגעריבענע עלענבויגענס, איין אלטגעזעסענער שניפס, א ניך געננעל, א שען קול און א שטארק הילכיגער געלעכטער — אט דאס איז ווארשאווסקי'ס פארטרעט.

דער נאסט האט זיך לאנג נישט נעלאזט בעטען, זיך אוועקגעזעצט צום פארטעפיאן און נענומען זינגען און זיך אליין אקאמפאניירען זיינע שענע ליעדער מיט אזוי פיעל הומאר און נעפיהל און מיט אזא שענער, הארציגער שטימע, אז איך האב איהם פשוט ארומגענאפט קושען:

— גוטן! פאר וואס לאזט איהר ניט אפדרוקען די דאזיגע ליעדער? וועט איך זאל ניט וויסען, אז דאס זענען אייערע אייגענע, וואלט איך נעמענט שווערען, אז איך האב זיי אמאל געהערט זינגען פון מיין מאמען!

אזוי פיעל פאלקסטהימליכקייט האט זיך נעפונען אין די ווערטער און אזוי פיעל פראסטקייט אין זייערע מעלאדיעס!

דער נעדאנק פון לאזען דרוקען די ליעדער איז אבער נעווען פון וואוארשאווסקי'ן אזוי ווייט, אז ער האט גארנישט געוואלט הערען דערפון. און דערצו האט ער זיך מיר מודה געווען, אז חאטש ער האט אמאל נעשטודיערט אין דער ראבינער־שול (איז זשיטאמיר), האט ער אידישקייט נעלערענט אזוי ווינציג און פערגעסען אזוי

פיעל, אז ס׳איז איהם שווער אפילו אנצושרייבען זיינע ליעדער אויף פאפיער.

קענען דעם האָט זיך אבער געפונען א מיטעל — און מיר האבען איהם געגומען אטאקירען פון אלע זייטען אזוי לאנג, ביז מע האָט ביי איהם גע׳פועל׳ט, ער זאל מיר דיקטירען דעם טעקסט, און פאר א מוזיקער — די נאטען, און דער ערשטער באנד וואר־שאווסקי׳ס ליעדער איז למזל צונויפגעשטעלט געוואָרען, און מע האָט זיך געגומען זיי ארויסגעבען על חשבון החברה פון קיעוו.

יענע צייט איז געווען די צייט פון „ציוניזם״: ציוניסטישע אבענדען, פערזאמלונגען און דיסקוסיעס. און אזוי ווי די פער־זאמלונגען זענען בעשטאנען פון סאמע הייסע דעבאטען און טרו־קענע — אפטמאל אביסל צו טרוקענע — רעדעס, האָט מען זיך שטארק גענויטיגט אין א פערבייסעכטס, אין א מין קאמפאָט — „פאור לא באן באוש״, ווי דער פראנצויז דריקט זיך אויס.

דער דאזיגער קאמפאָט איז געווען די ערשטע צייט שלום־עליכם׳ס „מעשיות״, און דערנאך איז צוגעקומען אויך ווארשאוו־סקי׳ס ליעדער.

ס׳איז כמעט ניט אוועקגענאנגען איין אבענד, איין ציוניס־טישע פערזאמלונג, מע זאל אונז ניט שלעפען פון „קרעשטשאטיק״ אויף „פאדאל״ און פון „פאדאל״ אויף „קרעשטשאטיק״. איך האָב געמוזט עפים פארלייענען, און ווארשאווסקי האָט געמוזט עפים זינגען — און ניט „עפים״ זינגען, נאר טאקי א סך זינגען! אלסדינג, וויפיעל ער האָט פערמאגט, האָט ער געמוזט אויסזינגען, נאר אהן א שום תירוץ, — חאטש נישט מיין לייענען, נישט וואר־שאווסקי׳ס געזאנג האבען זיך אנגעקעהרט מיט׳ן ציוניזם. ס׳איז שוין אבער געוואָרען אזא רגילות — פערפאלען! אנגערעדט זיך ווי די פויקען און אנגענעסען זיך מיט דעבאטען, האָט מען אוועק־געשטעלט א טישעל, צונויפגערוקט די בענקלעך, אוועקגעזעצט שלום־עליכמ׳ען אויבענאן, און די ערנסטע פער׳עסק׳טע פנימ׳ער

האָבען שוין בעצייטענס, אויף קרעדיט, געשענקט א שמייכעל, אין ס'איז ארויס אויף דער סצענע כתריעלעוקע, און דער עולם האָט זיך געפיהלט נאָנץ יום־טוב'דיג.

נאָר דער אמת'ער יום־טוב האָט זיך אָננעהויבען ערשט דער־מאָלט, אז ווארשאווסקי האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי'ם ראָיאל. באלד נאָך די ערשטע צוויי־דריי ליעדער האָבען אָננעהויבען פליהען בעשטעלונגען פון אלע זייטען, ווי פון געבעטענע בעלי־בתים אויף א חתונה:

— „טייערע מאָמע"!

— „א גוט מאָרגען, יענקעלע"!

— „תנחום דער טרובאָטש"!

— „די מיזינקע"! „די מיזינקע"!

— „שמחת־תורה"! „שמחת־תורה"!

און דער גוטער ווארשאווסקי, וואָס האָט ניט געווואוסט וואָס הייסט אָפזאָגען, אז יענער ווייל, האָט אויסגעהערט אלע בעלי־בתים און מיט פערגעניגען געגעבען יעדען בעל־הבית, וואָס ער פערלאָנגט, נעבאָך גוט געשוויצט, גלייך ווי מע וואָלט איהם גע־צאָהלט דערפאָר מי יודע וויפיעל!

נישט איין מאָל, געהענדיג פון די אסיפות ביינאכט צו־פוס (אויף צו בעשטעלען פאר די אומזיסטע „ארטיסטען" א פאיעטאָן — דערויף איז קיינער ניט געפאלען), האָט ער מיר מיט זיין הילכיגן גוטמוטהיגען גלעכטער איבערגענעבען און בעוויזען, אז דאָס העמד איז אויף איהם „פיטש־נאס".

— חאָטש אויסצודרעהען, א רוח אין זייער פאָטער און מוטער אריין, חא־חא־חא!

נאָר אָט איז געקומען די צייט, ער זאָל שוין אמאָל דערלעבען נחת אויף. עס איז ארויס מיט נאָט'ס הילף דער באָנד מיט ליעדער (לערך מיט א יאָהר צעהן צוריק), געדרוקט אין קיעוו

בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטען. און מחמת די ליעדער זענען שוין געווען בעקאנט פון א סך פריהער, האָט מען די ערשטע טויזענד ביכלעך צעהאפט ווי מצה־וואסער, נישט איבערגעלאָזט אפילו אויף א רפואה.

מאהלט אייך, קיין גרויסע נליקען האָט דער מחבר ביי דעם נעשעפט ניט נעקאָנט מאכען. ער איז נעווען נליקליך, וואָס זיינע פריינד האָבען געדעקט די קאָסטען. א בעלן אויף ארויסצונעבען די צווייטע אויפלאָגע האָט זיך עפּיס ניט נעפונען. א קונה, וואָס זאל בעצאהלען דערפאר דעם „מחבר" עטליכע הונדערטער במזומן — אודאי ניט (פאר זשארגאָנישע ליעדלעך מזומן נעלט?). אליין ארויסגעבען דאָס ביכעל — האָט וואַרשאָווסקי ניט פערמאָגט קיינמאָל אזא גרויסען קאפיטאל. סיידען מיט דער צייט, אז דער אויבערשטער וועט רחמנות האָבען?... נאָט, אז ער וויל, קאָן ער!...

דערפאר האָט ער אָבער נעהאָט כבוד — א יובילוי!

איך מאָך ניט קיין שפּאָס: מיר האָבען איהם נעפּראָווט א יובילוי.

אזוי האָט דאָס טאקי נעהייסען: „דער אנדערהאלבען־יאָה־רינער יובל פון וואַרשאָווסקי'ס ליעדער".

דאָס האָט בעדארפט הייסען: אזוי ווי אנדערהאלבען יאָהר האָבען זיך וואַרשאָווסקי'ס ליעדער בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטען נעדרוקט און זענען מיט נאָט'ס הילף אין א נוטער שעה ארויס פון דרוק — איז א גוט יום־טוב אייך, אידען!

דעם יובל האָט מען „נעפייערט" טאקי ביי מיר אין שטוב. פורים איז דאָס נעווען (אויב איך האָב קיין טעות ניט), נאָך דער סעודה.

א יום־טוב איז דאָס נעווען דוקא א פרייליכער, מיט טאָסטען און מיט רעדעם.

סאמע אין מיטען יום־טוב האָבען זיך אריינגעריסען א בינטעל קיעווער סטודענטען, יונגע לייט וואַרעמע, חיצינע, אידיש בלוט,

און מע האָט געמאכט א כוסה, און מע האָט געהויבען א טאָסט, און מע האָט גערעדט א רעדעניש, און מע האָט געלויבט דעם מחבר אין טאָג אריין, געבענשט איהם מיט'ן נאָמען: „דער אידישער בעראַנזשע", און מע האָט געהאָפט א רקוד'על מיט'ן בעל־היובל און מיט'ן בעל־הבית, און מע האָט געטאַנצט און מע האָט געזונגען — חי־נעלעבט!

ווי נאָר ס'איז אויספערקויפט געוואָרען דאָס ביכעל, איז דער נאָמען פון ווארשאווסקי'ס ליעדער גיך געוואָרען מפורסם נישט נאָר אין קיעוו און אַרום קיעוו, נאָר ווייט־ווייט איבער'ן גאַנצען לאַנד איז כמעט נישט געווען די אידישע שטוב, וואו מע זאָל ניט וויסען צו זינגען דעם „אלף־בית". און דער קול, אז דער פערפאָסער אליין זינגט זיינע ליעדער פאר'ן עולם אין קיעוו, האָט דערגרייכט אויך אין אנדערע שטעדט, און מיר האָבען ביידע אָנגעהויבען בעקומען זעהר פרייַנדליכע איינלאַדונגען פון א סך גרויסע און קליינע שטעדט, מיר זאָלען קומען לוסטיג מאַכען דעם עולם — איך מיט מיינע „מעשיות", ווארשאווסקי מיט זיינע „ליעדלעך"... אז דאָס לעבען איז ליעב, איז די וועלט הפקר!

דאָס איז געווען די גליקליכסטע צייט, קאָן מען זאָגען, דער סאַמע פריהלינג פון ווארשאווסקי'ס לעבען. איך געדענק אַזוי ווי הייַנט דעם חשבון, וואָס ער האָט מיר געמאַכט פון אונזער ערשטען טורנע איבער'ן לאַנד.

— צו למ"ד אלפים! — האָט ער מיר געזאָגט מיט זיין הילכיגען געלעבטער. — צו למ"ד אלפים דארף אונז איבערבלייבען ריינע, א רוח אין זייער פאַטער און מוטער אריין!

— און דערנאָך וועלען מיר אריבערשווימען דעם ים — האָט ער גענומען פאַנטאַזירען ווייטער — און מאַכען א ריזיג איבער אמעריקא, און דאַרטען וועלען מיר איבערקעהרען די וועלט!...

נאָר דער וועלט איז, אפנים, בעשערט געווען, זי זאָל ניט איבערגעקעהרט ווערען. וואָרום פון אונזער גאַנצער נסיעה און

נאָך אַלע אייגלאָדונגען זענען מיר דערוויילע געווען נאָר אין צוויי סאָמע נאָהענטע שטעדט: אין ביעלאָצערקאָוו און בארדיטשעוו — און וועהוועה, וואָס ס'האָט זיך געטהאָן! עס האָבען געשוויצט די וועגד! עס האָט געקאָפּעט פון דער סטעליע! א דערשטיקענישׂ!

אמת, צו למ"ד אלפים איז נאָך געווען נענוג וויִיט („למד" איז געווען, נאָר די „אלפים" האָבען געפעהלט). מיר האָבען אָבער געהאט פּאָר זיך א נאנצע וועלט. שוין געווען צוגעגרייט פּאר אונז איין אָבענד אין יעקאטערינאָסלאָוו, און פון דאָרטען האָבען מיר בעדארפט פערפאָהרען קיין אדעס, און ווייטער, און נאָך ווייטער. האָט זיך גאָט אריינגעמישט און ס'האָט זיך געטראָפען א מעשה:

געקומען קיין יעקאטערינאָסלאָוו, האָב איך געפונען א דעפעש בסך־הכל פון דריי ווערטער:

„וואַרשאַווסקי געפעהרליך קראנק"...

און וועז טרעפט זיך אזא זאך? וועט איהר האָרכען, ס'איז כדאי צו ווייסען.

כל ימיו האָט זיך וואַרשאַווסקי נעבאך גערענגעלט מיט'ן דלות, ווי איין אמת'ער העלד, חלילה ניט אַרויסבעווייזען קיינעם, אז ער און זיין פאמיליע (א ווייב און א טאָכטער) ליידען נויט. נאָר גראָד אויף דער עלטער, שוין צו עטליכע און פופציג יאָהר, געפעלט עפּעס אין אייזען־קאָמפּאניע פון דאָנער באססיין, חלילה ניט קיין אידען, נאָר בעלגיער, כריסטען, מע זאָל אַראָפּברענגען צו זיך אין דער קאנטאָר, אין יעקאטערינאָסלאָוואר גובערניע, אלס פּראָקוריסט, איין אָנשטענדיגען, איין אָרענטליכען יוריסט פון קיעוו, ער מעג זיין א איד. און וואו קאָן מען קריגען א מעהר אָנשטענדיגען און מעהר אָרענטליכען מאָן, ווי מ. מ. וואַרשאַווסקי?

און אָט אזוי איז אונזער וואַרשאַווסקי פלוצים מיט א מאָל נתגדל געוואָרען, בעקומען א שטעלע פון שענע עטליכע טויזענד

רובעל א יאהר געהאלט, מיט א דירה, מיט אלעם נרייטען, מיט א פאיעטאן און מיט פערד — אז מע שמועסט פון כל טוב!

וואס טהוט נאט? זאנט ער, אז אנשטענדינע און עהרליכע לייט דארף ער אליין האבען. און ווארשאווסקי לענט זיך אוועק, מוטשעט זיך פריהער אפ העכער א יאהר אין אונמענשליכע ליידען — און דער אידישער בעראנזשע שטארבט אוועק עלענד און פערגעסען פון דער גאנצער וועלט און לאזט איבער א פאמיליע אהן שום מיטלען צום לעבען.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

ווארשאווסקי איז נעשטארבען, און זיינע ליעדער האבען אנגעהויבען ווערען וואס וויייטער אלץ מעהר פאפולער אינ'ם אידישען פאלק, ביי אונז, אין דער „טשערטא", און אויך וויייט־וויייט, הינטער דער „טשערטא". נישט נאר ביי אונז, נאר אין אויסלאנד, אין אמעריקא און נאך וויייטער פון אמריקא אויך.

אויף אלע אידישע קאנצערטען טרעטען־ארויס קינסטלער, וואס זינגען אויסגעצייכענט ווארשאווסקי'ס ליעדער, נאר דער אנטיק דערביי איז, וואס ביי די ליעדער און אויף די אפישען ווערד זעהר זעלטען (כמעט קיינמאל ניט) דערמאנט דער נאמען ווארשאווסקי.

נאך מעהר: נישט לאנג איז מיינער א חבר, א אידישער שרייבער פון ווארשא, נעווען אין אדעס אויף א אידישען קאנצערט און איז נתפעל נעווארען, ווי אזוי איי ארטיסטין האט נעזונגען א אידיש „פאלקסליעד":

שטארקער! שטארקער!
רייסט די סטרונעס, רייסט אויף צוויי —
די מיזינקע אויסגענעבען!"

ביי דעם אידישען שרייבער איז ווארשאווסקי'ס ליער א „פאלקסליעד". און דער נאמען ווארשאווסקי איז ניט דערמאנט ביי אים!

וער ווייסט? אפשר איז דאָס א מעלה? אפשר איז דאָס א אידעאל, וואָס יעדער פערפאסער מעג זיך ווינשען אזא פאָפולא־ריטעט צו דערגרייכען?

מע זאָגט, אז דאָס ליעד „לאָרעלייי", וואָס אלע קענען, ווייסען ניט אלע, אז דער מחבר פון דעם איז היינע.

דער נאָמען פון יענעם פראָנצויז, וואָס האָט בעשאפען די „מארסעליעזא", ווייסט אודאי איינער פון טויזענד, אָדער פון צעהנטויזענד, אז ער איז רוזשע דע־ליל.

אָדער א סך ציוניסטען ווייסען נפתלי הערץ אימבער, דעם, וואָס האָט געמאכט דעם „עוד לא אבדה תקותנו"?

בעת איך האָב געשריבען מיין הקדמה צו דער ערשטער אויס־לאָגע פון ווארשאווסקי'ס ליעדער, האָט זיך מיר פערוואָלט זאָגען גביאות, אז ס'וועט ניט נעמען קיין סך צייט און ווארשאווסקי'ס ליעדער וועלען ווערען עכטע פאָלקס־מאָטיוון, געזונגען פון פאָלק בכל תפוצות ישראל.

איך האָב ניט געוואוסט, אז מיין נביאות וועט גרייכען אזוי ווייט, אז די דאָזיגע ליעדער וועלען ווערען אזוי פאָלקסטהימליך, אז זיי וועלען טאקי קענען אלע, לאנג־לאנג, כל זמן עס וועט גע־זונגען ווערען א אידיש ליעד, נאָר דעם פערפאסער וועלען ניט אלע קענען, און דער נאָמען ווארשאווסקי וועט פערגעסען ווערען, גלייך ווי ס'איז נאָר קיינמאָל אויף דער וועלט קיין ווארשאווסקי ניט געווען...

נעריוי, 20טען פעברואר, 1914.

א וואך מיט י. ל. פרץ

נעשריבען אין יאהר 1915.

אַ וואָך מיט י. ל. פּרץ

פּראַיאָהרען פּסח איז דאָס געווען.

נאָך אַ שווערער שלאַפּקייט און נאָך אַ לאַנגער קוראַציע אין די וואַרעמע לענדער, בין איך געקומען קיין וואַרשא. אַ סך פּרייַנד און גוטע פּרייַנד האָבען מיך אָפּגעוואַרט אויפֿן באָהנהויף, און צווישען אַלע פּרץ און דינעזאָהן.

וועך עס האָט נעקענט פּרצ'ען, האָט זיך נאָרנישט געקענט פּאָרשטעלען פּרצ'ען אָהן דינעזאָהנ'ען. אַ ריהרענדע חברׂ'שאפֿט! אַ מאָדנע לייבשאפֿט! און ניט פון נעכטען איז דאָס געווען, און ניט פון פּראַיאָהרען. נאָך מיט אכט און צוואַנציג יאָהר צוריק, אז איך האָב געהאַלטען ביי אַרויסגעבען מיין ערשטען יאָהרבוך „די אידישע פּאָלקסביבליאָטהעק" און פּרץ האָט מיר צוגעשיקט קיין קיעוו זיין באַלאַדע „מאַניש", איז תיכף נאָך פּרצ'ס בריף אָנגעלאָפּען אַ בריוועל פון וואַרשא, פון דינעזאָהן, וואו ער פּרענט זיך נאָך אויף דעם „אויפֿגעהענדען שטערן", און אז איך האָב איהם געענטפֿערט, אז איך בין פון דער באַלאַדע ענטציקט און אז דער אויטאָר שיינט צו זיין אַ גרויסער טאַלאַנט, איז קיין מעהר גליקליכער פון דעם דינעזאָהן אויף דער וועלט ניט געווען. ער, דינעזאָהן, ניט פּרץ, האָט מיר שוין צוגעשיקט נאָכדעם אַ גאַנצע „טעטראַד" מיט קלייניע ערצעהלונגען פון י. ל. פּרץ, פון וועלכע ס'איז גרינג געווען אויסצוקלויבען און אָפּצודרוקען אזעלכע זאכען, ווי דער „חעלעמער מלמד", „וועגוס און שולמית" און דעסגלייכען. פון דעמאָלט אָן און ווייטער איז אַלץ, וואָס פּרץ האָט אַרויסגעוואַרפען (איך וועל שפּעטער זאָגען פּאַר וואָס איך בענוץ דאָס וואָרט „אַרויסגעוואַרפען"), איז דאָס געאַנגען דורך דינעזאָהנ'ס הענד.

אז דינעזאָהן איז געווען זיין ביזנעס־סעקרעטער, ווי עס הייסט ביי אייך, אָדער פּינאַנץ־מיניסטער, ווי מיר האָבען איהם, בדרך

ליצנות, נערופען — פון דעם איז אָפּגערעדט, וואָרום אין געלד־זאכען איז פּרץ נעווען, לויט דינעזאָהנ'ס אָפּשאצונג, ערגער פון א קינד, א קינד, וואָס דארף האָבען א מאמע. און אין דינעזאָהנ'ען האָט פּרץ געפּונען א מאמע, א געטרייע, איבערגעבענע מאמע, וואָס איז גרייט געווען זיך מוסר־נפש זיין פּאר איהם אלע מינוט. און גאָט זאל אייך היטען זאָגען א שלעכט וואָרט וועגען פּרצ'ען אין דינעזאָהנ'ס געגענווארט! און ניט נאָר זאָגען — טראכטען שלעכטס וועגען פּרצ'ען האָט שוין געהייסען א בעלעדיגונג, א פערשוועכונג. די וואַרשאַווער לצים אפילו האָבען זיך געוויצעלט איבער דעם, און דינעזאָהן האָט געוואוסט, אז לצים וויצלען זיך, און האָט זיך געמאכט דערפון: „דערויף זענען זיי לצים, זיי זאָלען זיך וויצלען". ער האָט געטהאָן זיין זאך באמונה, נישט געלאָזט קיין שטויב זאל אויף איהם פאלען. און טאָמער האָט ער געזעהען ביי עמיצען א שענס, און טאָמער האָט איהר איהם דערצעהלט עפּים א גוטע זאך, האָט ער זיך באלד דערמאנט, אז ביי פּרצ'ען איז א סך בעסער. עס איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז בשעת פּרץ איז פערגאנגען מיט א נייער זאך, האָט מען דאָס געקאָנט ארויס־זהן אויף דינעזאָהנ'ס פּנים, און אז פּרץ האָט די נייע זאך אָנ־געשריבען, האָט דינעזאָהנ'ס פּנים געשיינט ווי די זון.

די בעסטע אילוסטראציע דערצו איז א בריעף פון פּאר־צוויי־יאָהרען. די ערשטע העלפּט איז פון י. ל. פּרץ, די אנדערע העלפּט פון יעקב דינעזאָהן, וואָס קוועלט אָן פון זיין לייעבען, טייערען פּרץ, און, ווי א פערלייעבטע מוטער, האָט ער איבערגעצעהלט אפילו די שורות — נאָנצע זעכס שורות מיט א האלבע — „א גבורה פון א אידען!"...

אָט האָט איהר דעם בריעף:

„1913, 1—12.

„לייעבער, לייעבער שלום־עליכם,

איך בין בטבע א פיינד פון בריעף־שרייבען. אָבער דיין צו־שריפט צו דינעזאָהנ'ס בריעף האָט מיך שרעקליך געריהרט. וואָס

זאָל איך דיר אָבער שרייבען? איך לעז אַלץ וואָס דו שרייבסט, אפילו וועגען אונזער בעקאַנטען פּ... איך לעז און בעוואונדער... און וואָלט זעהר געוואָלט, דו זאָלסט נעזונד ווערען. זיי געזונד!

דיין, י. ל. פּרץ".

„וואָס זאָגט איהר, אפשר ניט אַ גבורה פון אַ אידען? גאַנצע זעכס אַ האַלב שורות אויפשרייבען, שוין מיט דער אונטערשריפט! און גלויבט מיר, לייענער שלום עליכם, ווער עס קען פּרצ'ען ווייסט, אז דאָס איז באמת זיך אַנגענטהאַן אַ כח פון זיין זייט. געדענקט זשע, זעהט וואָס גיכער פאַלקאָם נעזונד צו ווערען. האָפּט און ווילט אין ניכען צו אונז אין וואַרשא צו קומען. עס האַלט ביי'ם געבוירען ווערען ביי מיר אַ פּלאַן. מיר, דאָס איז טייטש: איהר, פּרץ און איך, זאָלען מיר פאַהרען קיין ארץ־ישראל, אַ קוק טהון, אַ טראַכט טהון און אַ דערצעהל טהון פון דאָרט אַלץ, וואָס מיר וועלען מיט אונזערע אויגען דאָרט זעהען בחוש און מיט'ן הארצען דורכפיהלען, טרעטענדיג אויף די ערד, פון וועלכער מיר שטאַמען, אין וועלכער עס זענען בעהאַלטען אַלע אונזערע גייסטיגע וואָרצלען, און צו וועלכער אונזערע תפילות און האָפנונגען זענען געווענדט.

איך בעט אייך, ווערט באַלד געזונד! חוץ אַלץ ווי איך גלאַט אזוי אויך ניט, איהר זאָלט קראַנק זיין — טאָ זייט־זשע בעסער געזונד, חאַטש מיר און פּרצ'ען צוליעב. אונז טהוט וועה, אז איהר שרייט נעבאַך פון יסורים. אונז קלעהמט דאָס הארץ, אז מיר דערמאָנען זיך, ווי איהר פיהלט אייך אציגנד, דעריבער ווילען מיר, דעריבער בעטען מיר אייך, טהוט אונז צוליעב און ווערט טאַקי באַלד באמת געזונד און שטאַרק.

דאָס הארץ אונזערס בעט אויך גאָט אַ רפואה שלמה פאַר אייך, פאַר אייער פרוי און לייבע טהייערע קינדער. צום גיכען זהען זיך נעזונדערהייט,

אייער י. דינעזאָהן."

ווי איהר זעהט פונ׳ם ברייף, איז נאָר איין וואונש נעווען ביי זיי ביידע — איך זאָל זיין געזונד. דאָס פאָהרען מיט זיי אין דרייען אין ארץ־ישראל — דאָס, דאַרף מען פערשטעהן, איז נעווען מעהר ניט אז א לעקאכעל, ווי מע זאָגט צו א קראנק קינד. דער עיקר — איך זאָל געזונד ווערען — „חאָטש מיר און פרצ׳ען צולִיעב״... און איך האָב זיי צולִיעב נעטהאָן — און בין געזונד נעווארען און געקומען צו פאָהרען אויף די אנדערע טעג פסח קיין ווארשא און אריינגעפאלען אין די בריטע געזונדע ארעמס פון דעם ריעז י. ל. פרץ און אין די קלייגע דאַרע הענטלעך פונ׳ם קלייג־טשיקען גוטינקען אייביג־פערלִיעבטען יעקב דינעזאָהן — און מיט די צוויי האָבען מיר זיך שוין ניט געשיידט א וואָך כסדר. ווי ארום א ציטעריג קינד, זענען זיי די גאנצע צייט ארומגענאנגען ארום מיר, געהיט, איך זאָל מיך, חס ושלום, ניט פערקיהלען. אזוי ווייט, אז אויפ׳ן רעסטפשאָן, וואָס דער „הזמיר״ האָט מיר געגעבען (פרץ איז נעווען דער פרעזידענט פון „הזמיר״), האָט פרץ ניט געלאָזט מיך זיצען מעהר ווי עטליכע מינוט, חאָטש ער אליין איז געווען דער רעדנער פון מיין כבוד וועגען, — און וועל־כער רעדנער וויל עס ניט, מע זאָל איהם הערען?... ס׳איז אָבער געווען ענג און הייס. „און דער איז ביי אונז א ציטערינגער, איין אפגעשרינגענער״ — אזוי האָט גע׳טענה׳ט פרץ, אָנווייזענדיג אויף מיר מיט אמת׳ער לִיעב־שאפט פון איין עלטערען ברודער.

איך שטרייך־אונטער די דאָזיגע ווערטער מיט א בעזונדער כונה, וויל ווער עס האָט געקענט פרצ׳ען פערזענלִיך, דער ווייסט, אז ער איז געווען ווייט פון סענטימענטען, פונקט דער היפך פון זיין מאָמע דינעזאָהן, וועלכער איז א מאָמע צו אלע שריפטשטעלער, צו די עלטערע ווי צו די אינגערע. פרץ איז געווען צייטענווייז קאלט ווי אייז, שטרענג ווי א רבי און שניידענד ווי א מעסער. „שטיווע! פוצען!״ — האָט ער געקאָנט געבען א שנייד־אָף א יונג א גראָמענמאכער, וואָס איז געקומען צו איהם מיט א „בינטל

פאעזיע", אזוי אז יענער האָט נישט געוואוסט וואו א טהיר עפענט זיך. און צוריק, האָט ער אָנגעשמעקט, אז ס'איז דאָ א טאלאנט — האָט ער איהם אויפגעהויבען ביז צום הימעל און האָט אָנגעזאָנט דורך דינעזאהנען א בשורה אין שטאָדט, אז ס'איז געבוירען נע־וואָרען ביי אידען א שעקספיער, א ישעיה הנביא, א משיח! משיח!... איך מיין, אז איך האָב קיין טעות ניט, אז דאָס ערשטע וועלט, וואָס שלום איז האָט אָנגעשריבען, איז דורכגענאנגען פערביי פרצ'עס אויגען, און אז פרץ איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געזאָגט אויף שלום אש, אז ער איז ש ל ו ם א ש...

דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט אנדערע, מיט די יונגערע. און פערשטעהט זיך, אז ער האָט אָפטמאל געהאט א מיאוס'ען טעות אויך. נישט אלע פורים איז יום טוב, און נישט אלע תמיד וועלט געבוירען א שלום אש. פרץ האָט זיך אָבער וויניצינ־וואָס נעקימערט פון אזעלכע זאכען — אויסגעלאכט זיך אוז פערגעסען. פרץ איז בכלל געווען א נאטור, וואָס האָט פיינט נעהאט קלייני־ליכקייטען. א בריוט וואָרעם האַרץ, א קאלאסאלער קאָפ, א מענש א ריזע — אָט דאָס איז געווען דער אייגרוק, וואָס ער האָט געמאכט; און דער עיקר — א פּקח, מיט אויגען פון א תלמיד־חכם, טיעפע, בליצענדיגע, גרויסע אויגען, א בריוטער בליצענדיגער קוק און א מויל, וואָס פערעלט, געדאנקען, וואָס ברויזען, זעצען ווי פון א קוואל, און וועלט אזעלכע שענע און אזעלכע געפֿינעלטע, אז ס'איז נאָר נעווען א וואונדער, פון וואָנען נעמען זיך צו אונזער אזוי־נערופענער „ארעמער שפראך" אזוי פיעל פיינע קיילעניגע פערעלדיגע וועלטער?

איך האָב נעקענט פרצ'ען א סך מיט יאָהרען, נאָר איך האָב איהם קיינמאל ניט נעזעהן אזוי פריש און בליהענד און גלענצענד, ווי פאר־א־יאָהרען פסח, אין דער וואָך, וואָס מיר האָבען פער־ברענגט אינאיינעם. נלייך ווי דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אז דאָס איז אונזער לעצטע וואָך, האָט ער זיך צו מיר בעזונדערס צונעלאָזט, נענומען א בעזונדערען אינטערעס אין מיר און אנט־

פּלעקט פּאר מיר זיין הארץ, די קדשי־קדשים פון זיין נשמה, נע־
רעדט פון נייע שאפונגען... וואָס מיך האָט איבערראשט — איז
די גלייכגילטיגקייט, מיט וועלכער ער האָט אויסגעהערט מיין
קריטיק איבער זיינע מיסטישע פּאָעמען אין דער לעצטער צייט.
איך האָב איהם גאָנץ אויפריכטיג ארויסגעזאָגט מיין מיינונג וועגען
דער „גאָלדענער קייט"; איך האָב איהם געזאָגט, אז איך וועל
אוועקגעבען צוהן „גאָלדענע קייטען" פּאר איין מעשה'לע פון זיינע
„פּאָלקסטהימליכע געשיכטען". האָט ער זיך אויפגעחאפּט מיט
א געשמאקען הילכיגען געלעכטער: „חא־חא־חא — דינעזאָהן זאָגט
אויך דאָס אייגענע!"

דאָס איז די „גאָלדענע קייט", וועלכע פּרץ האָט עטליכע מאָל
איבערגעניצעוועט — גארנישט פּרצ'עס טבע. פּרץ האָט פּיינט
געהאַט, ווי, למשל, דער זיידע מענדעלי, זאָל מאריך ימים זיין,
אז ער שרייבט־אָן א זאָך, צאצקעט ער זיך מיט דעם, פּיילט דאָס
און פּוצט דאָס איבער עטליכע מאָל, איידער ער לאָזט דאָס ארויס
פון האַנד, און אז ער לאָזט דאָס ארויס, ציטערט ער איבער דעם,
ווי איבער א טייער קינד, שפּיגעלט זיך אין דעם, זוכט חסרונות,
גלעט דאָס אוים נאָך א מאָל — אזוי שאפט דער זיידע מענדעלי
און אזוי שאפען איניגע פון זיינע איניקלעך... נאָר ניט אזוי האָט
געשאפען פּרץ. מיט איין אונגעהייערער שנעליגקייט, אבי ס'איז
איהם נאָר געקומען דער רוח־הקודש, האָט ער ארויסגעוואָרפען
איין נאָוועלע נאָך דער אנדערער, און צום ערשטען זענען זיי,
פּערשטעהט זיך, דורכגעליעגט געוואָרען פּאר יעקב דינעזאָהן,
און יעקב דינעזאָהן האָט געפּונען, אז אזעלכעס איז גאָך נישט דא
געוועזען. דאָס האָט ער שוין פּערשפּארט זאָגען. דאָס האָט מען
שוין געקאָנט זעהן אין זיינע אויגען.

גארנישט קוקענדיג דערויף, וואָס איך האָב מיך אזוי וואָכעדיג
אויסגעדריקט וועגען זיין ליעבלינג די „גאָלדענע קייט", האָט זיך
פּרץ גאָנץ אָפּענהערציג מודה געווען פּאר מיר, אז ער האַלט, אז
דאָס איז די בעסטע פון אלע זיינע שאפונגען, און אז ער וועט

דאָס, מיר און דינעזאָהנען אויף־צו־להבעיס, איבעראַרבייטען נאָך א מאָל, ביז עס וועט אַרויס א כלי שלמה. און תוך־כדי־דבור איז ער אריבערגעשפּרונגען אויף מיר און אויף מיינע אַרבייט מיט אזוי פיעל וואַרעמקייט און אינטערעס, גלייך ווי ער וואָלט געוועדט פון זיינע אייגענע אַרבייט, און מיט פרייד געוועדט וועגען מיין ערפאָלג, גלייך ווי וועגען זיין אייגענעם ערפאָלג.

איך וויל דענקען, אז דעם אייגענעם אינטערעס האָט פּרץ געהאט אין אַנדערע שריפטשטעלער, וועלכע זענען געווען נאָהענט צו זיין האַרצען. און עס קאָן נאָר אַנדערש נית זיין, וואָרום אויב מיר, שריפטשטעלער, זענען א משפּחה, וואָס בעשטעהט פון טאַטע און מאַמע, שוועסטער און ברידער, פּאַר וואָס זאָלען מיר זיין ערגער פון אַלע אַנדערע משפּחות? וואו שטעהט עס, אז מיר, שריפטשטעלער, בעדאַרפען זיין ענגהערציג, קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי אויף „קאָנקורענטען" פון פערשיעדענע לאַנגרען?... אָט האָט איהר נאָך א בריעף פון פּרצ'ען, פון וועלכען ס'איז צו זעהן, ווי א שריפטשטעלער אינטערעסירט זיך מיט די ווערק פון א צווייטען און וויל, אז יענעמ'ס שריפטען זאָלען ערשיינען וואָס שענער (עס האָט זיך אונטערהאַנדלט וועגען איין אויסגאבע פון אַלע מיינע ווערק אין אילוסטראַציעס):

„ליעבער שלום־עליכם.

איך האָב געהערט, אז איהר ווילט אַרויסגעבען אייערע זאכען אילוסטרירט, און אז מען פראָפּייניערט אייך דעם יונגען קראַטקע צו דער אַרבייט. און אזוי ווי איך וואָלט זעהר נעוואָלט זעהן אייערע זאכען אילוסטרירט און האָב דערביי אמונה אינ'ם טאַלאַנט פון יונגען קראַטקע, על כן שרייב איך אייך מיין דעה און עצה, אז איהר זאָלט מיט קראַטקע ענדיגען.

אייער י. ל. פּרץ."

מע דאַרף נישט פערגעסען, אז פּרץ האָט צו יענער צייט אליין געהאט אזעלכע צווייפל בענדער פון זיינע ווערק, און דאָך

האָט איהם נעפרעהט צו זעהן דעם ערפאָלג פון זיין חבר'ס ווערק, און מיט'ן נאנצען הארצען נעווינשט, אז דער ערפאָלג זאָל זיין נאָך בעסער, נאָר נישט מורא נעהאט פאר קאָנקורענץ... „דיין ערפאָלג איז אונזער אלעמענ'ס שטאָלץ" — האָט ער צו מיר נעזאָגט אין א מינוט פון השתפכות־הנפש. אין אזעלכע מינוטען האָט פרץ ליעב נעהאט, ווי איהר זעהט פון זיין ערשטען בריעף, אריבערצו־נעהן פון „איהר" אויף „דו". דאָס זענען נעווען די בעסטע מינוטען ביי פרצ'ען...

די וואָך פון פסח איז אוועקנעגאנגען, ווי עס נעהען אוועק אלע וואָכען פון א נאנץ יאָהר, און טאקי וויעדער א מאָל, ווי דאָס הארץ האָט איהם נעזאָגט, איז פרץ נישט אָפנעטראָטען פון מיר און צוזאמען מיט דינעזאָהנען האָבען מיר אויסגעמאָסטען וואַרשא אין דער לענג און אין דער בריים, זיך אינדרייען נעפאָטאָגראָפיערט, נע'חלומ'ט פון אירוש טהעאָטער, פון ליטעראָטור, נעבויעט פלענער און לופט־שלעסער, ווי נאָר אין די יונגע יאָהרען — ווער האָט דעמאָלט נעקאָנט זאָגען, אז דאָס וועט זיין ביי מיר די לעצטע וואָך מיט פרצ'ען?...

וועגען פרישמאַן׳ס יובילעאום

נעשריבען אין יאָהר 1913.

וועגען פרישמאן׳ס יובילעאום

מע זיצט זיך אין דעם שענעם פרייען שווייצערלאנד, אונטער די בלויע הימלען, אויף די הויכע מיט שניי־בעדעקטע אלפענבערג, וויט פון דער ליעבער היים, אפגעריסען פון אייגענע און פון היימישע, און מע הערט נישט א אידיש וואָרט. נאָר דער גוטער גאָט פערלאָזט נישט און גוטע מענשען פערגעסען נישט און שיקען צו צייטונגען פון גאָר דער וועלט און פון כל המינים; לייענט מען זיך אָן און מע הערט זיך אָן צרות פון דער היים, צרות צרורות אויף אידען, מיט גזירות רעות, מיט רדיפות, מיט אנגסטען, מיט באָיקאָט, מיט געוויינען, וועלכע קיינער ווילּ ניט הערען, מיט טרערען, וועלכע קיינער ווילּ ניט זעהען — און פלוצים לייען איך א נייעס: א יובילעאום! אין וואַרשא, ווי אויך אין אנדערע שטעדט, קלויבט מען זיך צו פייערען א יובילעאום פון איינעם פון אונזערע גרעסטע און פון אונזערע בעסטע און פון אונזערע שענסטע — פון דוד פרישמאן — און עס ווערד אויף א ווילּע ליכטיג אין די אויגען, פריי אויף דער נשמה, גרינג אויפ׳ן הארצען.

און אָט פאַר וואָס: מיר זענען דאָך עפּיס אידען אויף דער וועלט, און אידען זענען דאָך עפּיס אנדערש פון אלע פעלקער. אלסדינג, וואָס אלע פעלקער האָבען, האָבען מיר, ברוך־השם, ניט. האָבען מיר נישט קיין באָדען, קאָנען מיר ניט שטעלען קיין דענק־מאָלען אונזערע גדולים. נישטאָ וואו. האָבען מיר נישט קיין מעצענאטען, קיין ליעבהאָבער מיט פולע קעשענים, קיין אייגענע נאָבעלס, קאָנען מיר נישט אַרויסקוקען, אז עמיצער פון אונזערע בעסטע זאָל בעהערט ווערען אמאָל מיט א בכבוד׳ען פרייז. האָבען

מיר נישט קיין אקארעמיע פון אונשטערבלעכע, קאנען מיר נישט ערוואַרטען, אז עמיצער זאל ביי אונז פרעטענדירען אויף אונ־ שטערבלעכקייט. דאָס איינצינג, וואָס ביי אונז איז נאָך דאָ, איז — א יובילעאום. א יובילעאום איז, להבדיל, א מפטיר. נישטאָ קיין אנדערע כבודים פאַר אידען. נישטאָ קיין עמטליכע אויסצייכע־ נישען, קיין ארויפשטייגענישען, קיין אויפהויבענישען, קיין מע־ דאַליען, קיין אייבלעך — איז פערבליבען ביי אונז מפטיר אין שוהל, אדער דער ערשטער פסוק פון „אתה הראית", אדער סנדקא אויף א ברית, און פאַר אונז אידישע שריפטשטעלער — א יובי־ לעאום. עס קאָן זיין, אז פילאָזאָפיש געמומען, אויפ'ן שטיינער פון קהלת, איז אלסדינג בלאָטע שבבלאָטע, נאָר כל־זמן א מענש לעבט — און לעבט נישט צולעב דעם, וואָס ער עסט און וועט נאָך עסען און עסען, — איז אונזער חוב, מיט וואָס מיר קאָנען און ווי וויט מיר קאָנען, ארויסבעווייזען אזא מענשען, און דוקא ביי זיין לעבען, נישט נאָכ'ן טוידט, אז מיר אָנערקענען, אז ער האָט געלעבט ניט אומזיסט. און ארויסבעווייזען קאָנען מיר עס נאָר — דורך א יובילעאום.

דאָס איז, וואָס ס'איז שייך צום יובילאָר אליין. א יובילעאום האָט אָבער נאָך א בעדייטונג פאַר אונז גופא, אפשר נאָך מעהר ווי פאר'ן בעל־היובל. איך רעד ניט פון חברים שריפטשטעלער (קנאת סופרים תרבה חכמה), איך רעד פון נרויסען פובליקום. פונ'ם לעזער רעד איך. אז מיר פייערען עמיצענ'ס א יובילעאום, עפענען מיר אויף זיין ספר־הזכרונות, פיהרען־אונטער א סך־הכל צו אלס־ דינג, וואָס ער האָט געטהאָן, נערעדט אדער נעשריבען, צענליע־ דערען עם און שאצען עם אפ נאָך אונזער אויג און פערשטאנד, און דערמיט בעקאנען מיר א וועלט נישט נאָר מיט די וועלט פון דעם און דעם שריפטשטעלער אליין, נאָר מיט זיין פיזיאָנאמיע אלס מענש און אלס שרייבער, נישט וואַרטענדיג ביז ער וועט אמאל צומאכען איין אויג און מיר וועלען זיך צענויסען דערנאָך אין הספדים און נעקראָלאָגען, וועלכע זענען שטענדיג, פון זינט די

וועלט שטעהט, שטארק איבערטריבען, אז פלוני בן פלוני איז געווען אזוינער און אזוינער... אט דאס איז, נאך מיין מיינונג, די בעדיי־טונג פון א יובילעאום. און אויב עמיצער פון אונזערע בעריהמטע האט פערדיענט א יובילעאום, האט דאס אם מעהרסטען און אם כשר'סטען פערדיענט — דוד פרישמאן.

דוד פרישמאן איז איין אריגינעלע פערזענליכקייט אין אונזער ליטעראטור. אריגינעל איז ער דערמיט, וואס אומעדום און אלע מאל, אין יעדער עפאכע, וועו ער האט זיך בעוויזען, האט ער זיך בעוויזען מיט עפים אזעלכעם, וואס איז ניי און אייגענארטיג און וואס מאכט א רושם און וואס טראגט אויף זיך, וואלט איך זאגען, דאס שטעמפעל „פרישמאן". שוין דער ערשטער ארויסטריט זיי־נער אין דער העברעאישער ליטעראטור, נאר אין דער יוגענד, אלס קריטיקער מיט זיין „תהו ובהו", איז געווען א דונער־קלאפ פאר א גאנצען דור פון מחברים. דאס איז ניט געווען קיין געוועהנליכע בעל־הבתישע קריטיק, ווי עס פלעגט זיך פיהרען פארצייטען, נאר א קאנאנאדע פון א יונגען לעבעדיגען אפיצער, וואס האט אנגענגורט די לענדען און האט זיך ארויסגעריסען מלחמה־האלטען מיט שוואי־כינקע, קליינינקע, נישט בעוואפענטע מענשעלעך, וואס זענען גע־פאלען תחת חרב, ממש ווי די פליענען נעבאך, — עס איז געווען א גאט'ס רחמנות צו קוקען.

פערשטעהט זיך, אז פרישמאן, וועלכער צעהלט שוין איצט מסתמא ניט איין גרויע האר, קוקט איצט אודאי מיט א פערביסען שמייכעל אויף דעם דאזיגען ביכעלע, ווי אויף א פראדוקט פון די יונגע יאהרען, ווי אויף א קונדס'עריי. דאס דאזיגע קונדס'עריי אבער — איך זאג עס נאך מיין אייגענעם ערפאהרען — האט געמאכט א שטארקען אייגדרוק נישט נאר אויף די מחברים, נאר אויך אויף דעם „קהל הקוראים", און געהאט א בעזונדערע ווירקונג אויף אונז, דעמאלט נאך נאר יונגע, קינפטיגע שרייבער.

די דאזיגע ווירקונג האט פרישמאן נישט אויפגעהערט צו פערשפרייטען אויך שפעטער אויפ'ן יונגען דור מיט זיין אויסגע־

צייכענטער געשלעפענער שפּראך, איך וואלט זאגען, פּרישמאנ׳ס העברעאישער שפּראך. פּרישמאנ׳ס העברעאישע שפּראך איז אין אייגענטימלעך העברעאיש. די „נאטור־געשיכטע" פון בערנשטיין, למשל, אין פּרישמאנ׳ס איבערזעצונג, איז א מיסטערוועלט, אויף וועלכע א סך יונגע־לייט האבען זיך געלערנט — אויסער וויסענשאפט — שרייבען העברעאיש. א גאנצע רייהע פון פּרישמאנ׳ס פּעליעטאנען אין דעם העברעאישען „היום" און אין אנדערע העברעאישע צייטונגען האבען בעשאפען א בעזונדערען סטיל, פּרישמאנ׳ס סטיל. און נישט נאר אין דער שפּראך און אינ׳ם סטיל איז פּרישמאן געווען ניי. ער איז געווען ניי אויך אינ׳ם שאפען. מיט זיינע „אותיות פּורחות" האט ער געוויזען א נייעם דרך, אז מע דארף ניט שרייבען דוקא קיין לאנגע מעשיות, וואס זאלען זיך ציהען ווי דער גלות, און אז מע קאן אין קורצינקע, נאר קורצינקע מעשה׳לעך און נאווועלען זאגען אמאל מעהר, ווי אין א גרויסער לאנגוויילינער געשיכטע. און אויב פּרישמאנ׳ס פּראזע איז ניי, אייגענארטיג, אויסגעפיינט און אפּגעקירצט, איז זיין פּאעזיע אויסגעהאקט פון שטיין, פון איידעלשטיינער, געפיילט און געשליפען מיסטעריש. עפּים פיהלט זיך א ענליטע האנד פון א ענליטען מיסטער נאך נאר אין די ערשטע זיינע דיכטונגען. און מיר דאכט, אז פּרישמאן איז געווען דער ערשטער, וואס האט אפּגעזאגט זיך פון די י״א תנועות און אריינגעטראגען די נייע מעטריק אין דער פּאעזיע פון אונזער ליטעראטור. (דער גרויסער ביאליק איז אודאי נאך דעמאלט געווען אין דער ישיבה און נאך געשלייפט זיך דעם קאפ איבער א שטיקעל מהרש״א).

אט די אלע אייגענשאפטען, די פיינקייט פון דער שפּראך, די אריגינאליטעט פון סטיל, הן אין פּראזע והן אין פּאעזיע, האט פּרישמאן אריבערגעטראגען פון דער העברעאישער אין אונזער אידישער פּאלקס־ליטעראטור, אין אונזער אידיש לשון. און דאס איז געווען מיט א יאהר פינף־און־צוואנציג צוריק, און איך האב מורא, אויב נישט איך בין געווען דער ערשטער, וואס האט מטמא

געווען פרישמאנ׳ען דעם העברעאיסט, ארויפגעפיהרט, ער זאל איינטונקען די פעדער אין אונזער אידיש טינטוראל און פרובען געבען א שרייב, ווי מע האט דאס נאך דעמאלט נערופען, „אויף זשארגאן". און פרישמאן האט איינגעטונקט די פעדער און גע־ געבען א שרייב „אויף זשארגאן" — און ס׳איז ארויס די בע־ ריהמטע פאעמא „אופיר" (אינ׳ם ערשטען בוך פון דער „אידישער פאלקס־ביבליאטעק", ארויסגענעבען פון מיר אין קיעוו אין די יאהרען 1887 און 1888). אנגעהויבען שרייבען אויף אידיש, איז פרישמאן צוגעטראטען צו דעם נישט ווי יענע מיוחסים די העב־ רעאישע שרייבערס, וואס האבען געטהאן דער וועלט א טובה און האבען זיך ארויפגעלאזט צו דער שפחה, צו דער דיענסט־ מויד (ווי די מיינסטע פון זיי האבען דעמאלט אנגערופען דעם „זשארגאן"), נאר ווי איין אמת׳ער אריסטאקראט האט ער צוגע־ צויגען צו זיך דאס פאלק און געגומען רעדען מיט איהם א פיין, נאר א פערשטענדליך, אידיש, א ריינע, איינפאכע, נאר א פערעל־ דיגע שפראך.

פון דעמאלט אן איז אויפגעלאפען א סך וואסערען. דער „זשארגאן" איז געווארען אויס זשארגאן, נאר „אידיש", און ס׳איז אויסגעוואכסען א אידישע ליטעראטור, אין וועלכער פרישמאן פער־ נעמט, דאנקען גאט, זעהר א בכבוד׳יג ארט, גאנץ אויבען־אן, אלס דיכטער, קריטיקער, אלס זשורנאליסט און אלס פעליעטאניסט, — נאר פון יענעם מין פעליעטאניסט, וואס יעדער זשורנאל האלט זיי לכבוד שבת און לכבוד יום־טוב. וואהרום פרישמאן אלס פעליעטא־ ניסט איז נישט דער לץ, דער פלוידערזאק, וואס קומט אלע טאג א קיצעל טהון דעם עולם. פרישמאנ׳ס פעליעטאן איז דער פרא־ דוקט פונ׳ם אייראפעאישען געשמאק, פון דער אייראפעאישער עסטעטיק, דורכגעזייט דורך אידישען געלעכטער און אידישע טרע־ רען — דער עכטער אידישער הומאר. פרישמאנ׳ס וויטץ איז ווייט פון בית־המדרש, נאר עכט אידיש, טיף, שארף און שטעכעדיג, נאר פיין; בייסענדיג, נאר איידעל; שניידענדיג, נאר מיט כבוד...

פרישמאנ׳ס א פעליעטאן לכבוד שבת איז אליין א שטיק שבת, פרישמאנ׳ס א ליעד איז א „זמר לכבוד יום־טוב". אלסדינג איז דורכגעווענט מיט אידישער פילאזאפיע. אלסדינג איז דורכגעקנעטען מיט אידיש טרערן און מיט אידישען געלעכטער, און אויף אלץ שוועבט דער אידישער גייסט. אלץ איז עכט נאציאנאליסטיש, און אלץ איז שטענדיג אייגענארטיג, טיפיש, איך וואלט געזאגט פרישמאניש. פרישמאן איז פון דעם מין פעליעטאניסטען, וואס אז איהר בעקומט דאס ערב־שבת׳דינג בלאט, קעהרט איהר איבער די ערשטע זייט, חאפט א קוק פון אונטען אויף דער צווייטער זייט, אויף דער דריטער זייט, דערזעהט איהר איין אונטערשריפט: ד. פרישמאן — ווייסט איהר שוין פריהער, אז איהר וועט דאָרטען נעפינען אי דעם וויטץ, אי דאס לעצטע וואָרט פון דער צייט, אי דעם אידישען קרעכץ, אי דעם אידישען אינפאל, — און דאס אלסדינג אין דער אייגענארטינער פרישמאנ׳ס לייכטער, גלאטער, פיינער שפראך, וואס ליעגט זיך ווי א וואסער. איהר זענט זיכער, אז איהר וועט דאָרטען נעפינען וואס צום דענקען און וואס צום לאכען, און חאטש דאס וועט זיך בייסען און חאטש דאס וועט אויך אפשר אנריהרען, אלס מענש און אלס איד, סאמע דאָרט, וואו סע טהוט וועה, נאָר איהר וועט הנאה האבען און איהר וועט וועלען ליעגען נאָך און נאָך. אט דאס איז דוד פרישמאן. אט דאס איז דער כח פון דעם, וואס איז צו גלייכער צייט א טאלענט און א דיכטער און א עסטעט און א הומאָריסט, א אייראפעאיש געבילדעטער מאן און דערצו נאָך א תלמיד־חכם, פאר וועלכען א איד האט פון תמיד אן דרך־ארץ.

איך בין איבערצייגט, אז פרישמאנ׳ס יובילעאום וועט זיין א יום־טוב נישט נאָר פאר דער אינטעליגענץ, נאָר אויך פאר די ברייטע מאסען פון אונזער פאלק, וועלכע האבען שוין אננעהויבען צו אונטערשיידען פון א שרייבער צו א שרייבער, אין וועלכער עס האט זיך אננעהויבען אויסארבייטען א ליטעראָרישער נעשמאק — און דאס איז דער פערדיענסט פון אזעלכע שריפט־

שטעלער, ווי פרישמאן, און אין דעם פערדיענסט האָט פרישמאן אויב נישט דעם גרעסטען חלק. איך בין איבערצייגט, אז ניט נאָר אין די גרויסע צענטערען, נאָר אין אלע אידישע שטעדט און שטעדטלעך, וואו א אידיש וואָרט ווערד געלייענט און אָפּגעשאצט, וועט פרישמאן'ס יובילעאום ארויסרופען א גרויסען אינטערעס און וועט איבערנעהן אומעדום פייערליך און גלענצענד, נישט קוקענדיג דערויף, וואָס מיר לעבען איבער א שטיקעל ביטערע צייט. איך בין איבערצייגט, אז די אינטעליגענץ און דאָס פאלק וועלען זעהען דעם טאָג פון'ס דאָזיגען יובילעאום אויסצייכענען אויפ'ן פיינסטען ארט, ווי עס פאסט פאר אזא פערדיענטען און בעליעבטען יובילאר, ווי דוד פרישמאן. איך בין איבערצייגט אויך אין דעם, אז דער גרויסער סקעפטיקער, דער בעל־היובל אליין, שמייכעלט דאָרט ערגיץ אין דער שטיל, מאכט זיך דערפון: „אידישע יובילעאומס.... אידישער כבוד"... הערט איהם ניט! נעמט איהם, דעם חתן דנן, זעצט איהם אוועק אויבען־אָן, און פייערט איהם א יובילעאום, א גרויסארטיגען, א וואַרעמען יובילעאום, ווי ער האָט דאָס כשר פערדיענט! פייערט איהם א יובילעאום, ס'זאל רעש'ן, ס'זאל זיך לאָזען הערען אויף דער וועלט און ס'זאל זיין א כבוד סאי פאר'ן שריפטשטעלער, סאי פאר די לעזער!

לאזנא (שווייץ), ערב 1913.

פרישמאן צו־גאסט ביי שלום־עליכם

א פצר עפיזאדלעד.

געשריבען אין יאהר 1914.

פרישמאן צו־נאַסט ביי שלום־עליכם

דאָס איז געווען שוין לאַנג, נאָנץ לאַנג: מיר בויידע, ניט איך, ניט פרישמאן, האָבען נאָך אפילו נישט גע'חלומ'ט פון יובי־לעאומס...

פּערזענליך האָבען מיר זיך נישט געקענט. נאָר גוטע פריינד זענען מיר געווען, אוהבים נאמנים, געשריבען זיך איינס דאָס אנדערע בריוולעך, „ידידי־יקירי־בריוולעך", און געצויגען, נעצויגען איינס צו דאָס אנדערע, ווי ס'איז נאָנץ נאטירליך ביי יונגע שרייבערס.

נאָר ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואסער, אז מען איז צעריסען — איינער אין קיעוו, דער אנדערער אין ווארשא — א פאַלג מיך א נאנג!

נאָר ס'איז א תירוץ? — אוהבים נאמנים!...

בקיצור — פרישמאן איז געקומען קיין קיעוו צו־נאסט צו שלום־עליכם'ן.

געקומען פרישמאן!

פערשטעהט זיך, ארויסגעפאָהרען אויפ'ן וואָקזאל בענענענען פרישמאנען, נעבראכט פרישמאנען גלייך צו זיך אהיים, איהם אָפּגענטראָטען א נאנצען אפּארטאמענט — גוטע צייטען נעווען, זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר...

ווי אזוי מע האָט פערבראכט די צייט — בערארפט איהר נישט פרעגען. ביידע געווען יונג, ביידע פרוש, ביידע פריילעך און ביידען האָט געשפּאַרט — לאכען האָט זיך געוואָלט, לאכען!

איך וועל ניט דערצעהלען פון די געלעכטערען, וואָס זענען געווען אין שטוב, אין גאַס, אין טהעאַטער. דאָס זענען געווען אפּשניצלעך פון צווייי קונדסים, וואָס האָבען זיך לאַנג־לאַנג געצויגען איינס צו דאָס אַנדערע, און גאָט האָט זיי געהאָלפען — חברה האָבען זיך „צונויפגענסקאָמפּאַניעט". ער האָט געשריבען פּאַראָדיעס אויף זיך אלייו אינ'ם געשטאַלט פון „אופיר":

„גאָלד און זילבער און בארלי־אַנטען" — און מע האָט געלאכט.

מען איז געגאַנגען אין גאַס און מע האָט געקאָפּירט בעקאַנטע פּאַרשוינען — געוויינטלעך, ליטעראַטען — און מע האָט געלאכט.

מען איז געקומען אין טהעאַטער, אין דער אָפּערא, גאַנץ אויבען־אָן אין א לאָזשע־בענואר, האָט זיך דער גאַסט אוועקגעזעצט דוקא מיט'ן פּנים צו דער טיר און אָפּגעזעסען אזוי אלע פיער אקטען — און מע האָט געלאכט.

געווען גוטע יאָהרען — זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר, און ניט פון דעם וויל איך אייך דערצעהלען.

איך וועל אייך דערצעהלען נאָר א פּאָר עפּיזאָדלעך פון יענער צייט.

עפּיזאָדעל נומער איינס.

ווי באלד פרישמאן איז געקומען, נאָך אויפ'ן וואָקזאל, האָט ער אויסגענומען מיט מיר א תנאי: אינקאָגניטא — די „חכמי קיעוו" דארפען נישט וויסען, אז ער איז פרישמאן.

די „חכמי קיעוו" — דאָס איז געווען א בינטעל אידישע שריי־בער, צוויישען זיי גאַנץ בעריהמטע; צוויישען זיי אויך גאַנץ קליי־ניטשקע.

דאָרט זענען געווען: משה אהרן שאצקעס, יהל"ל, יצחק יעקב ווייסבערג, דובזעוויטש, דאַרעווסקי — און נאָך גאָר־גאָר קלייניטשקע.

דער גרעסטער טייל פון זיי פלעגען זיין ביי מיר אָפטע געסט, און פון זיי האָט זיך עס פרישמאן דווקא געוואָלט אויסבעהאלטען.

וואָס זשע טהוט נאָט? — טראָגט עס אָן איינעם פון זיי צו מיר אקוראט דעמאָלט, וועז פרישמאן זיצט, און עס ווערד א שמועס — געווייניטליך, וועגען ליטעראטור, און, געווייניטליך, וועגען קריטיקער, „אונזערע קריטיקער"; און אונזערע קריטיקער — דאָס איז געווען פרישמאן, און נאָך א מאָל פרישמאן, און וויעדער א מאָל פרישמאן.

איך געדענק שוין ניט אקוראט, צי פרישמאן האָט שטארק אָנגעריהרט ערגיץ אין א פעלייעטאָן אָט דעם נפש, צי ניט שטארק, צי גלאט אין א בריעף איהם אָנגעריהרט דעם כבוד, — נאָר וואָס דער פאַרשוין האָט אויסגערעדט אויף דעם פרישמאנען! אש האָט ער פון איהם געמאכט! עפר ואפר! מיט דער בלאָטע גלייך! נאָר ניט שייך צו זאָגען! פרישמאן האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף פרישמאנען, און יענער האָט ניט אויפגעהערט צו שיטען פעך און שוועבעל אויף פרישמאנען!

נאָך מעהר קונץ: מיר דאכט, אז אָט דער איד האָט מיט א קורצער צייט פריהער פאר דעם, אדער אין דער זעלבינער צייט טאקי, געהאט געשריבען צום זעלבינגען „פרישמאנען „לכבוד־בריוור־לעך" מיט אזעלכע טיטלען און מיט אזוינע קאמפלימענטען, אז ביי'ם גרעסטען עניו קאָן זיך דער קאָפ פערדרעהען!... די גע־לעכטערען, וואָס זענען דעמאָלט נעווען אין קיעוו נאָכדעם, ווי דער נפש איז אַוועק, האָט מען בעראַרפט הערען, מיין איך, אין וואַרשא!

נאָר איך האָב מורא, אז נאָך אזא שוויץ־באָד איז דאָס געווען פרישמאן'ס לעצטער „אינקאָגניטא"...

עפיזאדעל נומער צוויי.

„מחברים" פלענען אפט, זעהר אפט קומען צו מיר אין שטוב. איך רעד פון דעם מין „מחברים", וואס שרייבען און שרייבען אין קיינער דרוקט זיי ניט.

איינער אזא מחבר האט זיך מיר אמאל נעקלאגט אויף צערעדבוים'ן: „וואס איז דאס פאר א מין רעדאקטאר, אט דער צערעדבוים? וואס איך שרייב איהם און שרייב, און ער דרוקט ניט! איך שרייב — און ער דרוקט ניט!"...

א ראמאן האט ער געבראכט צו פיהרען. פון א קליין שטעטעל אין פאלטאווער גובערניע, און וויל צוויי זאכען: ערשטענס, מיר ביידע, איך און פרישמאן, זאלען איהם איבערלייענען פון אנהויב ביז'ן סוף.

דאס הייסט, ניט חלילה מיר זאלען לייענען. ניין! לייענען וועט ער, און מיר'ן איהם הארכען.

איז איין מאל אוועק. והשנית — מיר זאלען איהם דרוקען. דאס הייסט, ניט דעם מחבר — דעם ראמאן זאלען מיר דרוקען.

ווי אזוי מיר ווילען — אין א צייטונג, א זשורנאל, א בוך — ס'אהרט איהם ניט וואו, אבי דרוקען.

ער וויל זעהר, אז זיין ראמאן זאל זיין נעדרוקט.

הכלל, וואס טהוט מען דא? דארף מען זיך אוועקזעצען, הייסט עס, און הארכען, ווי ער וועט לייענען.

פערזויכערט צו צינארען, אוועקגעזעצט זיך נאנץ בעקוועם אין וויעג־שטוהלען, דעם מחבר — אויבען־אן ביי'ם טיש מיט'ן פעקעל כתבים — א חיבש פעקעל: דריי גרויסע נראבע נעדיכטע „טעטראדען", ביכער!

ניין, איך וועל אייך ניט דערצעהלען וואס דער מחבר האט אונז גלייענט.

דאָס איז געווען א ראַמאַן „אין דריי ט־יללען", אויפ'ן שניט פון שמ"ר, בעזאַללצען מיט הומאָר און בעפעפערט מיט „סאַטי־ריקאָ"...

נאָר דער גאַנצער אַנטיק האָט געשטעקט אין דעם, ווי אזוי דער מחבר האָט געלייענט זיין ווערק, ווי אזוי ער האָט בעטאַנט, געקוועטשט, בע'טעמ'ט איטלליכס וואָרט בעזונדער, געמאכט מיט די הענד און מיט אלע איברים, אַנגעקוואַללען, געשעפט תענוג, ממש געוואכסען פאר נחת, אלליין געלעקט פון זיך די פינגער, ווי אזוי א מענש קאָן נעמען און אזעלכעם אַנשרייבען מיט א פראָסטער פען, מיט שוואַרצער טינט אויף וויים פאַפיער!...

בעראַף מען אייך נאָך דערצעהלען, וואָס פון אונז ביידען איז געוואָרען, אז מיר האָבען נאָך די ערשטע עטלליכע פראזען געגעבען א קוק איינס אויף דאָס אַנדערע? ברוין און בלוי און אלערליי קאַלירען — נאָך א מינוט, און מיר וואָלטען געווען אַדער דערשטיקט געוואָרען אויפ'ן אָרט, אַדער געפלאַצט אויף שטיק־שטיקלעך!

א גליק, וואָס דער געלעכטער, וועלכען מיר האָבען א היבשע צייט נעהאַלטען פערשטיקט אין זיך, האָט זיך דורכגעשלאָגען א וועג דורך דער נאָז און איז ארויס לאויר העולם.

דער ערשטער האָט געפלאַצט פרישמאן — און אוי־וועה, ווי איך האָב נעציטערט פאר איהם, טאָמער דערזעהט דער מחבר, א קשיא אויף א מעשה, און חאַפט א „טעטראַד" פון זיינע „טעט־ראַרען" און ניט איהם איבער'ן קאָפ און פלעט פרישמאַנ'ען דעם מח! א נראָשען איז ביי מיר ניט ווערטה געווען דעמאָלט פרישמאַנ'ס לעבען!

און שטעלט אייך פאָר א הצלחה פון א מענשען! — דער מחבר האָט אונז דערזעהען לאכען, האָט ער זיך אליין אויך צעלאכט!

ער איז געווען זיכער, אז דאָס האָט אויף אונז געווירקט די זאַלץ פון זיין הומאָר און דער פעפער פון זיין „סאַטיריקאָן".

פּלוצים חאפּט זיך אויף פרישמאן:

— נענוג!

מע דאַרף ניט לייענען מעהר. ס'איז אזוי גוט, אז מע פער־שפּאָרט שוין גאָר לייענען ווייטער.

— אַלזאָ, יונגערמאן, וואָס ווילט איהר?

— איך וויל, מיין ראַמאַן זאָל זיין געדרוקט, און ווייטער גאָר נישט... און געלט — איז וויפיעל איהר וועט זאָגען...

דערזעהען, אז דער יונגערמאן בענוגענט זיך ניט מיט כבוד אַליין — ער וויל נאָך געלד אויך, האָט אונז אָנגענומען א חשק, נעמען דעם יונגענמאן צו דער ארבייט.

תחילת — דאָס איז געווען פרישמאַנ'ס איינפאַל (איין אייג־פאַל פון א גאון!) — בעדאַרף מען ווייסען די ווערטה פונ'ם ווערק — און דאָס לאָזט זיך ניט אָפּשאַצען, סיידען מע זאָל ווייסען די וואָג, וויפיעל עס ווענט.

און דאָס איז ניט שווער צו דערגעהן. מע נעמט און מע לענט דאָס אַוועק אויף א וואָג, דאָס הייסט (און דאָס איז אויך געווען פרישמאַנ'ס זשעניאַלער איינפאַל!), מע לענט אַוועק אויף איין שאָל דאָס ווערק און אויף דער אַנדערער לענט מען אַוועק גע־וויכט, וועט מען דעמאָלט ווייסען אַקוראַט.

און מע האָט זיך ניט געפוילט און מען איז געגאַנגען אין א קלייט, וואו ס'איז דאָ א וואָג, און מע האָט אָפּגעוועגען דאָס ווערק: דריי פונט מיט דריי פערטעל — קיין עין הרע ניט!

אַצינד איז געבליבען נאָר איין זאַך: דער מקח?

— מה יקר? ווי טייער זאָל מען רעכענען א פונט?

ווי׳ל דער יונגערמאַן בשום אופן ניט זאָגען וויפיע׳ל.

— וויפיע׳ל איהר׳ט זאָגען, אזוי וועט זיין גוט.

איז געבי׳יבען ביי אונז, אז צוויי הונדערט רובע׳ל דער פונט.

— געגוג ?

דער יונגערמאַן, וואָס איז שוין בלאָו הכי געווען אויפ׳ן זיעבעטען הימע׳ל, האָט א זאָג געגעבען :

— עס מעג זיין הונדערט רובע׳ל א פונט, איז אויך געגוג.

האָט זיך אָבער פרישמאַן אַוועקגעשטע׳לט איין מאָ׳ל פאַר אַ׳ע מאָ׳ל : צוויי הונדערט רובע׳ל — ס׳איז ווערטה מעהר !

דער מחבר אונזערער איז שיער ניט צעשמאַ׳לצען געווארען פאַר תענוג :

— שא ! מי׳לא ! אז איהר האָט זיך איינגעשפּאַרט צוויי הונדערט, זאָ׳ל זיין צוויי הונדערט.

— וויפיע׳ל זשע, הייסט עס, חאָפּט דאָס אוים אַרום און אַרום ?

און פרישמאַן האָט אָנגעזאָטע׳לט די נאָז מיט׳ן פּענסנע מיט גרוים מאַטערניש (עס האַ׳לט זיך ניט אויף פרישמאַנ׳ס נאָז קיין פּענסנע !), און אַ׳ע דריי האָבען געגומען אַריינקוקען אין חשבון אריין — עס טרעפט אָן אַקוראַט 750 רובע׳ל, ווי א גראָשען א ביינע׳ל !

דער יונגערמאַן האָט זיך שוין געגומען גלעטען דאָס בערדע׳ל און ווארטען.

מיר האָבען אויך געווארט.

— נו ?...

— נו־נו ?...

— אדרבה ?...

— אדרבה ואדרבה ?...

און אָט דאָ האָט זיך ארויסבעוויזען דער נאַנצער טעות: דער יונגערמאַן האָט נעמיינט, אז מיר דאַרפען איהם צאָהלען צוויי הונדערטער פאַר א פונט, און מיר האָבען נעמיינט, אז דער יונגערמאַן זאָל אונז צאָהלען די צוויי הונדערטער א פונט!

איז דער יונגערמאַן נעפאַלען אויף א המצאה:

— ווייסט איהר נאָר וואָס? איכ'ל אייך ניט צאָהלען, איהר'ט מיר ניט צאָהלען — נאָט אייך מיין ווערק און דרוקט עס אָפּעט!

האָבען מיר זיך אָבער אַוועקגעשטעלט: ניין! דאָס וועט ניט גיהן! פון זינט די וועלט שטעהט איז א מנהג, אז פאַר א ווערק אָדער מע צאָהלט דעם מחבר, אָדער דער מחבר צאָהלט — אַנדערש גיהט עס ניט!

פונ'ם גענעפט איז ניט געוואָרען נאָר נישט ניט.

נאַרישע, יונגעלשע, נאָר גוטע, גליקליכע יאָהרען — זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר!...

נערווי, 1 מארט, 1914.

מיין בעקאנטשאפט מיט ח. נ. ביאליק

נעשריבען אין יאהר 1916.

מיין בעקאַנטשאַפט מיט ח. נ. ביאַליק

א.

יאָהרען־לאַנג בין איך געשטאַנען אין פערבינדונג מיט ביאַליקען און ניט זוכה געווען פערזענלעך זיך צו בעקענען מיט'ן גרעסטען פון אונזערע פאָעטען, ווייל מיר זענען געווען ווייט איינס פון דאָס אַנדערע. ער האָט געוואָהנט אין אַדעס און איך — אין קיעוו. דערנאָך זענען געקומען די גלות־יאָהרען פון נאָך דער רוסישער קאָנסטיטוציע. האָט דאָס מיך פערוואָרפען קיין אויסלאַנד — שווייץ — און פון דאָרטען, איבער'ן אַטלאַנטישען ים, קיין אַמעריקאַ, און אָט אַזוי האָב איך שוין כמעט אינגאַנצען אויפגעגעבען מיין האָפענונג צו בענגענען זיך ווען ס'ניט איז מיט'ן ריעז פון די ריעזען. וואָס טהוט נאָט? פאָהרען זיך צונויף די ציוניסטען אויפ'ן קאָנגרעס אינ'ס יאָהר 1907 אין האאג, און די אַמעריקאַנער ציוניסטען קלויבען מיך אויס פאַר א דעלעגאַט, און איך קום צו פאָהרען קיין האאג, אין האָלאַנד.

ערב קאָנגרעס איז א קאָנפערענץ פון העברעאיסטען. איך קום אַריין. דער זאל איז פול. דער טשערמאַן איז א. ל. לעווינסקי. קלאָפט מיט'ן האַמער אין טיש. דער עולם איז אויפגערעגט. און מעהר פון אַלע אַנדערע קאָכט זיך עפּים א יונגער מאַנטשיק. ווייזט אויס, א „בורזשוק"; ביי אונז אין דערהיים הייסט ער א „קופּטשיק". איך בעטראַכט דעם יונגענמאַנטשיק

און בעשלים, אז דאָס מוז זיין מסתמא אָדער א יונגערמאן א משכיל, וואָס איז נאָר־וואָס אראָפ פון קעסט, אָדער איין אויידעם, וואָס זיצט נאָך אויף קעסט. און וויל ער איז א משכיל און זיין שוועהר איז א איד א בעל־הבית, האָבען די ציוניסטען פון זיין שטעדטעל איהם אויסגעקלויבען פאר א דעלעגאט, וואָס פאָהרט מסתמא אויף זיינע אייגענע הוצאות קיין האאג. און איך מיין, אז איך האָב קיין טעות ניט, וואָרום איך בין דאָך א שרייבער, און וועלכער שרייבער איז דאָס ניט קיין פיזיאָנאָמיסט? איך לאָז ניט אראָפ קיין אויג פון קופטשיק, און דער קופטשיק שפּרינגט אלע מאל אויף. רעדען רעדען אלע אויף העברעאיש, און ער אויך. אלע מאל טהוט ער א שיס־אויס:

— אדרבה!... לאו! אין אני מסכים! — ער איז ניט מסכים! ער איז ניט איינפערשטאנען!...

דער טשערמאן (לעווינסקי) קלאָפט מיט'ן האמער. די קאָנ־פערענץ איז צו ענדע. דער עולם קאָכט זיך נאָך. דער טשער־מאן שטעהט אויף פון טיש. מיר צעקושען זיך. איך וויל נעהן. דער טשערמאן האלט מיך אָפ א מינוט.

— וואָרט אויס א וויילע. איך וויל אייך בעקאנט מאכען זריהער מיט אונזער ביאליקען.

— ביאליק איז דענן אויך דא? וואו איז ער?

— אט איז ער דאָך.

און ער שטעלט מיר פאָר דעם בורזשוק.

אט־אָ־דער קליינער בורזשוק איז דאָס נעווען דער גרויסער ביאליק. די משמעות, אז איך בין ניט אזא שארפער פיזיאָנא־מיסט...

ב.

אין האאג האָב איך קיין סך ניט פערבראכט. נאָר די נאנצע צייט כמעט זענען מיר מיט ביאליקען נעווען ניט צעשיידט. אויפ'ן ברייטען וויים־זאמדינען ברעג פון וויים־זילבערנעם ים האָבען

מיר שעה'ן־לאנג שפאציערט און נעפיהרט אינטימע נעשפרעכען. עפּעס גלייך ווי מיר וואלטען געווען בעקאנט פון יאהרען און יאה־רען, עפּעס גלייך ווי מיר האבען זיך אין אונזער וויטער קינדהייט צעשיידט און איצטער וויעדער א מאל צונויפגעקומען זיך. איט־ליכער פון אונז האט געהאט צו דערצעהלען און צו דערצעהלען פון דער פערגאנגענהייט און פאנטאזיערען פון דער צוקונפט — און די צייט איז אזוי קורץ! ביאליק האט מיר דאס ווארט נעגעבען, אז אויפ'ן צוריק־זועגעם שטעלט ער זיך אפּ ביי מיר אין נענף, וואס אין דער שווייץ. און ער האט געהאלטען ווארט. נאך א קורצער נסיעה איבער איטאליע איז ער אויף ראש־השנה ארויפגעפאהרען צו מיר קיין נענף.

ג.

אין יענער צייט האט אפּגערעכט גלות אין דער שווייץ אויך דער זיידע, מענדעלי מוכר־ספרים, און אויך בן־עמי, וועלכער איז א תושב אין נענף ער היום הזה. עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז יערער פון אונז דריי האט געוואלט דעם כבוד און דעם פער־נעניגען צו האבען ביי זיך דעם גרויסען גאסט. נאר אזוי ווי די אידעע איז נעווען מיינע, דעריבער איז דער גאסט פערפאהרען גלייך צו מיר. פאר מיינע קאלענען האב איך עס געהאלטען דער־ווייל בסוד, געוואלט זיי מאכען א סורפריז. אויף מארגען, ראש־השנה אין דער פריה, האב איך געגומען דעם גאסט און בין מיט איהם אוועק אין שוהל אריין. דאָרט זענען שוין געווען דער זיידע און בן־עמי. דער זיידע האט איהם אפּגענעבען א בריייטען שלום־עליכם. בן־עמי ניט. דער איז געווען אש־להבה, פאר וואס ער איז פערפאהרען צו מיר, ניט צו איהם, צו בן־עמי'ן. ווער עס קען בן־עמי'ן, דער וועט פערשטעהן זיין אייפערזיכטיגקייט... אז ס'איז נעקומען צו „אויסנעהמענעם" און מיר זענען ארויס פון שוהל אויפ'ן הויף, האט זיך בן־עמי ניט געקאנט אייגהאלטען

און האָט פירגעהאַלטען דעם גאַסט, למאי ער האָט זיך ניט אָפּגע־
שטעלט ביי איהם. נישט געהאָט קיין אַנדער תירוץ אויף אַרויס־
צודרעהען זיך, האָט ביאַליק זיך געוואָלט פערענטפערען פּאַר בן־
עמי'ן, אז ער האָט עס נישט געקאָנט טהון, ווייל ער איז נאָר־וואָס
געקומען פון באָהן.

— וועז? היינט? היינט, דעם ערשטען טאָג ראש־השנה?!
דער גרעסטער אידישער דיכטער איז געפאָהרען אום ראש־
השנה??!! און פון וועמען הערט ער עס? — פון ביאַליקען
אַליין?! שומו שמים!!! — הימעל עפען זיך!!...

און וואָס מעהר בן־עמי האָט זיך געקאָכט, אַלץ מעהר האָט
ביאַליק געלאַכט. און וואָס מעהר ביאַליק האָט געלאַכט, האָט
זיך בן־עמי געקאָכט. עס האָט אָנגעהויבען וועהרען שטאַרק לע־
בעדיג. עס איז געוואָרען אַרום אונז א „רעדעל". עס איז אָנ־
געקומען דער זיידע. דערזעהען, ווי די אייניקלעך קאָכען זיך,
ווי איינער בייזערט זיך, די איבעריגע לאַכען, האָט ער מקיים פּסק
נעווען בן־עמי'ן אויפ'ן אָרט. ער האָט איהם אויסגעלאַכט, ווי
דער זיידע קאָן:

— וואָס זענט איהר עס גאָט'ס סטראָפּטשע אין דער שווייץ
אָנצונעמען זיך גאָט'ס קריוודע אין די ימים נוראים? פערלאָזט
אייך אויף דעם רבונו של עולם — ער קאָן אַליין בעשטעהן זיין
שטעדטעל — האָט איהר געהערט א מעשה!

וועד עס קען בן־עמי'ס היציגען טעמפּעראַמענט, וועט פער־
שטעהן, אז לאַנג האָט ער נישט געקאָכט זיין ברוגז. און איבער־
הויפּט — אויף ביאַליקען. קאָן מען דענן זיין לאַנג ברוגז אויף
א קונדס, אויף א ליעבען קונדס, וואָס לאַכט אזוי האַרצעריג און
מאַכט אייך לאַכענדיג? מיר האָבען באַלד אויפ'ן אָרט געמאַכט
א פּשרה, אז ס'איז פּאַרפּאַלען. סטאַנציע האַלט דער דיכטער
טאַקי ביי מיר. נאָר עסען זאָל ער אַמאָל דאָ און אַמאָל דאָרט —
אזוי אז ער זאָל זיין אונזער אַלעמען'ס אורח. און אָט אזוי
האָבען מיר פערבראַכט מיט'ן נרויסען גאַסט א גוטע וואָך.

אונפערגעסליכע וואָך. אָלע זאָלבעפערט האָבען מיר זיך געלאָזט פּאָטאָגראַפירען, לויט דאָס ביילד וואָס לינט דערביי, אונטער דעם שענעם בלויען הימעל, ביי דער גענפער שטילער זעע, אקענען די הויכע, מיט אייביגען שניי בערעקטע, שווייצער־אַלפּען. אוף מעשיות זענען דערצעהלט געוואָרען אייגציגווייז, מערקווירדיגע פּאַסירונגען, וואָס יעדען האָט זיך געטראָפען אין זיין לעבען. איניגע פון די דאָזיגע מעשיות האָב איך דערנאָך בעשריבען און אַרויסגעגעבען בעזונדער אין א ביכעל אונטער'ן נאָמען: „פיער זענען מיר געזעסען". מיט איינעם וואָרט, דאָס איז געווען א וואָך פון ביאַליק. און נאָך א מאָל ביאַליק. און וויעדער א מאָל ביאַליק.

ד.

אוועקגעאַנגען די טומעלדיגע וואָך, אוועקגעפאָהרען דער נאַסט — אוים ביאַליק. שטיל איז געוואָרען אין דער שוויץ. די הויכע, מיט'ן אייביגען שניי בערעקטע, בערג האָבען זיך חנ'עודיג אָפּגעשפּיגעלט אינאיינעם מיט'ן בלויען הימעל אין דער שענער שטילער גענפער זעע. עס איז אָבער בעשערט געווען, אז ביאַליק'ס נאָמען זאָל צווישען אונז נאָך אָביסעל וועניטילירט וועראן צוליעב א נייעם אינצידענט, צוליעב א נייע קונדס'עריי.

אין א שענעם פריהמאָרגען בעקום איך א בריוועלע פון ביאַליקען. אין בריוועלע לאָזט מיך דער גרויסער דיכטער הערען, אז ער האָט פערגעסען ערגיץ אין וועג א פּאָר שטעקשיך, בעט ער מיך, איך זאָל זיך מטריח זיין א קוק טהון אונטער'ן בעט, וואו ער איז געשלאָפען, און אויב איך וועל געפינען זיינע שטעקשיך, זאָל איך זיי איהם איבערשיקען. נעשריבען איז דאָס בריוועלע אין ביאַליק'ס סטיל מיט מגלה־טמירין־לשון: „הטשעקשיך שלי"... און עס האָט זיך אָנגעהויבען א חתונה מיט שטעקשיך. עס זענען געלאָפען בריעף נאָך בריעף, וואו דאָס וואָרט „שטעק־

שיך" ווערד דערמאנט און איבערנע'חור'ט און איבערנעקייעט אפשר א מאל הונדערט. אינ'ם ערשטען בריוועל שרייב איך איהם, אז איך האב געזוכט די שטעקשיך אונטער'ן בעט, וואו ער, ביא־ליק, איז נעשלאפען, נאר איך וויים ניט פאר געווים, אויב די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך, אדער גלאט א פאר שטעקשיך? און בכדי עם זאל ניט ארויס חס־ושלום קיין שום טעות, האב איך געבראכט א פאטאגראפישען אפאראט און האב אראפגענומען א בילד פון די שטעקשיך, און איך שיק איהם ארויס רצוף פה דאם בילד פון די שטעקשיך, ער זאל זיך צוקוקען צו די שטעקשיך און זאל מיר באלד מודיע זיין דורך א בריוועל, אויב די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך? קומט מיר אן א בריוועל פון ביאליקען, אזוי ווי ער האט זיך גוט איינגעקוקט אינ'ם בילד פון די שטעקשיך און האט דערקענט אין זיי זיינע שטעקשיך, אזוי אז ער קאן שוועהרען בנקיטת חפץ, אז די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך, לכן דעריבער זאל איך, למען השם, איהם ארויסשיקען זיינע שטעק־שיך! ענטפער איך איהם מיט א בריוועל, אז ער זאל מוחל זיין מיר צושיקען א קבלה אויף די שטעקשיך, וועל איך איהם דעמאלט ארויסשיקען די שטעקשיך... קומט מיר אן א בריוועל פון ביא־ליקען מיט א גוואלד: היתכן? הישמע כזאת? ווי קאן ער מיר שיקען א קבלה אויף די שטעקשיך איידער ער האט בעקומען די שטעקשיך? ענטפער איך איהם, אז ס'איז דא איין עצה: איך שיק איהם דערווייל ארויס איין שוך פון זיינע שטעקשיך, וועט ער מיר צושיקען א קבלה אויף די שטעקשיך. און אז איכ'ל בעקומען די קבלה אויף די שטעקשיך, וועל איך איהם דעמאלט ארויסשיקען דעם אנדערען שוך פון די שטעקשיך. און צום ארויסנעשיקטען שוך האב איך צוגעלעגט א צעטעל: „המשך יבוא" — פארטזעצונג פאלגט...

אזוי האט מען נעקונדסט און ארויסגעוואָרפען שטיקלעך, און צווישען רעכטען קונדסעריי האט מען נעטהאן ערנסטע ליטע־ראטישע ארבייט. אויך — מע האט נעשריבען איז איבערגעזעצט

זאכען פון אידיש אויף העברעאיש, ארויסגענעבען גאנצע בענדער מעשיות פאר אידישע קינדער, געפלאנעווען ארויסצונעבען נאך מעהרערע זאכען — ביז דער גאט פון נקמה האט זיך צעבייזערט און ער האט אנגעשיקט א בלוטיגען מבול אויף דער זינדיגער ערד... מיך האט דער שטראם אויפגעהאפט און פערטראגען אוש אהער, קיין אמעריקא. ביאליק איז פערבליבען דארט ביי די ברענעס פונ׳ם שוואַרצען ים, ווייט פון די, וואס האבען זיך נעשפיענעלט אין זיין נשמה, וואס האבען זיך נעוואַרעמט אינ׳ם ברען פון זיין טאלאנט, וואס האבען איהם ליעב געהאט אהן א ברעג און האבען איהם ליעב עד היום הזה.

ניריארק, ניסן, 1916.

פיער זענען מיר געזעסען

געשריבען אין יאהר 1908.

פיער זענען מיר געזעסען

פערזאנען:

סענדעלי מוכר־ספרים — א שענער זקן, רערט צוקערזיס.
בישלים — א פּאעט, א בעל־מחשבות.
בונים — א איד, וואס קאכט זיך.
שלום־עליכם — אייז אלטער בעקאנטער, וואס הערט זיך צו אזוי שרייבט אלסרינג ערויז אין א ביכעל.

אלע מיינען, אז בערג, למשל, שטעהען אויף אירן אָרט. און איך זאג אייך, אז בערג גענען, און נאָך ווי אזוי! זיי לויפען! ווען בין איך דערנאָנגען דעם דאָזיגען שכל? אין דער צייט, ווען מיר, דריי אידישע שריפטשטעלער און איינער א פּאָעט, האָבען נעמאכט די ערשטע עקסקורסיע צו די בעריהמטע, מיט אייביגען שניי בערעקטע, אלפּענבערג.

ארויסגעגאנגען א פּאָר מיל פון שטאָדט ארוים, האָט זיך אונז אויסגעדאכט: אט־אָט זענען מיר ביי די בערג, אט־אָט נעם ציהן אוים א האנד — גיט איהר זיי אָפּ שלום. נאָר וואָס וויטער מיר געהען צו זיי, אלץ וויטער גענען זיי אוועק, אנטלויפען פון אונז. מיר הויבען אָן געהן אביסעל גיכער, שטארק גיך, — בלאָטע! זיי לויפען נאָך גיכער.

— זיי רייצען זיך מיט אונז? — רופ איך מיך אָן צום איבערינגען עולם.

— ווער?

— די בערג.

— איך וויים גאָר ניט וואָס דאָס איז! — רופט זיך אָן מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט, וועלכער איז קלאָר אין די אַפּענבערג, ווי א איד אין אשרי. — ס'איז קיינמאָל ניט געווען אזוי וויים, ווי איצטיגס מאָל. איהר זאָלט מיך פּאָלגען, וואָלטען מיר געגאנגען אביסעל גיכער.

און אָט אזוי האָט ער אונז אונטערגענעבען אלע מאָל מעהר היץ, מיר זאָלען געהן גיכער, מעהר פון אַלעמען זיך איינגעמיעדט און מחמת דעם איז ער געווארען בייז, נערעדט מיט גאָל, געשאָטען מיט פייער, אויסגעלאָזט כל חמתו אויף פאָני־גנב מיט זיין רעווא־לוציע און מיט זיין קאָנסטיטוציע.

— שאט! איך וויל אייך עפּים פרענען! — אזוי האָט זיך אָנגערופען צו אונז אַלעמען דער זיידע רב מענדעלי, און מיר אלע האָבען זיך אויפגעשטעלט אויף א ווייַלע. — איך וויל, איהר זאָלט מיר זאָגען, יעדער בעזונדער, ווי אזוי פיהלט איהר זיך אין דער מינוט?

אפּנים, אז מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט דער ערשטער פערשטאַנען דעם זיידעניס פראָגע, מחמת ער האָט זיך געאיילט ענטפערען דער ערשטער, ווישענדיג מיט די פּאָלעס דעם שוויים פונ'ם נאָסען שטערן.

— איך פיהל מיך אזוי גרינג, אז איך וואָלט געפּלויגען, ווי איין אָדלער, נישט ארומגעקוקט זיך צוריק אפילו אויף א מינוט.

— און איך — מאכט דער יונגער פּאָעט ביאליק, איינגע־קוקט זיך אויף מיר — איך פיהל מיך ניט שלעכט, נאָר פליהען ווי איין אָדלער — וויים איך ניט, אויב איך וואָלט געפּלויגען.

אצינד איז געקומען די צייט, איך זאָל אויף עפּים ענטפערען. און איך האָב געזאָגט:

— איך פיהל, אז עס וואָלט מיר צוגעקומען א שטיק געזונד, וועז מיר זעצען זיך אט־דא, למשל, אויפ'ן גראָז...

מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט איז געווארען אָנגעצונדען. ער האָט געזאָגט, אז אויב מיר וועלען אט אזוי געהן,

וועלען מיר שבת האלטען אונטער'ן בארג. מיך האָט ער נעמאכט אויסצודרעהען. ער האָט ניט פערשטאנען, ווי אזוי נעמט זיך אונטער אזא מענש ווי איך נעהן, אז איך וויים, אז איך קאָן ניט נעהן?

פון דעסטוועגען האָט דאָס איהם גאָרנישט געשטעהרט, ער זאָל צונויפלעגען דעם שירם, פערקאטשען די פאָלעס און גלייך מיט אונז אלע זיך א וואָרף טהון אין גרינעם פרישען שמעקעדיגען גראָז אריין און געניסען טעם גן־ערן פון רוהען אין מיטען פעלד, אונטער נאָט'ס הימעל, און הערען דעם זיידען דערצעהלען א מעשה.

* * *

בעשרייבען א מעשה און דערצעהלען א מעשה — דאָס איז זיך צווייי בעזונדערע זאכען. פארהאן מענשען, וואָס וועלען אייך בעשרייבען א זאך אויסגעצייכענט, און לאָזען זיי אייך עפעס נעמען דערצעהלען, צעברעקלען זיי דאָס און צעקייען עס אייך אזוי, אז עס שלאָגט צו דער גאל. און פארהאן מענשען, וואָס וועלען אייך דערצעהלען א מעשה טשאקענדיג, אויסגעטאָקט און אויסגעפוצט, מחיה נפשות, — און פרובט, לאָזען זיי דאָס וועלען איבערגעבען אויף פאפיער — איהר זאָלט זיי אראפנעמען דעם קאָפ! פארהאן נאָך א קאטענאריע גלייקליכע מענשען, וואָס זענען וויט פון ביידע זאכען, ניט דערצעהלען, ניט בעשרייבען; נאָר פון זיי רעדען מיר נישט. מיר רעדען פון די, וואָס די נאטור האָט זיי געבענשט מיט ביידע טאלאנטען. דער זיידע רב מענדעלי מוכר־ספרים בעזיצט ביידע מתנות פון זיין ליעבען נאָמען אויפ'ן העכסטען שטיינער. ער, אז ער דערצעהלט א מעשה, מאהלט ער א בילד, און איהר זיצט און הערט און זעהט, און עס דאכט זיך אייך, אז איהר לעזט דאָס פון א בוך, — ניין! וואָס זאָג איך? עס דאכט זיך אייך, אז דאָס לעבט, אז דאָס רעדט, אז דאָס קומט־פאָר פאר אייערע אויגען, און עס ווילט זיך אייך אייביג אזוי זיצען און הערען, און הערען, און הערען...

דער שמועס, וואָס ביי אונז האָט זיך נעקייטעלט, האָט זיך אָננעהויבען, געווייגלעך, פון פאָליטיק, פון דער אידישער לאגע אינ׳ם אומגליקליכען לאנד, און מען איז אריבער אויף דעם, וואָס אונז, שריפטשטעלער, איז מעהר נאָהענט צום הארצען, — אויף דער ליטעראטור. די גאנצע צייט איז אבער דער זיידע געזעסען פערחמורעט, מיט א ביטער שמייכעלע אויף די ליפען, ווי איינער רעדט: „נארָאנים האָבען געפונען פון וואָס צו רעדען!"... מיין קאָלעגא מיט׳ן הייסען טעמפּעראמענט האָט געוואָלט מאכען די אונטערהאלטונג מעהר אינטערעסאנט, האָט ער אַרויפגעפיהרט דעם שמועס אויף „נאציאָנאליזם", און האָט געזומען אייגטיילען די רעוואָלוציאָנערען מיט די בונדיסטען מיט די אַריסטאָקראטען פון איין זייט, און די ציוניסטען מיט די טעריטאריאליסטען פון דער אנדערער זייט, — אלע האָבען זיך פון איהם ניט געוארט! עס האָט אבער קיינעם נישט געזומען. דער גאנצער פולוואר מיט אלע קוילען זענען איצטיגם מאל געווען אַרויסגעוואָרפען. דער זיידע האָט זיך אויפגעהויבען מיט א קאָפּ העכער פון דער גאנצער וועלט און האָט געזאָגט, אז כל זמן עס וועט לעבען די „אונערבאַרעמליכקייט פון עקזיסטענץ" („אכזריות הקיום"), וועט איהם נישט נעמען נישט דאָס „שלעכטע" נישט דאָס „גוטע", וואָרום עס איז נישטאָ אויף דער ערד נישט „שלעכטעס" נישט „גוטעס" — עס איז נאָר דאָ דאָס, וואָס עס איז... אין ער האָט אויסגעלאָזט זיין פילאָזאָפישע טעאָריע מיט א בקשה צו אונז, זיינע אייניקלעך, אז מיר זאלען איצטיגם מאל אַראָפוואַרפען פון זיך די שריפטשטעלערישע קאָפּאָטע, פערגעסען, אז ס׳איז דאָ אויף דער וועלט א קולטור מיט א ליטעראטור מיט בוכדרוקעריי מיט מוכרי־ספרים און פערלענער און אַרויסגעבער און צייטשריפטען און גאזעטען, מיט מענשען־רשעים און מענשען־צדיקים, מיט פאַני, מיט, להבדיל, אידען, מיט נאָך אזעלכע זאכען, און מיר זאלען געדענקען, אז איצט, אין דעם דאָזיגען טאָג, זענען מיר גלאט מענשען — טוריסטען, וואָס האָבען נעמאכט אייך עקסקורסיע אין די אלפענבערג. עלעהיי עננלענ־

דער! און מחמת מיר זענען אביסעל מיער, האָבען מיר זיך אני־דערגעזעצט אָט דאָ אביסעל רוהען, און לאָמיר בעסער רערען, דערצעהלען גלאָט אזוי אין דער וועלט אריין.

— מעשיות! מעשיות! — האָבען אויסגעשריען מיר, אלע דריי אייניקלעך. — דערצעהלט אונז עפּים א מעשה, זיידעניו, א מעשה!

— א מעשה? וואָס פאר א מעשה זאל איך אייך דער־צעהלען?

— דערצעהלט אונז, זיידעניו, א מעשה פון זיך אליין, פון אייער אייגענעם לעבען, פון פּארצייטען!

— גוט, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א פערטעל עוף, נאָר מיט א תנאי...

— אז מע זאל אייך ניט איבערשלאָגען אין מיטען? ניט פערלויפען אויף צו־פריהער? ניט אריינפאָהרען מיט א וואָגען אין שליטען אריין?

— אָט־אָט־אָט! גוט, וואָס איהר וויסט מיין טבע און וואָס איהר קענט זיך אליין.

אזוי האָט אונז געזאָגט דער זיידע, זיך געמוטען צום מרש, וואָס ער האָט מיטגענומען אין וועג אריין צירה לדרך, פערריסען די בריללען ארויף אויפ'ן שטערן, געגעבען א קוק־אריין, פערמאכט דעם מרש, אראָפגעלאָזט די בריללען צוריק אויף דער נאָז און אָננעהויבען מיט א ניגון פון דער גמרא:

א.

א מעשה מיט א פערטעל עוף

— הערט זשע, אָמר רבי יוחנן — האָט רבי יוחנן געזאָגט: איבער קמצא ובר־קמצא איז חרוב געוואָרען ירושלים; איבער א

הוהן מיט א האָהן איז חרוב געוואָרען די שטאָדט ביתר; איבער א פּלעקעל פון א וואָגען איז חרוב געוואָרען טור־מלכא. ערלויבט מיר צוצוועצען: איבער א פערטעל עוף איז פון אבראָמאָוויטש געוואָרען מענדעלי מוכר־ספרים. הערט א מעשה!...

מיר רוקען זיך צונויף אַלע דריי נאָך נעהענטער צום זיידען, און דער זיידע הויבט־אָן צו דערצעהלען בזה הלשון:

— שטעלט אייך פאָר א גרויסען פיערעקעכיגען פּלאַץ, פער־בויט פון איין זייט מיט א בריטען מויער, א פּאַלאַץ, פון דער אַנדערער זייט — מיט א שענעם בית־המדרש, ביי דער זייט, להבדיל, א מרחץ, א גרויסע קירך, בריטע שטאָהלען און קאָמערס מיט קעמערלעך — דאָס איז דער „הויף". וועמענס הויף — דאָס וועט איהר ווייסען שפּעטער. אין בית־המדרש זיצען יומם ולילה צעהן אידען לומדים און לערנען. נאָר אז מע זאָגט אייך צעהן אידען לומדים זיצען און לערנען, שטעלט איהר זיך שוין פאָר אין דער פאַנטאַזיע די געוויסע „עשרה בטלנים", דאָס הייסט: פער־שמירטע, אָפּגעריסענע, אַרעמע לעדיג־געהער. האָט צייט! דאָס זענען געווען צעהן שענע זויבער־געקליידטע פּאַרשוינען, מיט לויכ־טיגע פּנימ'ער, געקלעבענע לומדים פון דער ליטא, וואָס יעדער פון זיי וואָלט געמעגט זיין א רב בכל תפוצות ישראל. א זכיה האָט געהאַט דער, וואָס איז צוגעלאָזט געוואָרען צו הערען פון זיי א וואָרט. אַלע פריה און פאַרנאַכט האָט מען דאָרט געהאַוועט — דאָס איז זעלבסטפערשטענדליך. האָט איהר אייך דעם בית־המדרש. אצינד וועלען מיר זיך דורכגעהן מיט אייך אין קיך אריין. נאָר אז איך זאָג אייך א קיך, זאָלט איהר ניט מיינען, אז איך רעד פון סתם א קיך מיט אַיין אויוון, מיט איין אונטערן־אויוון, מיט איין אויפ'ן־אויוון און מיט א קאַץ. ניין, דאָס מיין איך א גאַנצען רעסטאָראַן מיט לאַנגע געדעקטע טישען, און אויף די טישען — פון כל טוב: פיש און פלייש און ביער און פּירות אַלערליי, און כל דכפין — פראַנק און פריי פאָר דער גאַנ־צער וועלט, מיט צוויי טיהרען, פון איין טיהר אריין, פון דער

אַנדערער ערוים, אויף אַן אָפּ, ווי אויף א יאריד! און די קאַ־
מערען מיט די קעמערלעך זענען געפּאַקט מיט פּראַוויזיע אויפֿ'ן
גאַנצען יאָהר, און משרתים, דיענערס און דיענסטען און משניחים,
דרעהען זיך ארום הין און הער, און עס קאָכט ווי אין א קעסעל.
וועד עס קאָכט, וועד עס באַקט, וועד עס דערלאַנגט עסען, וועד
עס וואַשט, וועד עס פּרעסט, וועד עס הייצט דאָס באָד, וועד עס
לעשט די ליכט אום שבת, — דערויף איז פּאַרהאַן אין הויף א
בעזונדערער פּאַרשוין, א שבת־גוי מיט'ן נאַמען פּאַוולאַ, וואָס פון
איהם האָב איך אייך גאָר א בעזונדערע מעשה. איהר קאָנט פּער־
שטעהן, וועד דער פּאַוולאַ איז — אז ס'זענען געווען מענשען, וואָס
פלעגען ביי דעם פּאַוולאַ זיך נאָכפּרעגען, וועו איז ראָש־חודש אוו
וועו איז דער מולד... נאָר מיר לאָזען פּאַרלויפיג פּאַוולאַ צו־רוה,
און מיר קעהרען זיך אום צוריק אין „הויף" אריין. דאָס האָט
איהר אייך דעם פּרוזדור, דעם אריינטריט. אצינד וועלען מיר
זיך מטריח זיין מיט אייך אין טרקלין, אין פּאַלאַץ אריין, זיך
בעקענען מיט'ן אייגענטהימער פּוני'ם „הויף".

שטעלט אייך פּאָר א בילדשענעם מענשען, האַלב־אידיש,
האַלב־איראָפּעאיש געקליידט, מיט אונטערגעבויגענע פּאות, מיט
א ווייסען קאַלנער, מיט א ליכטיג שטרענגען פּנים, מיט מאַניערען
פון א פירסט. דער גאַנצער „הויף" שטעהט פּאר איהם ווי פּאר
א מלך. אין שטוב איז ריין, זויבער, רייך, נאָר איינפּאַך און
שטרענג, און זעלטען וועד עס האָט די עהרע אהער אריינצוטרעטען,
א חוץ שבת; און קומט שבת, וועלד געדעקט א לאַנגע רייהע
פון טישען, און א חוץ דער פּאַמיליע וועלען אייגענעלאַדען אוין
געסט פון די פּאָרנעמסטע אורחים. איך האָב אייך פערגעסען
מיטצוטיילען, אום איהר זאָלט האָבען א ריכטיגען בעגריף פון
דעם „הויף", אז אין שטוב דרעהט זיך ארום אויך א גלות. דאָס
איז א דייטש, א לעהרער צו די קינדער, וואָס לעהרענט מיט זיי
„שפּראַך". אויבענאַן, אויף א הויכען שטוהל, זיצט דער בעל־
הבית, דער אייגענטהימער אליין, און אלע אויגען זענען צו איהם.

ווייסט איהר, ווער דאָס איז? דאָס איז א ליטווישער נביר, א איד א סוחר, רב יונה סלוצקער, און די מעשה קומט־פאָר נישט אין קיין אַנדער שטאָדט, נאָר טאָקי אין סלוצק.

אַצינד לאָזען מיר איבער דעם בן־מלך און נעמען זיך צו דער בת־מלכה, דאָס מיין איך — צו רב יונה סלוצקער'ס טאָכטער, וואָס איהר נאָמען איז נעווען פייגעל און נערופען האָט מען זי די „קלייגע אויגעלעך", נישט בלשון סגי־נהור, ווייל זי האָט געהאט נרויסע אויגען, נאָר טאָקי דערפאָר, ווייל זי האָט געהאט זעהר קלייגע אויגעלעך, און מחמת רב יונה סלוצקער איז נעווען א איד א נביר און די טאָכטער האָט געהאט קלייגע אויגעלעך, האָט מען איהר נעזוכט א חתן איין אָרעם בחור, נאָר א מושלם, א צאַצקע, אזעלכען, וואָס זאָל זיין אייגער ביי נאָט דער אַנדערער ביי איהם, — און נאָט האָט איהם געבראַכט די מציאה אין שטוב אַריין.

איהר שטויסט זיך שוין אודאי, אז דאָ ווייל איך אייך דערצעהלען שוין פון זיך. אַלזאָ, מוז איך אייך דערקלערען, ווער בין איך נעווען און וואָס בין איך נעווען צו יענער צייט. מיך האָט נאָט נעבענטשט מיט דריי טיטלען מיט א מאָל. איך בין נעווען א „יתום", א „יורש" און א „נשרף". א יתום בין איך נעווען פון טאַטע־מאַמע אין א קליין שטעדטעל אין דער ליטא, אין קאַפוליע. א יורש בין איך נעווען אויף א חלק פון דער דירה, וואָס איז נעבליבען אונז בירושה — נעווייניגלעך, ניט אויף א נרויסען חלק: דעם נרעסטען חלק האָט נעהאט מיין עלטערער ברודער, דער בכור; אויף מיין חלק האָט זיך אַנגענומען סך־הכל א „זיבעמעל", וואָס אז מע זאָל נעווען די דירה צו יענער צייט פערקויפען, וואָלט זיך אַנגענומען אויף מיין חלק אודאי א קערבלעך דרייסיג, און נעווים זענען נעווען א סך אזעלכע, וואָס האָבען מיר מקנא נעווען. נאָר אזוי ווי מע האָט די דירה בעצייטענס ניט פערקויפט, — און שולדיג זענען אין דעם נעווען טאָקי די יורשים

אַליין — איז זי אין דער גרויסער שרפה, וואָס עס איז נעווען ביי אונז אין קאַפּוליע, אָפּגעברענט נעווָארען, און צו מיינע צוויי טיטלען, „דער יתום" און „דער יורש", איז צוגעזעצט נעווָארען א דריטער טיטל: „דער נשרף", וועלכער האָט איינגעשלונגען יענע ערשטע צוויי טיטלען, ווי די זיעבען מאָגערע קיה פון מצרים, וואָס האָבען אַזוי בריה'ש איינגעשלונגען אין זיך די זיעבען פּעטע קיה, אַזוי אז קיינער האָט ניט דערקענט, וואָס פּאַר א גוטען אָנ־ביסען זיי האָבען געהאַט...

מילא, דערצעהלען אייך וואָס אין קאַפּוליע האָט זיך אָפּגע־טהאָן בשעת פּונ'ם „יתום" מיט'ן „יורש" איז געווָארען א „נשרף" — וויל איך נישט. דאָס לאָז איך איבער אויף איין אַנדערש מאָל. איך וויל אייך נאָר מודיע זיין, אז עס האָבען זיך נעפונען גוטע בארעמהערציגע מענשען, וואָס האָבען רחמנות גע־האַט אויפ'ן „יתום" דעם „נשרף" (דער טיטל „יורש" איז אַוועק, וואו דער ליעבער שבת־קודש נעהט אַוועק) און האָבען איהם אָפּ־געפיהרט פון קאַפּוליע קיין סלוצק צו רב יונה סלוצקער אין בית־המדרש אריין — לערנען.

מיין איבערראַשונג, אז איך בין אָנגעקומען צו רב יונה סלוצ־קער אין „הויף" אריין, לאָזט זיך ניט בעשרייבען. איך בין זיכער, אז קיין תלמיד פון דער ישיבה און קיין סטודענט פון אוניווער־סיטעט האָט אזוי פּלייסיג נישט נעלערנט און אזוי פיעל הנאה נעהאַט פון דעם לערנען, ווי דער „יתום" פון קאַפּוליע האָט נעהאַט ביי רב יונה סלוצקער אין בית־המדרש. אייביג וועל איך ניט פּערגעסען די לאַנגע ווינטער־נעכט אינ'ם העל־בעלייכטען גוט־אָנגעהייצטען בית־המדרש, אויף די גלאַטע בענק מיט די נעפּאָ־לירטע סטענדערם, וואו דאָס קול קלינגט זיך אָפּ מיט א זעלטענער זיסקייט, וואָס צעגעהט זיך ממש אין די ביינער. נאָכדעם — דאָס געשמאַקע דאוונען מיט'ן ערשטען מנין פּאַרטאַג, אז דער רבונו־של־עולם אליין שלאָפּט נאָך, און נאָכ'ן דאוונען — דאָס הייסע

גלעזעל טיי מיט זודיגע מילך מיט פרישע געבעקס, נאר־וואָס פונ׳ם אויוועג. און ועל כולם — פרייטאָג אין באָד אַרייז מיט די פראכטפולע שטייגערנע בענק, ריינע שעפלעך, מחיה׳דיגע שפּרי־צערס, ריינע באסיינס אויף צו שווימען — איין אמת׳ער גן־ערן! איך זאָג אייך דעם אמת: איך וואָלט וועלען אייביג זיין א „יתום" א „נשרף" און זיצען ביי רב יונה סלוצקער אין „הויף", אלס אַרעם־בחור, און לערנען. איז דאָך אַבער דאָ א שטן מקטרג אויף דער וועלט, געהט ער און רעדט אָן די לומדים, וואָס האָבען מיט מיר געלערנט אין בית־המדרש, אז זיי זאָלען רעדען מיט רב יונה סלוצקער וועגען דעם קאפוליער אַרעם־בחור, און רב יונה סלוצקער גיט ארויס א בעפויל, אז שבת זאָל מען מיך ברענגען צום „טיש". פונ׳ם שמועס, וואָס די עשרה בטלנים האָבען געהאט צווישען זיך, האָב איך פערשטאַנען, אום וואָס דאָ האָנדעלט זיך. קיין גרויסער חכם דערצו האָט מען ניט בעראפט זיין, וואָרום זיי האָבען מיר גלייך ארויסגעזאָגט, אז איך בין א גרויסער בר־מזל, און האָבען שוין געקוקט אויף מיר ווי אויף א פּרינץ, ווי אויף רב יונה סלוצקער׳ס טאָכטער׳ס חתן.

וואָס איך האָב איבערגעלעבט יענעם טאָג, וועז איך האָב בעראפט צום ערשטען מאָל געהן צום „טיש" — בעראף איך אייך נישט דערצעהלען. דער כח הדמיון האָט מיך געחאפט אויף די פליגלען און האָט מיך אוועקגעטראָגען צו אלדי שווארצע יאָהר, ערגיץ הינטער די הרי־חושך, און איך האָב מיך דערזעהן זיצען אויבענאָן אויף א גאָלדענעם שטוהל, אָנגעטהאָן אין סאָמע זיידענע מלבושים, און דער גאנצער „הויף" מיט די עשרה בטלנים מיט, להבדיל, פאוולאָ דעם שבת־גוי קניהען און בוקען צו מיר, און איך שאף מיך מיט זיי, זיי זאָלען מיר דערלאָנגען די גמרא... און פלוצים, איך טהו א קוק — עס פליהט א קארעטע מיט געגילטע רעדער און מיט ברענענדיגע פערר, און אין קארעטע, זעה איך, זיצט צעלעגט א גראף — דער „יתום", דער „יורש", דער „נשרף" פון קאפוליע, און ווייל נאָרנישט א קוק טהון אויף מיר...

— וואָס נעמסט דו זיך איבער אזוי? — שענה איך צו איהם. — דאָס בין איך דאָך טאקי אליין, היינט וואָס איז מיט דיר דער יחום?...

— הקיצור, איך וועל אייך נישט מאריך זיין, קינדער, מע האָט מיך נעבראכט צום „טיש" דעם ערשטען פרייטאָג־צו־נאכטס און מע האָט מיך אוועקגעזעצט ביי׳ם עק טיש, פונקט אקעגען דעם גביר און אקעגען דעם גביר׳ס טאכטער מיט די קליינע אויגעלעך. דער גביר האָט אלע מאל געוואָרפען אויף מיר א פּאָר שוואַרצע שטרענגע אויגען, מיט וועלכע ער האָט מיך דורכגענויעט דורך און דורך. די „קליינע אויגעלעך" האָבען געקוקט צו זיך אין טעלער אריין. מיר איז געווען ניט אם בעסטען — דאָס דאַרפט איהר אליין פערשטעהן.

אָפּמאָהלען אייך די פּרעכטיגע סעודה — למאי זאָלט איהר מיך נויטען, איך זאל אייך טהון אזא זאך, וואָס איהר קאָנט דאָס נעפינען אין שבועות׳דיגען „אקדמות"? איך וויל אייך נאָר זאָגען איינס: דעם ערשטען מאל אויף מיין לעבען האָב איך דערזעהען אזוי פיעל טעלער מיט טעלערלעך! און גלאַנצענדיגע, גלאַטע, גלימשיגע. איהר מיינט, ס׳איז א מעלה? האָט צייט, איהר וועט עפּים הערען! דערצו דארף איך מיך מודה זיין, אז מיט׳ן שכל פון נאָפּעל־מעסער בין איך צו יענער צייט נאָך עפּים נישט אזוי שטארק בעקאַנט געווען, און דאָ דערלאַנגט מען אייך, א געברא־טענעם, א פערטעל עוף, גוט איינגעפּרענגעלט אין שמאלץ, אָנגע־פילט און בעגאָסען מיט א מין זאָך (צימעס מן הסתם?), וואָס איך האָב עס נאָך קיינמאל ניט פערזוכט. אודאי דארף מען זיין א גרויסער חכם, מע זאל פערשטעהן, אז דאָס איז ניט קיין שלעכ־טער מאכל. נאָר במה דברים אמורים — וועו איז דאָס נערעדט געוואָרען, אז מע זאל דאָס נעמען אין האַנד אריין, ווי נאָט האָט נעבאָטען, און טהון מיט דעם דאָס, וואָס דער טאָטע האָט געטהאָן. ווי זשע איז אָבער דער דין, אז מע דארף נאָכקוקען וואָס אנדערע

טהוען? איך קוּם אוּן זעה, אז אַלע קלינען זיך, בריה'ן זיך מיט'ן מעסער אוּן מיט'ן גאַפּעל, — קלינ איך מיך אויך אוּן בריה מיך אויך מיט'ן מעסער אוּן מיט'ן גאַפּעל, אוּן דאָ דער גביר מיט זיינע שארפע שטרענגע אויגען, וואָס נידערען אייך גלייך אין דער נשמה אריין! איהר קאָנט זיין ווי הונגעריג, מוזט איהר פערלירען דעם אַפעטיט. אוועקלענען דעם גאַפּעל מיט'ן מעסער איז אָבער אויך ניט קיין פלאַן. שלעכט! פלוצים — אז מיין פערטעל עוף הויבט זיך ניט אויף פונ'ם טעלער, גלייך ווי עס וואָלט ביי דעם אויסגע־וואַכסען פלינעל, אוּן טהוט ניט א פליה איבער'ן גאַנצען טיש — אוּן גלייך דעם גביר אין פנים אריין, אוּן פונ'ם פנים גלייך אויף זיינע ריינע שענע רייכע שבת'דינע בגדים?!!!

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

איהר ווילט וויסען דעם סוף פון דער מעשה? איהר וויסט איהם שוין... דער גאַנצער מיין מיינער איז געווען — ערשטענס, מיר זאָלען אביסעל אויסרוהען די פיס, אוּן, צווייטענס, חאַטש א האַלבע שעה ניט רעדען פון אונזערע מכות. אצינד קאָנען מיר נעהן ווייטער.

אוּן מיר האָבען זיך אויפגעהויבען פון דער ערד אוּן מיר זענען אוועק ווייטער.

ב.

דעם זיידענ'ס האַטעל

עס טרעפט אייך אמאָל, אז איהר זאָלט וועלען זיין ניט דאָס, וואָס איהר זייט? איך, למשל, וואָלט א בעלן געווען אמאָל זיין ניט קיין איד — נעווייגטליך, ניט אויף שטענדיג, חלילה! איך

מיין נאָר אזוי, אויף א קורצער צייט, און אָנקוקען מיט מיינע נישט־אידישע אויגען, וואָס פּאר א פּנים עס האָט בשעת אידען נעהאן און רעדען און פּילדערען און שפּאַרען זיך און מאכען מיט די הענד? איך מיין, עס שיינט צו זיין א העכסט־אינטערעסאנ־טעס בילד? א גאנץ נעווייניליכער שמועס וואָלט נעווים אוים־נעזעהען אין מיינע אויגען, אז מע קריענט זיך און מע רייסט זיך, און בשעת צוויי אידען אמפּערען זיך איבער א פּרינציפּיעלער פּראָגע, וועגען וועלכען פּארגעהט די זון, וועגען וועלכען האָבען מיר הייני־טיגען יאָהר ראש־השנה, וועגען וויפּיעל קאָן וועלטה זיין אָט דער דאָזיגער מויער, וכדומה, — וואָלט איך זיכער מיינען, אז מע קריענט זיך און עס האָלט ביי פּעטש.

די דאָזיגע געדאנקען זענען מיר געקומען אין קאָפּ ארויין אין דער צייט, וועלכע מיר, דריי אידישע שריפּטשטעלער און אייגער א פּאָעט, האָבען געמאכט די ערשטע נסיעה צו די בעריהמטע אלפּענ־בערג. כמעט אלע די, וואָס מיר האָבען בענעגענט אויף אונזער רייזע, צווישען זיי פּראנצויזען, דייטשען און ענגלענדער, האָבען זיך אָפּגעשטעלט און עפּים ווי פּערוואונדערט נעקוקט אויף אונז, גלייך ווי מיר וואָלטען אָנגעקומען מי יודע פון וואָס פּאר א לאנד און נעגאנגען אָנגעטהאָן מי יודע אין וואָס פּאר מלבושים. איך רעכען, אז ס'איז נעווען דערפּאר, וואָס מיר האָבען געשמועסט טאקי אביסעל צו הויך, און אביסעל דערפּאר, וואָס מיר האָבען נערעדט אינאיינעם אלע פּיער. רעדען אלע אינאיינעם איז א קונסט, וואָס נאָר מיר, אידען, בעזיצען דאָס: קיין אנדער פּאָלק קאָן זיך ניט בעריהמען דערמיט. אונזערע אסיפות, דין־תורהס, שמחות און זיצונגען האָבען א שם אויף דער וועלט. פּארלאמענ־טאריזם, דאָס הייסט, אז יעדער איינציגער זאָל רעדען בעזונדער, איז א נייעס, וואָס מיר האָבען דערמיט צו פּערדאנקען דעם ציוניזם און, אויבערהויפּט, דעם דאָקטאָר הערצעל. דאָס איז טאקי א גוטע זאך, נאָר ניט אומערום און ניט אלע מאָל. וואָסער א פּנים האָט פּארלאמענטאריזם ביי דריי אידישע שריפּטשטעלער

און אייגעם א פּאָעט, בשעת מע גיהט זאָלבעפערט אין דער שווייץ צווישען די בעריהמטע, מיט אייביגען שניי בעדעקטע, אַלפּענבערג און מע רעדט אַלע פיער וועגען ליטעראַטור, פּאָעזיע, תּלמוד, מדרש, היסטאָריע, פּאָליטיק, רעוואָלוציע, וכדומה אזעלכע זאכען? מיר וועלען דאָך ניט מאכען ג ע ה ע נ ד י ג א „זיצונג" און אויס־קלויבען א פּרעזידענט און בעטען ביי איהם דאָס וואָרט!

די מענשען, וואָס מיר בעגעגענען, די פּראָצויזען, דייטשען און ענגלענדער, גיהען אויף די אייגענע בערג, וואָס מיר, נאָר זייער גיהן איז ניט אינטערעסאַנט. זיי גיהען און שווייגען, אָדער אז זיי רעדען, רעדען זיי אַזוי שטיל, אז קוים־קוים וואָס מע הערט. יעדער פון זיי האָט אין זינען נאָר זיך, נאָר זיין אייגענעם מאָגען. דאָס איז א כלל: אז עטליכע מענשען גיהען צוזאמען און שווייגען, איז א סימן, אז זיי זענען פערטיעפט אין זייערע מאָגענס. אידען זענען ווייט פון אזעלכע זאכען. א מאָגען איז ביי אונז א באָמבע, וואָס די נאַטור האָט אונז אָנגיהאנגען, ווי איין אינוועניגסטע טאָרבע, איין אָפּקומעניש אויף דער וועלט. איך זאָג עס ניט פון זיך. דער זיידע רב מענדעלי האָט דאָס שוין אָנגעריהרט וויפיעל מאָל אין זיינע אומשטערבליכע כתבים.

ווי אזוי די מעשה איז — אַלע דורכגעהער האָבען אויף אונז געקוקט מיט גרויס בעוואונדערונג. אייניגע האָבען זיך אָפּגע־שטעלט און אייגנגיהערט זיך אין אונזערע געשרייען, געוואָרט, אָפּנים, ביז מיר וועלען זיך אָנהויבען שלאָגען. שוטים! זיי ווייסען ניט, אָפּנים, אז נאָך אזעלכע אמת'ע גוטע פריינד, ווי מיר, איז שוואר צו געפינען אויף דער גאנצער וועלט, חאָטש קיין קאָמ־פּלימענטען מאכען מיר נישט איינם דעם אנדערען, אין קאָרטען שפּיעלען מיר ניט, און פון אנדערע תענוגים פון עולם הזה, וואָס בינדען־צונויף בעקאַנטע מענשען, ווייסען מיר נישט. אונזער גאנצעם פערגניגען איז, אז דער אידישער גלות טרייבט אונז אמאָל צוזאמען אויף איין פּלאַץ, גיסען מיר אויס איינם פאר דאָס אנ־דערע אונזער פערביטערט האַרץ, ווייגען צוזאמען אויף גלות

השכינה, בעדויערען די אַרעמע צעשלאָגענע „קליאטשע", אָדער די „כנסת ישראל", און אז גאָט העלפט, מע נעמט צו ביסלעך משקה אמאל ביי א מלוה־מלכה, ווערד מען אזוי שטאַרק פרייליך, אז עס גיסען זיך אזש טרערען פון די אויגען...

* * *

די זון האָט נעהאלטען אין רעכטען שפּאציערען איבער'ן העל־בלויען שווייצאַרישען הימעל, בענאָסען די בערג ארום און ארום מיט גאלדענע סנאָפּעם, וואָס האָבען זיך צעשאָטען אזוי ווי זאנגען איבער די אייבינע שטיינער און געקוקעלט זיך אראָפּ־בארג, איבער גרינע טהאָלען, און אריינגעפאלען אינאיינעם מיט די שלענגעלדיגע וואסערלעך אין דער גלענצענד־בלויער אונרוהי־גער „ראָנא", וואָס לויפט מיט א געזאנג צווישען די פעלזען, נאָט וויסט פון וועך־אָן און ביז וואנען, נאָט וויסט פאר וואָס און צוליעב וואָס און צוליעב וועלכען צוועק? און מיר זענען נאָך אלץ אונטער'ן בארג, וואָס וואכסט פאר אונזערע אויגען, ווערד אלע מינוט בריטער און העכער און שענער, און עס דאכט זיך, אז ער לויפט שוין ניט מעהר פון אונז, ווי פריהער, נאָר, אדרבה, ער געהט אונז אקעגען מקבל־פּנים זיין, קוקט אויף אונז פריינדליך, נאָר מיט גדלות, ווינקט צו אונז, אז מיר, פּיער אידישע שריפּט־שטעלער, זאָלען זיך מטריח זיין אהין, צו איהם ארויף, נאָהענט צום הימעל, צו גאָט'ס שטוהל; דאָרט וועט ער אונז צייגען זיינע גרויסע וואונדער; דאָרט וועט ער אונז לייענען א קאפּיטעל פון מעשה־בראשית; דאָרט וועט ער אונז דערצאהלען וואָס גאָט קאָן, און פון דאָרט וועט ער אונז בעווייזען דאָס נידעריגע, נארישע וועלטעל, וואו נארישע קינדער האָבען אויסגעבויעט קליינע שטי־בעלעך און האָבען דאָס א נאָמען גענעבען שטעדט, געלאָזט לויפען קליינע וועגעלעך און האָבען דאָס א נאָמען גענעבען באהנען, האָבען זיך פערשטעלט פאר מלכים, קעניגען און פרעזידענטען,

שפּיעלען אין מלחמות, ים־נעשלעג, האַרען און קנעכט — פּונקט אזוי ווי ביי די גרויסע...

ביי יערען פון אונז בעקומט דער בארג איין אנדער נאָמען: ביי איינעם הייסט ער „דער זקן"; דער אנדערער האָט נעפונען, אז איהם פּאסט הייסען „דער גדול"; נאָך איינעם איז נעפעלען איהם א נאָמען נעבען „רב זייט זשע מוחל". דעם זיידען רב מענדעלי האָט זיך פערגלוסט אראָפּברענגען אהער דעם גרעסטען ריזען עוג מלך הבשן, וואָס זאָל חאַפּען דעם בארג אויף די פּלייצעס און לויפען מיט איהם ת"ק מייל אין איין אָטהעם און וועלען ארויפוואַרפען איהם אויף די אידען; פּלוצים טהוט נאָט א נס און עס וואַכסען־אויס ביי'ם מערדערישען קעניג צוויי צייהן, אייגער ארויף, דער אנדערער אראָפּ, און דער מערדערישער קעניג בלייבט שטעהן מיט'ן בארג, ניט אהער, ניט אהין — א זעלטען מראניקאָמישעם בילד!...

— ווי אזוי הייסט ער, אָט דער שענער בארג?

אלע אויגען קוקען אויף מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט — ער איז דאָך אין דער שווייץ א גאַנצער בעל־הבית: ער קען זיך, זאָגט ער, מיט אלע בערג און איז אויסגעבונדען מיט אלע טייכען און טייכלעך — מיט איינעם א וואָרט, א „היימישער מענש". מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט זיך אָפּגעשטעלט, געוואַרען רויט, גריבען זיך דעם שטערן, געקוקט ארויף, אויפ'ן סאמע שפּיץ בארג; נאָכדעם האָט ער אויסגעשפּינען מיט אזא כעם, גלייך ווי עמיצער וואָלט איהם אָנגעטראָטען אויפ'ן פוס:

— טפו זאָל דאָס ווערען! איך האָב פערגעסען דעם נאָמען פונ'ם בארג! געוואוסט נאָר־וואָס — און פערגעסען! וואָס זאָגט איהר דערויף?

— פערגעסען? — רופט זיך אן דער זיידע רב מענדעלי. — הערסט דו! וואָס פערגעסעניש מאכט — פרענט ביי מיר. נישטאָ

קיין ערגערע שטראָף אויף דער וועלט, ווי אז מע פערגעסט! מיר איז בעקאַנט דער טעם, אז מע ווייסט עפּיס א זאַך און פּלוצים פּליהט דאָס ארויס פון זכרון, ווי א פויגעלע פון דעם שטייגעלע — נעה חאַפּ דאָס! פערגעסעניש איז א חולאַת, איין אָנשיקעניש, איין אומגליק אויף א מענשן! אויב איהר ווילט, קינדער, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה, ניט קיין פאַנטאַזיע, נאָר טאַקי א מעשה שהיה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפען אין אַדעס פאַר עטלעכע יאָהרען. א מעשה מיט א האָטעל...

— איך וועל אייך דערצעהלען א שענערע מעשה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפען אויך אין אַדעס!... הערט איהר? ס'איז ווערטה צו בעשרייבען!...

אזוי האָט זיך אָנגערופען מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט און האָט שוין געוואָלט אָנהויבען דערצעהלען, האָט איהם דער פּאָעט איבערגעשלאָגען:

— אָט וועל איך אייך דערצעהלען נאָך א שענערע מעשה, וואָס מיט מיר האָט זיך געטראָפען, ניט אין אַדעס, נאָר אין זשיטאָמיר!

— און וואו בין איך? — האָט זיך ארויסגעהאַפּט דער פערטער, טאַקי איך אליין. — איך וועל אייך בעסער דערצעהלען א מעשה פון דריי שטערט מיט א מאָל, וועט איהר זיך האַלטען ביי די זייטען!...

— פון דריי שטערט מיט א מאָל? אויב אזוי — קומט אייך די בכורה!

אזוי האָט זיך אָנגערופען דער זיידע מיט א הילכיגען נעלעכטער און מיט א ניגון און האָט א מאָך געטהאָן מיט דער האַנד אין דער לופטען, ווי אייגער רעדט: „איהר האָט אויסגעהאַפּט?... פאַר אייך די מציאה!"...

אלע פיער האָבען זיך צעלאַכט, און איך האָב מיך דערמאַנט אינ'ם פסוק: „שבעה דברים בנולם", און פערשטאַנען, ווי אומ-

מאקטיש עס איז פון אונזער זייט, וואָס מיר זענען אריינגעפאָהרען מיט אונזערע מעשיות דעם זיידען אין די רעד אריין, און מיר זיינען גרייט נעווען פערריכטען אונזער פערבערעכנונג. מיר האָבען אָבער לאַנג בעראַרפט בעטען דעם זיידען, ער זאָל אונז דערצעהלען די מעשה, וואָס מיט איהם האָט זיך געטראָפען אין אַרעם, און דער זיידע (אז מע בעט איהם שטאַרק, פּועל'ט מען ביי איהם) האָט פערקאַטשעט די אַרבעל, ווי זיין שטייגער איז, אַרויפגערוקט די בריל'ען אויפ'ן הויבען, ווייסען, קלוגען שטערן, וואָס קוקט־אַרויס פון די חוואַלדיגע שניי־וויסע האָר. די קלייגע נאָר שארפע, טיעפע, דורכדרינגענדיגע אויגען האָבען זיך האַלב גע־שלאָסען, געקוקט אַרויף, א ביסעל אין א זייט, און אויפ'ן פּנים האָט זיך צעגאָסען דאָס שיינענדיגע קינדערשע שמייכעל'ע, וואָס מאכט איהם תמיד יונגער מיט פופציג יאָהר און גיט איהם צו אזוי פיעל חן, אז עס ווילט זיך זיצען אזוי אייביג נעבען איהם און האָרכען איהם רעדען און רעדען און רעדען!...

און לאַנגזאָם, ווי זיין שטייגער איז, מיט א האַלב־קאָמישען, האַלב־ערנסטען טאָן, האָט ער אָנגעהויבען זיין געשיכטע בזה הלשון:

— דאָס איז געווען, ווי איך האָב אייך נעזאָגט, מיט עטליכע יאָהר צוריק אין אַדעס, דאָס הייסט, ניט אין אַדעס גופא, נאָר עטליכע סטאַנציעס הינטער אַדעס. קורץ, איך בין געפאָהרען אַהיים קיין אַדעס. אָסיענציייט איז דאָס געווען. דער אינדרויסען האָט זיך איינגעהילט אין א רענעמאַנטל. דער הימעל האָט גע־גאָסען מיט טרערען, דער ווינד האָט געקלאָגט, די ערד האָט גע־טרויערט, געבענגט נאָך דער לעבער ווארעמער זון, ווי איין אלמנה נאָך איהר מאַן. די בוימער האָבען זיך שוין לאַנג אָפּגע־טרייסעלט פון די געלע בלעטלעך, די פוינלען האָבען פערלאָזען זייערע נעסטען, צוגעזאָגט אויף, אם ירצה השם, איבער א יאָהר צוריק קומען, אז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען... א דריבנע רע־

געגרעל האָט געזיפֿט פון אויבען אונאויפֿהערלעך און פון צייט צו צייט צעבייזערט זיך און געשמיסען אין די פּערשוויצטע פענסטער פון אונזער וואַגאָן, וואו מיר זענען זיך געזעסען גאַנץ בריידלעך, בעקוועם, אין דעם ווי ראַרעס, ס גאַנצע קאָמפּאַניע און געשמועסט פון פערשיידענע זאכען, ענינים און געגענשטענדען. אקעגען מיר איז געזעסען א פּאסאזשיר, א געבילדעטער, א בעלעזענער, א פּראכטפולער מענש, ווי עס האָט זיך אַרויסבעוויזען נאָכדעם — א כריסט, א געלטענער אידענפריינד. איהר ווייסט, אז איך האָב פיינט א מה־יפּית־אידען ערגער ווי א משומד, און ווער נישט נתפּעל פון א כריסט, וואָס זאָגט אויף אוכז א גוט וואָרט. נאָר צו דעם פּארשוין האָב איך געהאט א פּערזענלעכע סימפּאטיע דורך א פערבאָרגענער צוציהונגסקראפט, וואָס לינט א ביסעל טיפער פון אונזער פערשטאנד. וואָס זאָל איך אייך זאָגען? איך האָב זיך געפיהלט מיט איהם אזוי גוט, איך וואָלט זאָגען: הייטיש, אז עס וואָלט ווירקליך מיר ניט נמאס ווערען פאָהרען מיט איהם נאָך דריי טעג. עס האָט זיך מיר געוואָלט מיט עפּים וואָס־ניט־איז נוצליך זיין איהם, טהון עפּים א געפעלינקייט, אין שטעלט אייך פאָר, אז די גוטע נעלגענהייט איז מיר נעקומען צו דער האנד גאנץ אליין, פון זיך. וואָס איז די מעשה? אזוי ווי ער פאָהרט דעם ערשטען מאָל אין מיין שטאָדט, אין אדעס, וואָלט ער וועלען עפּים א רעכטע סטאנציע, איין אנשטענדיגעם האָטעל, און אזוי ווי איך בין איין אדעסער תושב פון א סך יאָהרען, אפשר איז מענליך, איך זאָל איהם רעקאָמענדירען נאָך מיין פערשטאנד דאָס שענסטע און דאָס בעסטע האָטעל אין אדעס?

— א האָטעל? אָך!...

מיט ביידע הענד האָב איך מיך אנגעהאפט אינ'ם דאָזיגען צופאָל און האָב געגומען איהם אויסמאָהלען מיט די שענסטע פארבען א בעוואוסטעם האָטעל, לויט מיין מיינונג, דאָס גרעסטע

און דאָס שענסטע האָטעל, וואָס אין דער שטאָדט. ערשטענס, די פּאַנאָראָמע. דאָס הויז איז אויפגעשטעלט געוואָרען אזוי קונ־ציג, אז אלע פענסטער קוקען־ארויס אויפ'ן ים. היינט די ברייטע, הויכע, ליכטיגע חדרים, דער פּרעכטיגער ווינטערגאָרטען, די אָראַנ־זשעריען, דאָס לעזע־צימער, די בעדיענונג, איך מיין די „מענשען". היינט דער רעסטאָראַן, די מוזיק — קורץ, איך האָב מיך אזוי בעגייסטערט, גלייך ווי איך וואָלט געמאָהלט א גן־עדן, ניט קיין האָטעל.

א ליכטיגע, וואַרעמע, פּריילעכע סטאַנציע אין א פּרעמדער שטאָדט, בשעת אין דרויסען איז אזוי אָנגעחמורעט, איז צעהן מאָל אזוי אָנגעלעגט, ווי אין איין אנדער צייט. מיין פּאַרשוין האָט מיך אויסגעהערט מיט לויכטענדיגע דאָנקבאַרע אויגען און מיט א שיינעניג גלייקליך פּנים. איך האָב בעמערקט, ווי ער האָט אַרויסגענומען פון דער טאַש א נאָטיץ־ביכעל, אָפּגעשפּילעט פונ'ם זייגער א נאָלדען שטיפטעל, און האָט געווארט ביז איך וועל ענדיגן, אום ער זאָל קאָנען פּערשרייבען דעם נאָמען פונ'ם האָטעל. איך בין אָבער נאָך אלץ געווען בעגייסטערט פון מיין בעשרייבונג און האָב ניט אויפגעהערט אויסצורעכענען די מעלות פונ'ם מערקווירדיגען האָטעל. איך האָב גאָר ניט בעמערקט, אז מיר זענען שוין אָט־אָט אין אָדעס. נאָר אז דער עולם האָט גע־נומען אויפהויבען זיך פון די ערטער און קוקען אַרויף צו די פּעק־לעך, האָט מיין פּאַרשוין פאַרזיכטיג, מיט זעהר א פריינדליך שמייכעלע, זיך געוועגדט צו מיר און האָט מיך זעהר העפליך א פרעג געטהאָן, ווי אזוי איז דער נאָמען פונ'ם האָטעל?

— אך! יא, דער נאָמען? אָט באלד וועל איך אייך זאָגען!...

און איך האָב מיך אויף א ווייל פערטראַכט — נאָט מיינער! ווי אזוי איז דער נאָמען? אָט ערשט האָב איך געוואוסט... בלאָטע! ניטא קיין נאָמען! אוועקגעפליגען!... אומזיסט האָב איך מיר געריבען דעם שטערן, געזוכט אין אלע קעשענעס —

נישטאָ קיין נאָמען! אפשר מיינט איהר, אַ שווערער נאָמען, אַ פּערפּלאָנטערטער, וואָס איז ניט גרינג צו נערענקען? אָט וועט איהר הערען! קיין מעהר גריגגערער נאָמען קאָן שוין גאָר ניט זיין אין דער וועלט! נאָך מעהר, דאָס איז אזא נאָמען, וואָס מע קאָן איהם ניט פערגעסען, מע זאָל אפילו וועלען! איהר וועט הערען, וועט איהר אליין זאָגען! קורץ, איך האָב געמיינט, אז איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטהון! דער נאָמען איז מיר גע־לעגען, ווי מע זאָגט, אויף דער צונג: אָט־אָט! נאָר ערויסרעדען איהם — בשום אופן ניט, חאָטש שריי חי וקיים! חאָטש לעג זיך און שטאַרב! איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. מיין פּאַרשוין האָט, אפּנים, געזאָהן מיין טרויעריגע לאָגע. ער האָט געוואָלט מיר אויסהעלפען ווי וויים מעגליך, ערויסציהען מיך פון דער בלאָטע, וואוהין איך בין מיט מיין איינעגעם ווילען פער־קראָכען. ער האָט דערצו אָנגעוועגדט אלע קרעפטען. ער האָט מיר גענומען אונטערזאָגען, אויסרעכענען אלע נעמען פון דער גאנצער וועלט. דאָ איז געווען: „גראַנדהאָטעל", „בעלוויו", „טערמינוס", „מעטראָפּאָל", „נאציאָנאל", „אינטערנאציאָנאל", „בריסטאָל", „פּאריז", „מאדריד", „סאנקט פּעטערסבורג", „שיקא־גא", „סאנרעמא", „לאָנדאָן", „האמבורג", „קאָנסטאנטינא־פּאָל" — ניין, ניין און ניין! קורץ, מיין פּאַרשוין האָט געזאָהן, אז נעמען פון שטעדט געהען ניט, האָט ער זיך אַ ווארף געטהאָן אויף נעמען פון לענדער: אפשר „פראנציע"? „מאנטענעגרא"? „אנגלעטער"? „ראָססיא"? „עסטרייך־אונגארן"? „בעלגיע"? „האָלאנד"? „בראזיליע"? „ארגענטינא"? — וואו? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! אפשר „האָטעל פּאָסט"? „האָטעל ראָיאל"? „האָטעל אייראָפּא"? „האָטעל לאָוור"? „האָטעל דאָגמארא"? „האָטעל אימפּעריאל"? — קורץ, איך האָב געזאָהן, ווי מיין פּאַרשוין האָט בעהאלטען דאָס נאָטיץ־ביכעל, צוגעשפּילעט צוריק צום זייגער דאָס גילדענע שטיפּטעל, זיך גאנץ העפליך מיט מיר אָפּגעזעגענט, גערענקט, געבעטען, איך זאָל מיך ניט בעמיהען,

ער וועט שוין ווי־ם'ניט־איז אליין זעהען, מע זאל איהם פיהרען אינ'ם בעסטען האָטעל... און איך? א גרוב, וועז עס עפענט זיך מיר, וואָלט איך אריין א לעבעדיגער! אזא שאנדע! אזא סקאנדאל! אויספאטשען זיך! שמיץ בין איך דאך וועדטה געווען!... און איך האָב געגומען זיך אליין זאָגען מוסר: אלטער נאר וואָס דו ביזט! דו אליין זאָגסט אלע טאָג איין איבערגעדרעהטען מדרש: מוטב שאהיה רשע כל ימי, בעסער לאָם איך זיין א רשע אלע מיינע יאָהרען, ואל אהיה שוטה אפילו שעה אחת, אבי ניט זיין קיין נאר איין שעה אפילו, — זאָלסט דו אָפטהון אזא דומהייט? וועד האָט דיך געבעטען, זאָלסט זיך פּארשטעלען פאר א בעל־טובה? וועד האָט דיך געבעטען, זאָלסט רעקאָמענדירען איין אומבעקאָנטען מענשען א האָטעל אין אדעם? ווי קומט צו דיר האָטעלען? און ווי אזוי פערגעסט מען דאָס א זאך, וואָס מע ווייסט, וואָס מע זעהט דאָס אלע טאָג, וואָס מע קלערט פון דעם אלע מינוט ???...

קורץ, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. איך בין געקומען אהיים א צעקאָכטער, ארומגענגען איבער'ן שטוב און געריבען זיך דעם שטערן, טאָמער וועל איך מיך דאָ חאָטש דערמאָנען דעם נאָמען פונ'ם האָטעל? — נישטאָ קיין נאָמען!

— ווייסט דו ניט, — זאָג איך צו מיין ווייב — ווי אזוי הייסט דאָס האָטעל?

— וואָסער האָטעל?

— הערסט! איך זאָל איהר זאָגען וואָסער האָטעל! איך פרעג דאָך ביי דיר!

— זאָג מיר דעם נאָמען — מאכט זי צו מיר.

נו? געהט רעדט מיט א אידינע! בקצור, מע דארף אליין זיך מטריח זיין זיך דורכגעהן גלייך אהין צום האָטעל! נאָר, ווי געוועהנליך, אז א מענש קומט פון וועג, געפינען זיך אכצעהנ־

הונדערט געשעפטען, בריעף, עסקים — מע דאַרף דאָס אַלץ ער־
לעדיגען. און איך וואָלט נאָך מעהר אויפגערעגט, נערוועז, אין
כעס אויף זיך און אויף דער גאַנצער וועלט, לאָז אויס דאָס הארץ
צו די אומשולדיגע. און אָט אזוי האָט מען מיר פערדרעהט דעם
קאָפּ. עס איז געווארען נאכט, מע האָט שוין לאַנג אָפּגענעסען,
מע דאַרף זיך שוין לעגען שלאָפען — און מיך מוטשעט נאָך אַלץ
דער נאָמען פון׳ם האָטעל. האָט איהר געהערט א מעשה?... קורץ,
איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. עס איז געבליבען, אז
מאָרגען כאור נעה איך צום האָטעל נאָר אָהן א שום תירוץ! עס
נעמט מיך אָבער ניט קיין שלאָף! איך וואָלט שוין וועלען דער־
לעבען טאָג, וועל איך מיך אַנטהון און וועל פריהער פאר אַלע
היומס צוגעהן צום האָטעל און א קוק טהון אויפ׳ן שילד, וואָס
פאר א נאָמען עס טראָגט. פּלוצים טהוט דאָס מיך א טראָג־אויף
פון׳ם בעט און איך טהו מיך אָן.

— נאָט איז מיט דיר! — זאָגט צו מיר מיין ווייב, איין
איבערגעשראָקענע נעבאר אויף טוידט. — וואוהין איז?

— איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען! — זאָג איך. — איך
מוז געהן באַלד א קוק טהון!

— וואוהין א קוק טהון?

— נעם א לאַנטערן — זאָג איך צו מיין ווייב — און קום
מיט מיר!

— וואוהין?

— פּרעג מיך נישט, קום!

מילא, די לאַנע פון מיין ווייב נעבאך פערשפּאָר איך אייך
צו בעשרייבען. איהר דאַרפט אַליין פערשטעהן די לאַנע פון א
ווייב, וואָס איהר מאַן איז אַוועקגעפאָהרען פון דער היים, דאכט
זיך, נעזונד און שטאַרק — און קומט צו פאָהרען אהיים א ברוגז׳ער,
רעדט ניט, שפּאַנט־אַרום איבער דער שטוב און רייבט זיך דעם
שטערן, ווי א פערריקטער, און פּלוצים חאָפּט ער זיך אויף ביינאכט

פון בעט, הייסט אנצינדען א לאנטערן און זאגט: „קום!"... נאר וואס טהוט ניט א ווייב נעבאך צוליעב איהר מאן? מע זאגט איהר „קום" — געהט זי! קורץ, וואס טויג אייך, איך געה, מיין ווייב געהט מיר נאך. איך טיאפקע אין דער בלאטע, מיין ווייב טיאפקעט מיר נאך. גאט האט געהאלפען, מיר זענען גע־קומען. געקומען צום האטעל, אויפגעהויבען די לאנטערן, איך גיב א קוק אויפ'ן שילד — אנו, טרעפט, וואס פאר א נאמען? או איהר וועט זיין מיט אכצעהן קעפ, וועט איהר אויך ניט טרע־פען! דאס האטעל הייסט מיט'ן נאמען: „אדעסא"!!!...

ג.

דער פאעט און זיין כלה

— נו? אצינד דערצעהלט איהר; איהר האט, זאגט איהר, צו דערצעהלען א שענערע מעשה.

אזוי האט זיך געווענדט דער זיידע רב מענדעלי צו מיין קאלגע מיט'ן הייסען טעמפעראמענט, וועלכער האט געזומען פערענטפערען זיך, או, ערשטענס, האט ער ניט געזאגט, או ער וויסט א „שענערע" מעשה. דאס האט נאר געזאגט דער פאעט. און אויב ער האט דאס יא געזאגט, האט ער ניט דאס געמיינט. א סימן, זאל דערצעהלען דער פאעט פריהער זיין מעשה, נאכדעם שוין וועט ער דערצעהלען זיין מעשה.

און עס איז געבליבען, או דער פאעט זאל דערצעהלען פריהער זיין מעשה. און דער יונגער פאעט האט זיך אויסגעהוסט און האט אנגעהויבען צו דערצעהלען זיין געשיכטע כהאי לישנא:

— נעווים איז יעדער פון אייך געווען א מאל א חתן און געהאט א כלה. איהר זענט עלטער פון מיר, האט איהר דאס אפשר שוין לאנג פערגעסען. איך געדענק עס נאך, אזוי ווי נעכ־טען איז דאס געווען. אך! וואס פאר א ליכטיג שטיקעל צייט!

מיר איז גוט, ווי די וועלט! מיך האָט געטראָפען א גליק! איך בין א חתן, איך נעם א כלה, א שען מיידעל, מיט זעכסהונדערט קאַרבען נדן, מיט צוויי יאָהר קעסט, מיט א גאַלדענעם זייגער אין דער טאַש, און בין אין א גרויסער שטאָדט, אין זשיטאָמיר, און אין דרויסען איז ל"ג־בעומר'דיג, די זון צעגיסט זיך אין בריליאַנטען, דער לויטערער הימעל שפּיגעלט זיך, די פּויגעלעך זינגען, אופ'ן האַרצען איז יום־טוב'דיג, עס ווילט זיך אַרומנעמען די גאַנצע וועלט, זיך צעקושען מיט אַלע מענשען אויף דער ערד! איך קאָן מיר גאָר ניט פאָרשטעלען, אויב עס איז פאַרהאַן ביי מיר אויף דער וועלט איין מענש, וואָס זאָל מיר ניט זיין „היימיש", ווי דער זיידע זאָגט, וואָס זאָל מיר ניט זיין בעפריינדעט, אייַנגעבאַקען אין האַרצען! דאָס וואָרט „פרעמד" עקזיסטירט מעהר נישט! וואָס הייסט דאָס, מענשען זאָלען גאָר זיין פרעמד? אַלע, וואָס מע האָט ליעב, איז ניט פרעמד, און איך האָב ליעב אַלעמען! איך האָב ליעב זימעל דעם שניידער, וואָס ליפּט מיט דער אַרבייט, חיים־הערש דעם בעל־עגלה, וואָס עס שמעקט פון איהם סמאָלע, לייזער־בער דעם וואַסערפּיהרער מיט די אָנגעשוואָלענע פאַפּעצים און מיט'ן אָפּגעשיילטען פּנים, און אפילו איוואַן דעם גוי, וואָס אז ער שכור'ט זיך אָן, שווערט ער זיך, אז ער וועט אויסקוילען אַלע אידען, וואָלט איך אַרומגעחאַפּט קושען זיין חנ'עוודינע שארשאַווע שטעכעריגע מאַרדע. הייַנט לערענט אייך אַפּ א קל וחומר: מה־דאָך איוואַן, וואָס אָט שכור'ט ער זיך אָן און מאַכט א תל פון אַלע אידען, גלוסט זיך מיר אַרומנעמען איהם מיט ביידע הענד, הייַנט לא־כל־שכן א חבר, וואָס איך בין מיט איהם אינאיינעם אויסגעוואַכסען, אינאיינעם אוועק קיין וואַשינגטאָן, אין דער ישיבה, אינאיינעם געהונגערט, אינאיינעם אויסגעריסען געוואָרען!... קורצע וועלטער, איך האָב מיך בעגעגנט מיט מיין חבר דעם ערשטען טאָג, וואָס איך האָב געמאַכט א שפּאַציער מיט מיין כלה איבער דער שטאָדט, און איהר פּערשטעהט שוין אַליין, אז איך האָב געוואָלט, אז מיין כלה זאָל וויסען, ווער מיין חבר איז,

און מיין חבר זאָל וויסען, וועט מיין כּלה איז, און זיי זאָלען זיך בעקענען, און זיי זאָלען זיך לעבּ קריגען איינם דאָם אנדערע, אזוי ווי איך האָב לעבּ זיי און זיי מיך און מיר אַלע די נאנצע וועלט! און איך בין נעפאַלען מיין חבר אויפ'ן האַלז און האָב מיך צעקושט מיט איהם, און אין איין וועגם מיט מיין כּלה, און האָב זיי פּאַרגעשטעלט איינם דאָם אנדערע: „דאָם איז מאַדעמואזעל... פריילין... ע־ע־ע... מיין כּלה... זי הייסט... יאָ! און דאָם איז הערר... מאָסיע... ע־ע־ע... דאָם איז מיין בעסטער טייערסטער חבר... זיין נאָמען איז... איך האָב דיר, דאָכט זיך, דערצעהלט פון איהם, נשמה מיינע? מע רופט איהם... ער וועט דיר שוין אַליין זאָגען, ווי אזוי מע רופט איהם... ווי אזוי רופט מען דיך? דו וויסט דאָך, ווי אזוי מע רופט דיך! וואָם שווייגסט דו?!...

איהר פערשטעהט דאָך שוין מסתמא, פאַר וואָם מיין חבר האָט געשווויגען? ער האָט נעווים נערעכענט, אז פאַר נרויס גליק בין איך אראָפּ פון זינען... נאָר וואָם מיין כּלה האָט זיך בשעת מעשה געטראָכט — דאָם וויים איך ניט עד היום הזה. מיר זענען שוין, ברוך השם, מאַן און ווייב עטליכע יאָהר און מיר רעדען נישט דערפון עד היום הזה. עס איז אונז ביידען נישט אנגענעהם דערפון צו רעדען. ס'איז דאָ זאכען, וואָם מע וויל זיי פערגעסען, אויסמעקען פונ'ם זכרון, נאָר עס איז אונמענליך! דאָם, וואָם מע דאַרף נעדענקען, פערגעסט מען, און דאָם, וואָם מע וויל פערגעסען, נעדענקט זיך... דאָם איז, הייסט עס, דער היוצא לנו מזה, די מאַראַל פון דער נעשיכטע. איך האָב נעענדיגט. אצינד זאָלען אנדערע דערצעהלען.

אזוי האָט אויסנעלאָזט דער יונגער פּאָעט, און מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט אָנגעהויבען צו דערצעהלען זיין נעשיכטע מיט א קללה, ווי זיין שטייגער איז אַלע מאָל, וועז ער רעדט פון דעם, וואָם ער האָט ניט לעבּ.

ד.

ווי אַזוי רופט מען מיך?

— אז עס האָבען זיך אָנגעהויבען ביי אונז אין אַדעס די בהלות מיט'ן שיף פּאָטיאָמקין, מיט די באָמבעס, וואָס זענען געפלויגען איבער אונזערע קעפּ, און מיט די שרפות און הריגות, האָב איך געזאָגט: איינגעזונקען זאָל דאָס ווערען היינטיגען טאָג, איך וויל ניט זיין דערביי! איך וועל מיר בעסער פּאָהרען אין עק וועלט, חאפּט דאָס דער רוח! און איך האָב מיך גענומען גרייטען אין וועג אַריין. נאָר עס איז גרינג צו זאָגען: פּאָהרען! אַזוי גיך לאָזט אייך אַרויס קוואָס פון דער פּאָם? מע דאַרף א פּאָם!... איך בין ניט שולדיג, וואָס עס גראָמט זיך ביי מיר קוואָס מיט פּאָם און מיט פּאָם און מיט גאָם און מיט משוגעת... יאָ, איז וואו האָלט איך? דאַרף מען אָנהויבען אַרבייטען מכח א פּאָם, האָבען צו טהון מיט אַלערליי פּאַרשוינען, ימח שמם וזכרם, און בעקענען זיך מיט די שרייבערלעך, עס זאָל אויף זיי קומען א חלירע היינטיגען טאָג!...

— איהר זענט שוין אבאָלד פּאַרטיג מיט דער גאַנצער תוכחה. אפשר וואָלט געווען א סברה, איהר זאָלט אויפהערען שעלטען און בעסער דערצעהלען טאקי די מעשה אלין?

אזוי האָט זיך אָנגערופען דער זיידע, און מיין קאָלענא מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט גענומען פּאַרטזעצען זיין ערצעהלונג:

— איך שעלט דען וועמען? חאפּט עס דער רוח! איך זאָג עס גלאָט אזוי, זאָל עס אייך געהן כף־הקלע! הכלל, האָב איך גענומען אויסאַרבייטען מיר א פּאָם. און וואָס עס הייסט ביי אונז אויסאַרבייטען א פּאָם — דאָס דאַרף איך אייך, דאכט מיר, ניט דערצעהלען? אויסאַרבייטען א פּאָם הייסט: בעקענען זיך מיט אַלע מאַרדעס פון אַלע פּאַראזיטען און טיילען גלאַט, ווי, להבדיל, ביי אידען ערב יום־כפּור ביי דער שוהל. יעדער מאַר־

דע — א קאַרב! בקצור, איך האָב מיך אָנגעקוקט מיט נענוג מאָרדעם, ביז איך בין געקומען צו יעהאָ בלאַהאָמאָרדיע דעם אָדון אַליין... דורכגענאַנגען אַלע שבעה מדורי גיהנום, בין איך אַרײַנ־געקומען צום אָדון אין קאַבינעט אַריין און געטראַפען איהם ביי דער רעכטער אַרבייט — סקריפען מיט דער פֿען. און דאָס ווייסט איהר דאָך, אז א טשינאָוניק סקריפעט מיט דער פֿען, איז ער דעמאָלט — חיות ניט זיכער! די נאַנצע וועלט מעג אונטערגעהן, מוז מען שטעהן און אָפּוואַרטען, ביז ער וועט אויפהערען צו סקריפען. איך בין אָבער זעהר קיין בעלן ניט צו שטעהן ביי דער טקיר און וואַרטען ביז יעהאָ בלאַהאָמאָרדיע וועט אמאָל אויפהערען סקריפען. האָב איך מיך מיישב געווען און האָב מיר געגעבען א הוסט אזוי פון דער גרינג, געשיקט א שטאָפּעט, הייסט עס, אז עס איז געקומען א מענש...

מיין אָדון אָבער הערט ניט אויף צו סקריפען. בין איך מיך מיישב און נעב א העכערען הוסט. הויבט ער אויף דעם קאָפּ, שטעלט אַרויף אויף מיר א פּאָר אָנגענאָסענע אויגען און עפּענט־אויף א נעמבע:

— טשטאָ נאדא? (וואָס דאַרפסט דו?)

וואַר איך דאָך מסתמא שוין אָנגעצונדען, ווי א שוועבעלע. וואָס איז דאָס פּאַר א „טשטאָ נאדא"? און וואָס דאַרף מען עפּענען אזא מויל? איך, אז איך וואַר אין כעס, פערגעס איך באַלד אויף וואָס פּאַר א וועלט איך בין; עס וואַרד מיר פינסטער אין די אויגען, עס הויבט מיר אָן צו קיצלען אָט־א־דאָ אין נאָז. וואָס עס קומט מיר אין מויל אַריין דאָס זאָג איך, און עס גלוסט זיך מיר צעברעכען וואָס איך זעה, צעריסען, מאכען א תל! איך נעדענק א מעשה, איך בין געווען א קינד נאָך, א יתום בין איך געווען, און האָב פיינט געהאַט דאָס וואָרט „יתום" אזוי ווי חזיר, און האָב נישט געקאָנט לײַדען, אז מע האָט מיר אַרויסבעוויזען, אז מע האָט רחמנות אויף א יתום. רחמנות אז מע בעווייזט אַרוים פּאַר דער גאַנצער וועלט —

עקעלט דאָס, שלאָגט צו דער נאָל, פּאַסקודסטווע! בקיצור, איך בין געווען א יתום און מע האָט אויף מיר געהאַט רחמנות, און מעהר פון אַלע האָט אויף מיר רחמנות געהאַט אונזער שכנה, יהושע'כע האָט מען זי גערופען. איז זיך מיישב אוינמאָל אָט די יהושע'כע און האָט רחמנות אויפ'ן יתום און נעמט איהם אָן, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, א פּאָר הויזען. מילא, איך זאָל אייך דערצעהלען די גרויסקייט, די שענקייט און די רייכקייט פון די הויזען — איז ניט שייך. איין מאָל אין הונדערט יאָהר ניט זיך איין אזא פּאָר הויזען. איך וויים ניט, אויב מע קריגט זיי היינט פּאָר דריי רובל א טוץ! מילא, בין איך אייך נישט אַויסען. איהר האָט נאָר בעראַרפט אָנקוקען, ווי די יהושע'כע האָט צונויפגערופען אַלע שכנות מיט אַלע יענטע־מירעלס פון דער גאַס, צענומען די הויזען, בעוויזען די הויזען פּאָר דער גאַנצער וועלט, אַלע זאָלען זעהען, וואָס פּאָר הויזען אָט די יהושע'כע האָט אָנגענומען דעם יתום. און די גאַנצע וועלט האָט זיך געשפּיעגעלט אין די הויזען, בעטראַכט זיי ווי איין אבן־טוב, געשאַצט און מקנא געווען ניט אַזוי דעם יתום אויף די בעריהמטע הויזען, ווי יהושע'כען אויף דער מצוה... איך בין געשטאַנען פון דער ווייטען א צעקאַכ־טער, טרערען האָבען זיך מיר געשטעלט, ניט אין די אויגען, נאָר אָט א־דאָ־אָ, אין גאָרגל. יהושע'כע האָט מסתמא גערעכענט, אז איך בין אויפ'ן זיעבעטען הימעל פון דער כתנה, נאָר איך שעם זיך, האָט זי זיך אָנגערופען צו מיר זים אַזוי ווי צוקער:

— קום אהער, יתום, שעם זיך ניט, מעסט נאָר אָן אויף א מינוט די הויזען, וואָס איך האָב דיר אויפגענעהט.

מעהר האָט מען נישט בעראַרפט. איך בין צוגעלאָפען, גע־חאַפט די הויזען, אַריינגעפּאַהרען אין זיי פּריהער מיט די נעגעל, נאָכדעם מיט די צייהן, דאָס איבעריגע מיט די פּיס — קורץ, עס איז אין עטליכע מינוט פון די הויזען געבליבען נאָר א זכר, אז עס איז אמאָל געווען א פּאָר הויזען אויף דער וועלט, און נישט מעהר... בקיצור, וואו־זשע האַלט איך? יאָ, ביי מיין אָדון בפקדך, ווי ער

האָט מיך אָפּגענאָסען מיט זיין נעשריי „טשטאָ נאָדא" און ווי אזוי איך בין שוין געוואָרען אין כעס אין האָב איהם שוין נעוואָלט אָפּשפּיעלען א וויוואָט, ווי עס געהערט צו זיין. האָב איך מיך אָבער בערעכענט: וואָס וועט זיין דערפון? איך קאָן דאָך דער־ווייל בלייבען אָהן א פּאָס! האָב איך מיך איצטינס מאָל איינגע־האַלטען און געה־צו צום טיש און דערלאַנג איהם די פּאָפּיערען אָהן וועדטער. מיין אָדון האָט נעגעבען א קוק־אַריין אין די פּא־פּיערען און א פּרעג ביי מיר: „ווי אזוי רופט מען דיך?" שווייג איך. דער־ַעהן, אז איך שווייג, האָט ער דאָס קול נעהעכערט אויף א פּאָר טענער און האָט מיך א פּרעג געטהאָן נאָך א מאָל: „ווי אזוי רופט מען דיך? ווי אזוי איז דיין נאָמען?!"... מיין נאָמען??? ווי איהר זעהט מיך לעבען, הערט איהר, פּונקט אין דער מינוט האָב איך פּערגעסען, אז חוץ מיין פּסעוודאָנים האָב איך מיין אייגענעם נאָמען. אָבער ווי אזוי, מיינט איהר, פּערגעסען? מאָקי פּערגעסען! לחלוטין פּערגעסען! אַלע נעמען פון דער נאַנצער וועלט האָב איך געדענקט; אַלע נעמען פון מיינע קרובים, פּריינד און בעקאַנטע זענען מיר נעשטאַנען פּאָר מיינע אויגען, נאָר איין נאָמען, מיין אייגענער נאָמען, איז אַוועק וואו דער ליעבער שבת־קודש געהט אַוועק, פּערשוואונדען געוואָרען! הערט א מעשה! „רבונו של עולם! ווי אזוי היים איך? ווי אזוי רופט מען מיך? נו???"... פּערגעסען, חאָטש האָקט מיר אָפּ דעם קאָפּ! וואָס טהוט מען דא? דער אָדון קוקט אויף מיר מיט אויגען, ווי אויף א רעכטען שאַלטיק. „אט־אָט — טראַכט איך מיר — מאַכט עד מיר א דריי־נאָרענדיגען מי־שברך מיט א בנימטריא, טהוט א קלונג און עס קומען־אַריין צוויי מלאכי־חבלה און מע חאַפּט מיך אויף, ווי דער רוח דעם מלמד, און מע פיהרט מיך אָפּ מיט כבוד נלייך אין חא־לאַדנע אריין! איך האָב עס פיינט, ווייל דעם טעם פון דעם האָב איך שוין פּערזוכט. נעגוג! מעהר ווייל איך ניט.

איז דאָך אָבער דא א נרויסער נאָט, וואָס פיהרט־אויס דעם נערעכטען, גיט ער מיר איין א שכל, איך זאָל מיך האַלטען שטאַרק

אזוי ווי אייזען. און די לייט, אז מע האלט זיך מיט זיי שיינעצע־וואטע און מע הויבט אויף דאס קול נאר אויף איין טאן העכער, אזוי ווערען זיי אייך באלד ווייך, חאטש לעג זיי צו א מכה. כך הוה. אט וועט איהר הערען, וואס פאר א שמועס עס האט זיך צווישען אונז פערבונדען. איך גיב איהם אייך איבער אקוראט:

ער: ווי אזוי רופט מען דיך?

איך: וועמען? מיך?

ער: וועמען דען? מיך?

איך: אזוי ווי איך שטעה אין די פאפיערען.

ער: ווי אזוי שטעהסט דו אין די פאפיערען?

איך: לייענען קאנסט דו?

ער: וועך? איך?

איך: וועך דען? איך?

ער (שטארק אויף א קול): קאאאק! מיט מיר רעדסט דו אזוי? מיט מיר? דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?!

איך (אויך שטארק אויף א קול): און דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?

דערהערט פון מיר אזא הויכען טאן, צו וועלכען ער איז זינט ער לעבט נישט געוואהנט געווארען צו האָרכען פון א אידען, האט ער נענעבען א קוק־אריין אין מיינע פאפיערען און האט איבער־געלייענט אין דער הויך מיין נאמען — און מעהר האב איך ניט בעדארפט!

וואס ווייטער איז נעווען — איז שוין ניט אינטערעסאנט. איך בין, ברוך השם, ארוים בשלום און דאנק און לויב גאט אלע טאג און אלע שעה, וואס ער האט מיך אויסגעלייזט פונ׳ם דאזיגען גלות, הלואי איך זאל פון איהם שוין קיינמאל ניט ווייסען!

— אָמן! — האָבען מיר זיך אָפּגערופען אַלע דריי, און דער זיידע האָט א וואונק געטהאָן צו מיר, אז איצט איז מיין צייט צו דערצעהלען. און איך בין צוגעטראָטען צו מיין געשיכטע „מיט די דריי שטעדט".

ה.

אַ מעשה מיט דריי שטעדט

— רבותי! דאָס איז געווען מיט א פּאָר יאָהר פריהער פּאָר דער „קאָנסטיטוציע". איך בין דעמאָלט געווען אויף מיין רייזע איבער שטעדט און שטעדטלעך. איך האָב געמאכט א טורנע צו גונסטען פון פערשיעדענע חברות איבער גאַנץ ליטא. איינמאָל אַרום חנוכה קומען מיר אָן עטליכע איינלאָדונגען מיט א מאָל פון דריי שטעדט: מאָהליוו, וויטעבסק און סמאָלענסק, וואָס געפינען זיך אין שכנות, אַלע דריי אויף איין ליניע, און פון אַלע דריי שטעדט פון פערשיעדענע חברות: פון „ריינע ציוניסטען", פון „פּועלי־ציוניסטען" און פון „בונדיסטען". זעלבסטפערשטענדליך, אז די אַלע חברות האָבען געלעבט צווישען זיך פּריינדליך, ווי א קאַץ מיט א מויז. די „ריינע ציוניסטען" האָבען חלילה קיין שלעכטס אויף זייערע חברים די „פּועלי־ציוניסטען" נישט גערעדט. זיי האָבען נאָר געשריבען, אַן זיי וויסען, אז די „פאַלשע ציוניסטען" קלויבען זיך אַראָפּברענגען מיך אין די אויבענדערמאַנטע דריי שטעדט, בכדי אויסצונוצען מיך צו זייער אַרבייט, וואָס האָט מיט ציוניזם נאָר נישט צו זאָגען. די „פּועלי־ציוניסטען" האָבען אויך נישט בענוצט זיך מיט שאַרפע ווערטער קעגען זייערע קאָלעגען, די „ריינע ציוניסטען". זיי האָבען נאָר בעדויערט, וואָס די דאָזיגע פאַלשע משיחס, די שבתי־צבי'ניקעס, פיהרען אַנטאַציע פּאָר איין אינסטיטוט, וועלכער איז שוין לאַנג טוידט... דערפּאָר האָבען די „בונדיסטען" אויסגענאָסען כל חמתם אויף בייזע ציוניסטישע

חברוו, און פערזיכערט מיך, אז מיין קומען צו זיי איז א גאראנ־
טירטער דורכפאל... קורץ, מיט מיר איז געווען ניט פרייליך. וואס
טהוט מען דא? בין איך געפאלען אויף א המצאה, אויף א אידישע
פּשרה: „יחדיו" און „יחלוקו". דאס הייסט, איך האב זיי אפּ־
געענטפערט: „קינדערלעך, אזוי און אזוי. איך קום צו אייך צו
פאהרען נאר מיט א תנאי, איהר זאלט זיך פּראייניגען אלע דריי
חברות פאר אלע דריי שטערט"... נאך א קורצער אונטערהאנדלונג
איז מיין פּראיעקט אנגענומען געוואָרען, און עס האבען אנגעהויבען
לויפען הין און צוריק בריוולעך מיט דעפּעשען וועגען מיין מאר־
שרוט, אין וועלכער שטאדט איך זאל זיין פריהער. דער דאזיגער
פונקט איז אונז אנגעקומען שווערער, ווי אלע אנדערע פונקטען.
אלע טאג האט מען געענדערט דעם פלאן: פריהער איז געווען ביי
אונז בעשטימט, אז איך פאהר קיין מאהליוו, פון מאהליוו קיין
וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין סמאלענסק און פון סמאלענסק צוריק
איבער מאהליוו אהיים. נאכדעם איז געבליבען, איך זאל בעסער
פריהער פאהרען קיין סמאלענסק, און פון דארטען קיין מאהליוו,
און פון מאהליוו קיין וויטעבסק, און צוריק איבער מאהליוו אהיים.
נאכדעם איז דער פלאן אויך צעשלאגען געוואָרען, און עס איז
געבליבען, אז איך פאהר קודם קיין וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין
מאהליוו, פון מאהליוו קיין סמאלענסק, פון סמאלענסק צוריק
איבער מאהליוו אהיים. האבען זיך חברה בעטראכט און האבען
בעסער אויסגעארבייט א נייעם פלאן, טאקי פון מיין טובה וועגען,
אז איך זאל קודם זיך ארפאהפען קיין סמאלענסק, פון סמאלענסק
קיין וויטעבסק איבער מאהליוו, און פון וויטעבסק צוריק קיין מאה־
ליוו, און פון מאהליוו באלד נאכ'ן אוועגד גלייך אהיים. טעג האב
איך נעהאט דערויף: דעם 18טען, 19טען, 20טען. אלזא, נע־
דענקט־זשע דעם חשבון מיט קאפ: דעם 18טען — סמאלענסק,
דעם 19טען וויטעבסק, דעם 20טען — מאהליוו. ארויסגעפאהרען
בין איך דעם 17טען אויף דער נאכט, נעגעבען דריי דעפּעשען אין
אלע דריי שטעדט, אז איך קום צו דער בעשטימטער צייט, און דער

עולם האָט דאָרט צוגענרייט אלסרינג, וואָס מע דארף, געדרוקט פלאקאטען, בילעטען, פראָגראמעם און אזוי ווייטער. פאָהרענדיג צו דער באהן, האָב איך אָנגעהויבען נאָך א מאָל און נאָך א מאָל צעקייען און איבער'חזר'ען מיין מארשרוט, און מחמת זיי האָבען מיר פערדרעהט דעם קאָפּ מיט זייערע אלע מאָל נייע פלאנען, האָב איך, נאנץ נאטירליך, פערלאָרען דעם חשבון, און עס האָט זיך מיר נעדאכט, אז איך דארף זיין דעם 18טען אין ווייטעבסק, דעם 19טען אין סמאָלענסק און דעם 20טען אין מאָהלייוו. כך הוה. איך האָב נענומען א בילעט און פאָהר מיר נאנץ רוהיג קיין ווי־טעבסק. איך קום צו פאָהרען קיין ווייטעבסק אויפ'ן וואָקזאל, איך דרעה מיך ארום א האלבע שעה, א שעה, צוויי שעה, טאָמער וועל איך עמיצען דערזעהען פון די ציוניסטען אָדער פון די בונדיסטען? קיינער איז נישט אדויסגעקומען מיך אָפּנעמען, מקבל פנים זיין!

טאקי ציוניסטען און טאקי בונדיסטען, און פארט ניט אין ארדנונג... און איך האָב מיר נענומען איין עקיפאוש און היים מיך פיהרען אין דעם גרעסטען האָטעל. געדוננען א נומער, זיך איינ־געוואשען, איבערגעטהאָן נאנץ רוהיג, און טראכט מיר: „אז איהר זענט יא אזעלכע חברה־לייט, זענט איהר נישט קראנק מיך זוכען אין אלע האָטעלען. נישקשה, שלום־עליכם איז ניט קיין שפילקע, איהר וועט איהם אזוי לאנג זוכען, ביז איהר וועט איהם נעפינען"... אראָפּגענאנגען אונטען אין רעסטאָראָן עסען מיטאָג, איך טהו א קוק: צוויי גרויסע פלאקאטען:

„א גאסט ביי אונז אין שטאָדט! א גאסט!!!

שלום־עליכם דער גרעסטער אידישער הומאָריסט!

דעם 19טען..."

— דעם 19טען? וואָס הייסט דעם 19טען?... — און איך רופ־צו דעם קעלנער, א בחורעץ א ליטוואק מיט רויטע הענד, מיט שווארצע פיסקעס און מיט א וויים טישטיכעל אונטער'ן אָרעם פונ'ם קויטיגען מראָק.

— זאָג מיר נאָר, מיין טייערער, וואָס האָבען מיר היינט?

דער בחורעץ דער קעלנער האָט אויסגעשנייצט די שוואַרצע אָז אינ׳ם ווייסען טישטיכעל און א זאָג געטהאָן צו מיר:

— היינט? היינט האָבען מיר א בוראַקאָווע בארשט מיט קרויט, זעהר א גוטען בארשט, א זראָזע מיט פארפּעלעך, און קאטשקע, אויב איהר ווילט...

— ניין, — זאָג איך — נישט דאָס מיין איך. איך מיין, וואָס פאר א טאָג האָבען מיר היינט?

דער בחורעץ האָט זיך אביסעל פערטראכט:

— וואָס פאר א טאָג מיר האָבען היינט? דיענסטאָג, דעם 18טען.

— ווי אזוי זשע, זאָג איך, היסט די שטאָדט?

— וואָסער שטאָדט?

— אָט די שטאָדט, זאָג איך, אייער שטאָדט?

בלייבט ער שטעהן און קוקט מיך אָן און מאכט צו מיר:

— וואָס היסט, ווי אזוי היסט די שטאָדט? די שטאָדט היסט וויטעבסק, היסט די שטאָדט!

— רו לייגסט! — זאָג איך צו איהם. — עס האָט זיך דיר ג׳חלומ׳ט, מיין טייערער. אייער שטאָדט היסט סמאָלענסק, ניט וויטעבסק!

— חי־חי־חי!... חי־חי־חי!...

דער גרעסטער אידישער הומאָריסט האָט, אפּנים, אויסגעזעהען בייא׳ם בחור דעם קעלנער אין די אויגען פאר׳ן גרעסטען טפש אין דער וועלט, מחמת ער, דער בחור דער קעלנער, האָט זיך אָפּגע־קערעוועט אָן א זויט, בעהאלטען די שוואַרצע מאָרדע אינ׳ם ווייסען סערוועטעל, איך זאָל ניט זעהען, ווי ער שטיקט זיך פאר נעלעכ־טער. און איך נעם מיך נאָך א מאָל צו די פלאקאטען און לייען. עס שטעהט מיט גרויסע אותיות:

„שלום־עליכם אין ווייטעבסק!"...

אין ווייטעבסק? רבונו־של־עולם! ווי קום איך קיין ווייטעבסק, אז איך בין נאָר היינט אין סמאָלענסק? בקיצור, איך קאָן מיר שוין קיין אָרט ניט געפינען. וואָר מיר באָרשט? וואָס מיר קאָטש־קע? מע דארף אוועקפאָהרען פון דאנען, לויפען קיין סמאָלענסק. נאָר, אום איך זאָל וויסען אקוראט, וואו איך האָלט אין די יוצרות, וועל איך בעסער פריהער טעלעגראפירען אהיים צו מיין ווייב, זי זאָל מיר באָלד געבען צו וויסען דורך א טעלעגראמע, וואו דארף איך זיין דעם ערשטען אָבענד?... אין די זאכען, וואָס געהערען זיך אָן מיט צייט און מיט מארשרוט, איז מיין ווייב א פראָפעסאָר. און בכדי ס'זאָל ניט נעמען קיין סך צייט, קלאָפ איך אוועק צו איהר א דעפעשע, דרינגענד, עטליכע קורצע וואָרטער:

„דראָטע פאָסטרעסטאנטע, וואו בין איך היינט?"

אוועקגעשיקט די דעפעשע, האָב איך מיך אביסעל בערוהיגט און האָב זיך אומגעקעהרט אויף דער סטאנציע צוריק צום בורא־קאָווע באָרשט מיט דער זראזע און מיט דער קאטשקע, און האָב זיך צוגעלעגט א ביסעל דרימלען און בין, ווי דער שטייגער איז, אנשלאָפען געוואָרען. אין שלאָף פלאָנטען זיך מיר חלומות: רויטע וויבער, שוואַרצע קעץ. איך האָב א סימן: וויבאָלד עס חלומ'ען זיך מיר רויטע וויבער אָדער שוואַרצע קעץ, איז א וויסטער סוף. כך הוה: איך חאָפ זיך אויף — אוי־וועה, שפעט! מע דארף לויפען וואָס גיכער, טאָמער וועל איך נאָך פערחאָפען סמאָלענסק! און איך לויף אוועק צו דער באָהן און זעץ מיך אויף און פאָהר קיין סמאָלענסק, און זיצענדיג אין וואגאָן, הויב איך מיך אָן דערפרעגען ביי'ם קאָנדוקטאָר, ווען קום איך קיין סמאָלענסק? בלייבט ער שטעהן, קוקט אויף די שפיץ שטיוועל און זאָגט מיר אָן א בשורה, אז אין סמאָלענסק וועל איך זיין מארגען זעכס אוזייגער אין דער פריה. וואר איך דאָך מסתמא אויפגעטראָגען:

— וואָס הייסט מאָרגען זעכס אין דער פריה? איך דאַרף דאָרט זיין ניט שפּעטער פון היינט זייגער זיעבען פּאַרנאַכט!...

הערט ער מיך אויס, דער קאָנדוקטאָר, גאַנץ רוהיג און גיט מיר צו פֿערשטעהן מיט'ן זייגער אין דער האַנד, אז פון דאַנען קיין סמאָלענסק לויפט דער קוריער אויך ניט ווינציגער ווי צוועלף שעה נאָך מיט מינוטען, און איצט האָבען מיר שוין זייגער פּיער מיט מינוטען, היינט ווי אזוי קאָנען מיר זיין היינט אין סמאָלענסק?... קומט־אויס, אז ער איז גערעכט. נאָר וואָס האָב איך דערפון? פערשפּיעלט סמאָלענסק! וואָס טהוט מען איצטער? פאָהרען צוריק קיין וויטעבסק? האָפֿט דאָס דער רוח! לאָם איך חאָטש וויסען, וואו האָלט איך מיט מאָהליוו? דאָס וויסט אָבער קיינער נישט אזוי גוט, ווי מיין ווייב. דאָ דערמאָן איך מיך, אז איך האָב געבעטען מיין ווייב, זי זאָל מיר טעלעגראָפירען קיין וויטעבסק; איצט פאָהר איך קיין סמאָלענסק, — היינט ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? נאָר א איד א למדן, ווי זאָגט איהר, גיט זיך אויף עצה; נעם איך און שרייב אָן נאָך א דעפּעשע צו מיין ווייב און געב איבער מיין קאָנדוקטאָר אויף א סטאַנציע:

„טעלעגראָפיר סמאָלענסק וועג בין איך מאָהליוו".

אציגד לאָמיר זיך אריינלאָזען אויף א ווייל אין „הלכות לשון", פילאָלאָגיע, און נעמען איבערזעצען בוכשטעבליך מיינע ביידע דעפּעשען פון דער שפּראַך, אויף וועלכער זיי זענען געשריבען, דאָס הייסט פון רוסיש, אויף אונזער לשון, וועט אויסקומען, אז, ערשטענס, פרעג איך מיך אָן ביי מיין ווייב: וואו בין איך („סראַטשי, גדיע יא סעוואַדניא?"), און, צווייטענס, היים איך, מע זאָל מיר טעלעגראָפירען קיין סמאָלענסק בשעת איך בין אין מאָהליוו („טעלעגראָפירואי סמאָלענסק, קאָגדא יא מאָגיליאָוויע?"). אועלכע צוויי דעפּעשען וועט איהר האָט, למשל, פון איינעם, קאָנט איהר אנדערש ניט דענקען, סיידען יענער איז גערוהרט. און דערצו דאַרפט איהר ניט פערגעסען, אז סמאָלענסק איז אויך ניט קיין

הונד און האָט אויך ניט געשווינגען. חברה האָבען מיך, געוועהנליך, ערוואַרט דעם 18טען אויפֿ'ן וואָקזאַל פון זייגער איינם בייטאָג ביז צוועלף ביינאכט. עס האָט זיך געטהאָן חושך! דער עולם האָט צעטראָגען דעם זאַל, געשריגען אויף די ציוניסטען, אז זיי האָבען געמאכט א שווינדעל, אויסגעטראכט א „שלום־עליכם", אויסגענארט דאָס ביסעל מינץ. וואָם טויג אייך, מע האָט געמוזט עפענען די קאסע און אומקעהרען דעם פובליקום דאָס געלד. נאָך האַלבע נאכט האָבען די ציוניסטען מיט די בונדיסטען פאר הארצ־ווהטיג זיך צונויפגעלעגט און אוועקגעקאָפט צו מיר אהיים א דעפעשע:

„וואָם איז מיט שלום־עליכם'ן?"

אצינד לאָמיר אוועקווארפען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה. מיין ווייב זאַל געזונד זיין, אז זי האָט בעקומען אָט די אַלע דריי פרייליכע דעפעשען, האָט זי ניט געמאכט קיין לאַנגע מחזקות, זיך אויפגעזעצט און איז אוועק גלייך קיין מאָהליוו.

אין פלוג, וועט אייך אויסקומען אפילו אביסעל ווילד: וואָם איז עפּים קיין מאָהליוו? נאָר אז איהר וועט מיך אויסהערען ביז'ן סוף, וועט איהר אליין זאָגען, אז זי איז א חכמה. ערשטענס, קען זי מיך שוין נישט דאָס ערשטע יאָהר. זי ווייסט, אז איך טעלע־גראָפיר צו איהר פון וויטעבסק, אז זי זאַל טעלעגראָפירען קיין סמאָלענסק, איז א סימן, אז איך בין אין מאָהליוו. זי געדענקט, פערשטעהט איהר מיך, א מעשה שהיה. איך בין אמאָל געווען אין וואַרשא און געפאָהרען אויף פסח אהיים קיין קיעוו. פלוצים קומט איהר אָן פון מיר א דעפעשע דעם ערשטען טאָג פסח, אז איך האַלט יום־טוב אין האַלענדרע, ניט ווייט פון וואפניאַרקע. ווי קום איך קיין וואפניאַרקע, אז וואפניאַרקע ליגט גאָר אויפ'ן וועג צווישען זשמערינקע און אדעס? א פאַלג מיך א גאנג! זאַלט איהר ניט פרענגען קיין קשיות. איך האָב עס ניט געטהאָן חלילה פאר שלעכטיגקייט. מיין מיין איז נעווען צו גוטען. איך

האָב מיך זעהר געאיילט, געוואָלט קומען אהיים וואָס פריהער, ניט־
ביטען איין שנעלצוג אויפ'ן אנדערען אזוי לאנג, ביז איך האָב
מיך ארויפגעשלאָגען אויף אדעסער ליניע און געבליבען שטעקען
אויף א סטאנציע האָלענדרע. נאָר גם זו לטובה. עס איז נאָך
דאנקען גאָט, וואָס איך בין ניט פערפאָהרען קיין ריגא. דאָס נעמט
זיך פון חאָפענויש. ניט אומזיסט זאָגט דאָס פאָלק א וועלט:
פון אייליניש קאָן קיין גוטס נישט ארויסקומען... דאָס האָט איהר
אייך אלזוֹא נומער איינס.

והשנית, איז מיין וויב געגאנגען מיט א רעכענונג, אז לויט
מיינע דעפעשען האָט דאָס אומגליק בעדארפט פאסירען ניט אין
וויטעבסק און ניט אין סמאָלענסק, נאָר ערגיץ צווישען די דאָזיגע
צווי שטעדט. דעריבער האָט זי ניט געקאָנט אויסקלויבען קיין
בעסערען מיטעלפונקט אלס די שטאָדט מאָהליוו. עס איז פאר
איהר נישט געווען קיין שום ספק, אז אויפ'ן בעסטען פאל האָט
דאָ געמוזט פאָרקומען א צוזאמענשטויס פון צווי לאָקאָמאָטיוון,
איינער פון סמאָלענסק קיין וויטעבסק, דער אנדערער פון וויטעבסק
קיין סמאָלענסק. פון אזא צוזאמענשטויס, האָט זי נערעכענט,
האָבען אלע וואָנאָנעס געמוזט צעבראָכען וועלען אויף שפענדלעך;
געהרג'עטע אויף טוידט — נישט וויניציגער פון צווי הונדערט;
שווער פערוואונדעטע — עטליכע הונדערט, צווישען זיי — א סך
נעריהרטע פונ'ם זיגען, און צווישען די לעצטע — געוועהנליך איך.

בכלל, דאַרפט איהר וויסען, האָט מיין וויב א טבע, אז טאָמער
פאָהר איך אפ פון דער היים, אזוי הויבט זי אָן איבערקלערען
אויף מיר די שרעקליכסטע צופאלען, וואָס קאָנען זיך נאָר טרעפען
אויף דער וועלט. וואו ערגיץ א צרה, א שלאָק, איין אומגליק אויף
דער באָהן, איין איינגעפאלענע בריק, א רונערשלאָג, איין ערד־
ציטערניש, א שרפה, א פלוצליכע עפידעמיע, איין איבערפאל פון
בעוואפענטע גזלנים, א בים פון א שלאָג, וואָס טרעפט זיך איין
מאל אין פינף הונדערט יאָהר — אָט די אלע זאכען וואַרטען,

נאָך איהר מיינונג, אויף מיר און קוקען ארויס, וועז איך וועל דאר־
פען פאָהרען. און אז איך קום אהיים גאנץ, גלויבט זי ניט איהרע
אויגען; זי קוקט אויף מיר ווי אויף א מוצלח, וואָס איז ארויס
גליקליך, ממש פון טוידט לעבעריג, און זי בענשט גומל.

איצטיגם מאָל, אז זי האָט מיך דערזעהען געזונד און שטאַרק,
האָט זי זיך צעווויינט ווי א קליין קינד. פרעג איך זי: „וואָס
ווייגסט דו, נאַרעלע?" ענטפערט זי מיר: „ער פרעגט נאָך, וואָס
איך ווויין! עס איז איהם דאָס אנדערע „ראָווגע!"...

וואָס פאַר א „ראָווגע", פרעגט איהר? דאָס איז זיך אויך א
מעשה פון מיינע נסיונות. אויב איהר האָט שטאַרק חשק, וועל
איך אייך דערצעהלען, וואָס ס'האָט זיך געטראָפען מיט מיר אין
ראָווגע. דאָס איז געווען פאַר עטליכע יאָהרען, בין איך געלעגען
אין פּעטערבורג וועגען א אידישער צייטונג, און איך האָב מיך
געקלויבען פאָהרען אהיים איבער ווילנא. האָב איך אָפּגערעדט
מיט מיין פרוי, אז איך פאָהר ארויס אזא און אזא טאָג פון פּעטער־
בורג, און אויב איך דארף זיין אין ווילנאָ, וועל איך אָפּשטעהן א
טאָג אָדער צוויי אין ווילנאָ, און פון דאָרטען — אהיים, און אויב
איך דארף ניט ווילנאָ — פאָהר איך גלייך פון פעטערבורג אהיים.
כך הוה. עס איז אויסגעקומען אזוי, אז איך דארף מיך אין ווילנא
ניט אָפּשטעלען און אז איך פאָהר גלייך. דאָס, האָב איך גע־
וואוסט, וועט ביי מיין ווייב זיין זעהר אָנגענעגט, האָב איך איהר
געגעבען א דעפעש שוין פון וועג, ביינאכט; פערשלאָפען בין איך
געווען, האָב איך די ווערטער „איך פאָהר גלייך" איבערזעצט אויף
רוסיש א ביסעל נישט ריכטיג, דהיינו: אָנשטאָט „יעדו פּריאמאָ",
האָב איך געשריבען: „יעדו ראָווגאָ"... און מחמת איך האָב שוין
א ציים ניט געזעהען זיך מיט די קינדער, האָב איך צוגעשטעלט
נאָך צוויי ווערטער: „ווסטרעטשיי דיעטמי", דאָס הייסט: זאָלסט
מיך בעגעגענען מיט די קינדער. קורץ און גוט, איך קום צו
ראָזהרען אהיים פּאַרנאכט, איך לויף ארום ווי א משוגע'נער איבער'ן

וואָקזאל — וואַר מיר ווייב? וואָס מיר קינדער? קיין נפש נישט! איך פֿאָהר־צו צו מיין שטוב — פּינסטער, ווי אויף א בית־הקברות! איך קלינג און קלינג, איך ריים דאָס גלעקעל, איך קלאָפּ אין טהיר — קוים מיט צרות, עס האָט זיך בעוויזען א קעכין, א פּערשלאָפּענע ווי א קאַץ, א שווארצע ליטווישקע. איך טהו זי א חאַפּ, די ליטווישקע:

— וואו איז די מאַדאָם? וואו זענען די קינדער?

— אַוואו די מאַדאָם? — ענטפֿערט מיר די ליטווישקע מיט א שמיר איבער דער נאָז. — די מאַדאָם איז ניסטאָ!

— וואָס הייסט זי איז ניסטאָ? — פֿרעג איך זי איבער אויף איהר שפּראַך.

— זיי זענען דאָך אַוועקגעפֿאָהרען!

— וואָס הייסט זיי זענען אַוועקגעפֿאָהרען? וואוהין זענען זיי אַוועקגעפֿאָהרען?

— איך וויים וואוהין? קיין ראַווענע.

— וואָס עפּים קיין ראַווענע?

— וואָס פֿרעגט איהר מיר? איהר האָט דאָך זיי אליין אַרויס־געפֿופען קיין ראַווענע?

— איך האָב זיי נעפֿופען קיין ראַווענע? איך?

— וואַר דען? איך? — אַזוי מאַכט צו מיר די קעכין די ליטווישקע, און עס דאַכט זיך מיר, אז זי לאַכט.

איהר פֿערשטעהט? מיר טריפּט זיך בלוט — און זי לאַכט! איך שוואר אייך בנאמנות, הערט איהר, עס איז א שאַנדע צו זאָגען, קיין אַנדערען וואָלט איך עס ניט דערצעהלען, אָסור אויב איך האָב אויף מיין לעבען מיט א פּינגער אמאָל אַנגעריהרט א מענשען!... נאָר די דאָזיגע פֿערשלאָפּענע ליטווישקע מיט איהר נאַריש גע־לעכטערעל האָבען מיך אזוי אַרויסגעבראַכט פון די כלים, אז איך האָב מיך פֿערגעסען, וואו איך בין אין דער וועלט!... וואָס, מיינט

איהר, איז געווען דער סוף? איך האָב געהאַט אויף זיך א משפט... דאָס וואָרט „ראָווען" האָט מיך געקאָסט געלד און איך האָב נאָך בעדאַרפט בעטען מחילה ביי דער ליטוועטשקע...

הכלל, דערהערט אזא גוטע בשורה, אז מיין ווייב איז מיט די קינדער אין ראָווען, חאָפּ איך דאָך מסתמא די פּיס אויף די פּליי־צעס און פליה קיין ראָווען. איך קום צו פאָהרען קיין ראָווען — ווער? וואָס? ניטאָ קיינעם! איך הויב מיך אָן דערפרעגען, צי איז ניט געווען דאָ ערגיץ אזא און אזא פרוי מיט עטליכע קינ־דער? זאָגט מען מיר: געווען און אַוועקגעפאָהרען. דאַרף מען פאָהרען צוריק אָהיים, הייסט עס? איך קום צו פאָהרען אָהיים, טרעף איך ביי מיר אין שטוב דעם דאָקטאָר. וואָס איז שוין? מיין פרוי איז קראַנק געווארען פאַר צרות...

— נו, פרעג איך דיך, — אזוי זאָג איך צו איהר נאָכדעם, אז מיר ביידע האָבען זיך שוין אביסעל בערוהיגט — וואָס ביזט דו געפליווען מיט די קינדער קיין ראָווען און וואָס האָסט דו, אייגענט־ליך, געקלערט?

— זאָלסט מיך נאָר ניט פרעגען! — מאכט זי צו מיר. — איך, אז איך האָב דערהאַלטען דיין דעפּעש, איך זאָל פאָהרען מיט די קינדער צו דיר קיין ראָווען, בין איך שיער ניט משוגע געוואָרען. אַלערליי מחשבות זענען מיר דורכגעפליווגען אין קאָפּ. איך האָב ניט אַנדערש גערעכענט, אז דו ביזט חלילה פערשלאָפּט געוואָרען אין מיט'ן וועג, ערגיץ ניט ווייט פון ראָווען, אָדער אויף א טיפּוס, אָדער אויף שוואַרצע פאָקען...

— פון וואַנען האָבען זיך געמומען שוואַרצע פאָקען? — פרעג איך זי איינגעהאַלטען.

— איך האָב גראַדע דעם טאָג געלייענט — זאָגט זי — א בלאַט, אז עס געהען־ארום אַציגע שוואַרצע פאָקען אין... אינדיע.

דאָ קאָן איך מיך שוין מעהר ניט איינהאַלטען אין שפּרינג־אונטער אויפ'ן בענקעל.

— איך פערשטעה ניט! וואו איז אינדיע און וואו איז פּערבורג?!

קוסט זי אויף מיר, ווי א מאמע אויף א קינד, און מאכט צו מיר:

— א קשיה אויף דיר!

. . . . . .

. . . . . .

נו, וויפיעל איז ווערטה אזא ווייב?

ו.

די היסטאריע פון דער „קליאטשע"

די זון האט נעהאלטען אין רעכטען בראטען, אין רעכטען באקען, אנגענגליהט די שטיינער פונ'ם בארג, ווי איין אייזענפּרעס, און געמאכט אונז אזוי צו שוויצען, אז מיר האבען געמוזט ארויפּ־ווארפען פון זיך די קאפּאטעס, זיך ווישען דעם שוויים און געהן בארג־ארויף א ביסעל ניט אזוי ראשינ, פּאוואלינקע, אזוי לאנג, ביז מיר האבען אנגעהויבען פיהלען פּים — און דאם איז א שלעכטער סימן, ווארום איין איבר פון א מענשען האט ליעב, מע זאל איהם ניט פיהלען; קוים פיהלט איהר איהם, איז ניט גוט — דאם האב איך נעהערט נאך אין חדר פון מיין רבי'ן, וואם פלעגט אויך מאכען פיהלענדיג אזעלכע איברים, וואם אהן איהם וואלט איך זיי קיינ־מאל ניט געפיהלט... בקיצור, מיר האבען דערפיהלט פּים, און האבען אנגעהויבען אונטערקוקען איינס אויפ'ן אנדערען און פרעגען זיך איינער דעם אנדערען:

— וואם איז די מעשה? איהר שטעהט שוין אפּ?

— ווער? איך? חס וחלילה!

— וואם זשע שלעפּט איהר זיך?

— עס ווייזט זיך אייך אויס...
— מיר דאכט, אז איהר הינקט עפּים אונטער אויף א פּום?
— ווער? איך?
— אייך איז, אפּנים, שוועריך ארויף א בארג?
— עס הויבט זיך גאָר נישט אָן!
— וואָס זשע סאפּעט איהר אזוי?
— איהר האָט א טעות: איך סאפּע קיינמאָל נישט, ביי מיר איז ניטא קיין טבע פון סאפּען.
— נו, און איהר ווי אזוי פיהלט זיך עפּים?
— נאנץ גוט! נאָר די פּים ווילען ניט דיענען.
— ביי מיר אויך דאָס אייגענע.
— און ביי מיר ניט אזוי די פּים, ווי די פּיאטעס!
— די פּיאטעס איז בלאָטע! די ליטקעס פון די פּים!...

דאָס פערשטעהט א מינדסט קינד, אז נאָך אזא געשפּרעך האָבען מיר אלע פּיער אידישע שריפּטשטעלער, צוויישען זיי איינער א פּאָעט, זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן גרינעם גראָז און האָבען זיך ממש מחיה געווען. דעם זיידען רב מענדעלע האָבען מיר אָפּגע־טראָטען דעם אויבען־אָן, און מיר דריי האָבען זיך אויסגעזעצט ארום איהם, ווי אייניקלעך ארום א זיידען, אָדער ווי תלמידים ארום א רבי'ן, האָרכען דעם אלטע'ס תורה, ווי ער דרשנ'ט און טייטשט פּסוקים און דערצעהלט מעשיות, וואָס האָבען א שייכות צו דעם, וואָס אונז אלעמען בעריהרט — צו דער אידישער ליטע־ראָטור, אויסגעמישט אלע מאל מיט א זייטיגער מעשה, אָדער, ווי ער רופט דאָס אָן, מיט א „הקדמה". א הקדמה פון פּאַרענט, א הקדמה אין מיטען, א הקדמה צום סוף.

— אז איך בין פערגאנגען מיט'ן טראָגען מיט דער „קליא־טשע"... — אזוי האָט דער זיידע אָנגעהויבען צו דערצעהלען א מעשה, נאָר מע האָט איהם באלד איבערגעשלאָגען אין רעכטען

אָנהויב, ווי דער שטייגער איז. איטלעכער האָט געשטעלט איין אנדער פראָגע:

— זיידע! פון וואַנען האָט זיך געכומען צו אייך „די קליאַטשע"?

— זיידע! וועלכעס איז געווען דאָס ערשטע וועלק, וואָס איהר האָט געשריבען אין אידיש, און וואָס האָט אייך געבראכט צו שרייבען אידיש?

— זיידע! פֿאַר וואָס האָט איהר זיך אויסגעקלויבען דעם פּסעודאָנים „מענדעלי מוכר־ספֿרים"?

דער זיידע האָט נאָכן רוהיג, מיט האַלב־צוגעמאַכטע אויגען און מיט א שמייכעלע אויף די ליפּען, אויסגעהערט אַלע אונזערע פראָגען, און האָט אונז נאָכדעם מיט א הילכיגען געלעכטער אָפּגענטפֿערט:

— נו? שוין? מעהר האָט שוין קיינער נאָר נישט וואָס צו פרעגען? טאָמער האָט איהר נאָך א פּאָר שאלות — אדרבה, גיט אַהער, שעמט זיך ניט, שיט אוים אַלע אינאיינעם אין איין קופּה, ס'איז נאָכן אידישלעך. איהר, מיט אייער פרעגען מיך פון אַלע זייטען, דערמאָנט מיר א בילד, ווי א מוטער קומט פון מאַרק מיט א פולען קאָשעק פערשיעדענע זאכען: עפּעל, און בארען, און בייגעל, און בולקעס, און אייער, און קארטאָפּעל, און מעהרלעך, און פלוימען, און פּעטרישקע, און א רויטער האָהן מיט א האַרטען קאָם אויך אין קאָהן, — און עס בעפאלען זי די קינדער פון אַלע זייטען: מאַמע! מיר איין עפּעל! מאַמע! מיר א באר! מאַמע! קאָן מען עסען רויהע מעהרלעך? מאַמע! אויף וואָס דארף מען פּעטרישקע? מאַמע! וואָס קאָסטט דער האָהן? „קוק זרלעך! — בעט זיך נעבאָך די מאַמע. — לאָזט מיך חאָפּען דעם אָטהעם, וועל איך אַלעמען צופריעדען שטעלען!"...

אזוי האָט אונז דער זיידע בערוהיגט און האָט אונז אַלעמען געגעבען א תשובה יעדען אויף זיין פראָגע, חלילה נישט דורכגעלאָזט

קיינעם. און עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אז צו שרייבען אידיש, דאָס הייסט, צו רעדען מיט׳ן גאַנצען פּאָלק אויף זיין לשון, האָט איהם שוין לאַנג געצוויגען, נאָך פּאַר׳ן ערשטען ארויסטריט אויפ׳ן פּעלד פון דער אידישער ליטעראַטור; און מחמת שרייבען אידיש איז מיט פּיערציג יאָהר פּריהער נאָך געווען א שאַנדע, ובפרט נאָך פּאַר אזא יונגען מאַן א משכיל, ווי ער, וואָס „קלוגע מענשען" האָבען אויף איהם געוואַגט, אז דאָס וואַכסט א „חיים זעליג סלאָנימסקי", — האָט ער זיך מיט זיין ערשטען ווערק „דאָס קליינע מענשעלע" בעהאַלטען בחדרי־חדרים, אז קיינער זאָל ניט ווייסען, און האָט אוועקגעשטעלט דערויף א נאָמען פון א לעבעדיגען פּאַר־שוין, איינעם א סענדערל א מוכר־ספרים'ניק, וואָס האָט זיך ארומגעשלעפּט אין יענער צייט מיט זיין פערד־און־וועגעלע אין דער סביבה פון בארדיטשעוו, דאָס בעריהמטע גלופּסק אליין. „דאָס קליינע מענשעלע", אדער „יצחק אברהמל תקיף", איז געווען געווארען פון א לעבעדיגען פּאַרשוין, וואָס האָט אין יענער צייט געקאַסט אין גלופּסק מיט דער גרויסער בייטש און אַנגעטריבען די כנסת ישראל... אַנגעשריבען האָט ער „דאָס קליינע מענשעלע" אין פערליוף פון דריי טעג, נישט מעהר, מיט פּחדים און מיט פיבער, און אַוועקגעשיקט עס אין „קול מבשר" ערריין, צו אלכסנדר צעדערבוים. דערזעהען אויפ׳ן שער דעם נאָמען „סענדערל מוכר־ספרים", האָט זיך אלכסנדר צעדערבוים דערשראָקען, צי מיינט מען דאָס ניט איהם אליין טאקי (אלכסנדר—סענדער—סענדערל)? האָט ער זיך מיישב געווען — קיין גרויסע צערעמאָניעם מיט א זידישען מחבר דארף קיינמאָל א אידישער רעדאַקטאָר נישט מאַכען, ובפרט נאָך אין יענער צייט — און האָט איהם איבערגעמאַכט דעם נאָמען סענדערל אויף מענדעלי, — און אָט אזוי איז זיך ארוים אויף דער וועלט „מענדעלי מוכר־ספרים", וואָס האָט ניט אויפגעהערט ארומצופּאָהרען מיט זיין ביסל געדרוקטע סחורה איבער דער מדינה פון גלופּסק, פערבלאָנזעט פון דאָרטען קיין קאַבצאַנסק און טונעיאַדעווקע...

דאָס זענען די דריי הויפּט־שטעדט, אָדער די דריי ק"קין, ווי ער רופט זיי אָן אויף לשון־קודש, וואָס פֿיגורירען אין אַלע כתבים פון מענדעלי מוכר־ספרים און וואָס דריקען־אויס אין זייערע נעמען די קווינטעסענציע פון'ם אידישען גהעטאָ אין יענער צייט. דאָס זענען די דריי זאכען, וואָס האָבען אָפּגעשטעמפּעלט דאָס פּאר־צייטיגע רוסישע אידענטום: גלופּסק — אונווויסענהייט, קאָב־צאנסק — ארמוט, טונעיאדעווקע — פּוסטעפֿאָסניקעס, לעדיג־געהערס, אָהן א שום מלאכה, אָהן ארבייט נעבאָך, איבעריגע בע־שעפֿענישען אויף דער וועלט.

— אָט דאָס זענען געווען די הויפּט־עלעמענטען פון'ם אידישען פֿאָלק אין יענער עפּאָכע, וואָס מיר איז בעשערט נעווען מיט זיי זיך ארומצושלעפּען בכל תפוצות ישראל... — אזוי האָט געזאָגט דער זיידע מיט א זיפֿץ און מיט א ביטער שמייכעלע. — נאָר איהר האָט זיך, דאָכט מיר, נאָכגעפֿרעגט אויפ'ן יחוס פון דער „קליאטשע"? דאָרף מען אייך, קינדערלעך, טהון צולייב און דער־צעהלען. אזוי איז געווען די מעשה: איינמאָל, אין א זומערטאָג איז דאָס געווען, זיץ איך מיר אזוי אין גלופּסק אויף דער אכסניה פּערטראָכט און קוק מיר דורך איין אָפּענעם פענסטער אין דרויסען ארוים און דערזעה איין אויסגעמוטשעטען, פּערשוויצטען אידען מיט אונטערגעשטעקטע פּאָלעס פון א צעריסענער קאָפּאָטע, שטעהט און קאָטעווטע איין אָרעמע אויסגעמוטשעטע פערשוויצטע קליאטשע מיט א צעבייסענער פעל, איינגעשפּאנט אין א פּולען וואָגען מיט ציגעל, שעלט מיט טוידטע קללות אי די קליאטשע, אי זיך, אי די גאנצע וועלט: — ברענען זאל די פעל דיינע, וויסטע קליאטשע וואָס דו ביזט! — און זי, די קליאטשע, האָט אויסגערעהט די פער־וויסטע, פערפינסטערטע מאָרדע איהרע צום אידען, קוקט אויף איהם, ווי א זינדיגער מענש, און עס דאכט זיך מיר, אז איך הער, ווי זי זאָגט צו איהם:

— שוטה! קליאטשע רופט ער מיך! ביזט אליין א קליא־טשע! טהו א קוק אהין, צו יענעם פּלאץ, וואו איך שלעפּ די

ציגעל, וועסט דו זעהען, אז איהר זענט אלע קליאטשעס, וויסטע, פינסטערע קליאטשעס, אז אך און וועה איז צו צייך אלעמען!

אזוי, האט זיך מיר געדאכט, רעדט די קליאטשע, און איך האב אויפגעהויבען די אויגען אויף יענעם פלאץ, וואס די קליאטשע האט אננעוויזען מיט איהר מאדע, און איך האב דערזעהען א בעקאנטען נפש פון יענע פייגע בריות, וואס האבען זיך אויסגע־צייכענט אין גלופסק מיט פינף פינגער ארויפגעשלאגען זיך אויף א מויער, און אויף נאך א מויער, און דאס אלץ נעבאך פון כשר'ע אידישע מטבעות, פון כשר אידיש שוויין און בלוט... דער שענער מענש, דער פיינער בריה, איז געשטאנען די הענד ארונטער, דאס היטעל פערדוקט ארויף, דער שטערן האט געשוויצט און געבויעט נרויסע פלענער, און ארום איהם האבען זיך, ווי קנעכט, אונטער־טהעניג ארומגעדרעהט ארעמע אידלעך נעבאך, געקוקט איהם, ווי געטרייע הינד, אין די אויגען אריין, געוואוען גליקליך מיט זיינם א שמייכעלע און געציטערט פאר א בייזען קוק דאס נייעניעהריגע, — און עס איז מיר געקומען אויפ'ן זינען דער פסוק פון שיר־השירים: לסוסתי ברכבי פרעה — צו דער קליאטשע אינ'ם רייט־וואגען פון פרעה, דמיתיך רעיתי — טהו איך דיך טהון גלייכען, כנסת ישראל! — און איך בין פערגאנגען אויף טראנען מיט דער „קליאטשע"...

דריי טעג בין איך ארומגעגאנגען איבער גלופסק א צעטרא־גענער, ווי מיין ישראליק, נישט נעהערט וואס מע רעדט צו מיר, געענטפערט איטליבען אויף זיין „נוט־מארגען" מיט'ן ווארט „קליאטשע", ווארום אלע פנימ'ער האבען אויסגעזוהען ביי מיר קליאטשעדיג, און אט אזוי האב איך מיך געקליאטשעט, ביז איך בין געקומען אהיים קיין טונעיאדעווקע און האב מיך פערשלאפען ביז זיך אין חדר אויף זעכצעהן טעג און אננעשריבען אלע זעכ־צעהן קאפיטלעך פון דער „קליאטשע"...

אציגד איז געבליבען די פראגע: וואס טהוט מען מיט דער „קליאטשע"? דעמאלט האט נאך קאלומבוס ניט אנטדעקט אמע־

ריקא, און דעריבער האָבען זיך נאָך ניט געפונען יענע באַרעמהער־צינע לייט, וואָס האָבען אין דרייסיג יאָהר אַרום רחמנות געהאַט אויף מיר, דעם אַרעמען מענדעלי מוכר־ספרים, און האָבען מיך אַרויסגעגעבען דאַרטען, ניט צו פֿרענען ביי מיר מיין הסכמה, ניט צו נעבען מיר צו וויסען: הנה זייט וויסען, רב מענדעלי, אז מע האָט אייך א טובה געטהאָן, מע האָט אייך בע'גנבה'ט!...

דאָ האָט זיך דער זיידע אָפּגערוהט א ווייל און האָט זיך פֿערטראַכט. מיר, די איניקלעך, האָבען זיכער געקאָנט מיינען, אז דאָ וועט זיך אָנהויבען שיטען פֿייער, פֿעך און שוועבל אויף די פֿיינע מענשען אין אמעריקא, וואָס האָבען וויקליך בענאַנגען איין אונגעהייערען פֿערברעכען קענען דעם אייניגען אידישען קלאַסיקער, קענען דעם גרעסטען אידישען דיכטער, דענקער און קינסטלער, דערמיט וואָס זיי האָבען איבערגעדרוקט און אַרויס־געגעבען אלע זיינע ווערק ניט אין אמעריקא אליין, נאָר אויך אַריבערגעפֿעקלט אהער, קיין „יורָפּ", און געמאַכט איהם א מיאוסע מפּלה, א קאָנקורענץ אויף זיין סחורה טאַקי מיט זיין אייגענער סחורה — און געהט לאָדט זיי צום ונתנה־תוקף!...

נאַטירליך, איז מיין קאַלענא, דער וואָס מיט'ן הייסען טעמפּע־ראַמענט, ארוים מיט א פֿייעריגען פֿראָטעסט קענען די אמעריקא־נער פֿיראַטען, ים־גזלנים, זיי נעמאַכט (הינטער די אויגען) מיט דער בלאָטע גלייך, זיך געוואונדערט וואָס מע שווייגט:

— וואָס שווייגט איהר זיי, זיידע? — האָט אויסגערופען מיין קאַלענא. — איך, אויף אייער אָרט, וואָלט פון זיי נעמאַכט אָט־אָ־דאָס־א!

און מיין קאַלענא מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט בע־וויזען מיט ביידע הענד אין דער לופטען וואָס ער וואָלט פון זיי נעמאַכט, נאָר וואָס, אייגענטליך, — איז שווער געווען צו פֿער־שטעהן, מחמת מיט הענד קאָן א מענש מאַכען מי יודע וואָס!... דערויף האָט איהם דער זיידע געענטפֿערט מיט א שמייכעלע:

— איך וועל אייך דערצעהלען: כל זמן איך בין נאָר א נגזל אליין, איז נאָך צו דערליידען — וואָס קאָן מען טהון? פון איין אומגליק איז קיינער נישט בעהיט. נאָר זיין דערצו נאָך א שוטה אויך — דאָס איז שוין צו פיעל פאר מיר! פראָטעסטירען, רעכענען זיך, צאָהלען — דאָס איז נאָריש; דאָס דארפען טהון אנדערע, ניט איך. וואָס איך אליין דארף טהון — וועט מן הסתם געטהאָן ווערען... מענדעלי מוכר־ספרים, ברוך השם, איז נאָך ניט געשטאָרבען! מילא, בקצור המעשה, דאָס אלץ איז נאָרישקייטען. איהר ווילט דאָך וויסען, ווי אזוי איז די „קליאטשע" ארוים אויף דער וועלט? — דארף מען אייך דערצעהלען וואָס וויטער איז געווען.

און דער זיידע האָט אונז איבערגענעבען א נעשיכטע. ווי אזוי ער האָט אין א געשלאָסענער פערזאמלונג פון אינטימע פריינד צום ערשטען מאל געליינט די „קליאטשע", ווי אזוי זיינע אינטימע פריינד האָבען פריהער געלאכט פון איהם, געמאכט חוזק איבער'ן נאָמען פונ'ם וועלק. נא דיר נאָר א פערד, א קליאטשע! און ווי אזוי זיי זענען נאָכדעם געוואָרען ערנסט... ווי אזוי אייניגער (יוסף בצלאל הארקאווי) האָט נאָכ'ן איבערלייענען די „קליאטשע" צוגענומען ביי'ם מחבר דאָס העפטעל, אריינגעלעגט אין זיטקעשענע אָהן וועלטער, אוועקגעפיהרט דאָס קיין פעטערבורג און צוגעשיקט אין א צייט ארום רעם פערפאסער א פאלטינג, איין אפגעדרוקטע „קליאטשע". ווי אזוי נאָכדעם דער צענזאָר האָט געהאט א מיאוסע מפלה דערפאר, וואָס ער האָט דורכגעלאָזט אזא „טרפה סחורה", און נאָך א סך אינטערעסאנטע מעשיות האָט אונז דערצעהלט דער זיידע, וועהרענד מיר, זיינע אייניקלעך, זענען געזעסען און אויסגערוהט זיך דערווייל אונזערע אויסגעמוטשעטע פיס.

7.

אַ מינוט פאַרן טוידט

וויעדער אַ מאָל זענען מיר געזעסען זאַלבעפערט, די זעלבע פיער אידישע שריפטשטעלער, צווישען זיי דער יונגסטער פון אַלע — א דיכטער. דער זיידע איז געווען, ווי אַלע מאָל, דער צענטער, געזעסען אין מיטען; מיר, די אייניקלעך, ארום איהם. עס איז נעווען א זומערנאכט, א פרעכטיגע, א וואַרעמע א שמעקענדיגע נאכט. עס האָט זיך ניט געגלוסט נעהן אין שטוב אריין. שווער נעווען זיך צעשיידען מיט אזא נאכט! נערעדט האָט מען וועגען איבערנאטירליכעם, אומבעגרייפליכעם אין דער נאטור און וועגען דעקאדענץ אין דער ליטעראטור. דער זיידע האָט נעקוקט מיט זיינע ניט גרויסע, נאָר שארפע, האלב־צוגעמאכטע, קורצזיכטיגע אויגען ערגיץ אין דער האלב־פינסטערער וויטקייט אריין. נאכדעם איז געקומען צו רעד וועגען בעשרייבען די נאטור. דער זיידע האָט נעזאגט, אז בעשרייבען די נאטור הייסט פראפאנירען די נאטור, און ער האָט גענומען מאהלען מיט זיין איינפאכער נאָר נעשמאקער אידישער שפראך א נאכט־בילד מיט א האלב־ערנסטען און א האלב־קאמישען טאָן, אזוי, אז עס איז שווער נעווען צו וויסען, אויב ער מיינט דאָס באמת, אדער ער שפאסט?...

אָט אזוי האָט דער זיידע געשילדערט א זומערנאכט:

— שטיל גנבה'ט זיך אריין די נאכט. אייניגווייז, אזוי ווי ליכט, ווערען אויסגעלאָשען די רויטפארבינע שטראהלען פון דער פערנעהענדינער זון. א קליין ווינטעלע לויפט־דורך און רוימט אייך איין א סוד: „דער טאג איז פארביי... דער טאג שטארבט־אפ“... די בוימער האבען ארעפענעלאָזט די ברעמען, זיי ווילען שלאָפען. איין אומעט, א מרה־שחורה ארום און ארום, ווי שבת פאר־נאכט צו שלעכ־סעודות, ווען אלץ טרויערט, אלץ בענגט און די נשמה יתירה רייסט זיך ערגיץ, צאפעלט, עס איז איהר שווער צו שיידען זיך... נאָר שאט! אָט נעהט זי, די נאכט־מכשפה, און פערשפרייט

איבער אונז איהרע שווארצע פליגלען. אט באלד וועט זי זיך בע־זעצען אין איהר פינסטערען געצעלט, וואם וועט בעלייכט ווערען פון פינקעלדיגע שטערען. אט באלד וועט זי אונז זאגען: א גוטע נאכט! שטיל וועט זי אפלייענען „קריאת־שמע", און וועט אויך־שלאפען, און עם וועלען זיך איהר חלומ'ען אלערליי משונה־פער־דרעהטע פערפלאנטעטע וועלט־חלומות...

דער זיידע וועדט שטיל. מיר זיצען ווי פער'כשופ'ט. מיר וואלטען וועלען הערען ווייטער, ווי ער מאהלט זיינע פרעכטיגע נאכטבילדער אין דער דאזיגער פרעכטיגער זומערנאכט. ער פער־שטעהט אונזער וואונש.

פלוצים רייסט־איבער דער זיידע זיך אליין און רופט זיך אן:

— מילא, נו, בקיצור, נאטור! עס איז גאלע ליגען! אלע אונזערע בעשרייבענישען, שילדערונגען און מאהלעכצען האבען אזא פנים קענען דער נאטור אליין און געבען אונז פון איהר אזא בעגריף, פונקט אזוי ווי אט־א־יענע געוויסע בילדער פון דער הגדה, וואס זענען גערדוקט אין ווילנא אדער אין בארדיטשעוו, געבען אונז א בעגריף פון יציאת־מצרים... אויב איהר ווילט, וועל איך אייך, קינדער, בעסער דערצעהלען א מעשה שהיה, א מורא'דיגע מעשה, וואס מיט מיר האט אמאל פאסירט אין בעסאראביע. די גע־שיכטע האט אין זיך עטוואס מיסטישעס, אומבאגרייפליכעס, און שטימט זעהר מיט דער דאזיגער פראכטפולער נאכט, וואס איז פול מיט כשוף, מיסטיציזם און דעקאדענץ... ווילט איהר הארכען, זאלט איהר זיצען שטיל, רוהיג, און דער עיקר — ניט איבערשלאגען אין מיטען, ווי דער מנהג איז, און ניט פרעגען קיין קשיות. איך בין אייך מבטיח, אז עם וועט אייך מיט דער צייט אליין אלסדינג פערענטפערט ווערען.

און מיר אלע דרייַ אייניקלעך האבען זיך צוגערוקט נאך נעהענ־טער צום זיידען, און דער זיידע האט א מאך געטהאן מיט דער האנד איבער דער לופט, גלייך ווי ער ווילט עמיצען אפגעטריבען

פון זיך, און האָט אָנגעהויבען רוהיג און לאַנגזאַם צו דערצעהלען זיין שרעקליכע געשיכטע בזה הלשון:

— בעסאַראַביע, ווייסט איהר, איז א ווינקעל חלילה נישט פון מכשפים, נישט פון לצים, נישט פון וועלטבעריהמטע גנבים, גזלנים און רויבער. בעסאַראַביע איז זיך א ווינקעל פון אַנטיסעמיטען, פאַפּעשוּעס, וויין און מאַמעליגע, אזוי, אז פונ׳ם נאָמען בעסאַראַביע איז נישט צו דערוואַרטען, עס זאל זיך דאָרטען טרעפען מיט מיר עפּעס איין אויסערגעוועהנליכע, איבערנאַטירליכע געשיכטע. פון דעסטוועגען מוז איך אייך זאָגען פאַראויס, אז איהר וועט הערען, וועט איהר נבהל ומשתומם ווערען פאַר שרעק, און איהר וועט שטוינען. איהר וועט ניט פערשטעהן מיט׳ן גלייכען שכל, וואָס דאָ שטעקט אזעלכעס, און כמעט האָב איך מורא, אז איהר וועט ניט וועלען גלויבען, דאָס הייסט, איהר וועט חלילה ניט רעכענען אויף מיר, אז איך זאל אייך איבערגעבען א פאַנטאַזיע פאַר א ווירקליכע געשיכטע; חס ושלום! אזוי גראָב וועט איהר ניט זיין! נאָר וואָס דען? איהר וועט זיך קלערען: א קשיא אויפ׳ן אלטען, אפשר האָט זיך איהם אויסגעראַכט?...

נו, אלזא, הערט־זשע מיט קאָפּ. שטעלט אייך פאַר מיט א יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק א שטאָדט אין בעסאַראַביע (נאָר נישט קעשענייעוו, וואָרום קעשענייעוו קריכט שוין פונ׳ם האלז!). אלזא, א שטאָדט אין בעסאַראַביע, און אין מיטען שטאָדט איין איינפאָהרהויז. מילא, וואָס איין איינפאָהרהויז איז און ווי אזוי זעהט אויס איין איינפאָהרהויז — דאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. דאָס איז א הויז, וואָס איז געשטעלט געוואָרען לכתחילה צוליעב „פּריצים", און וויבאַלד צוליעב פּריצים, קאָנט איהר שוין זיכער זיין, אז עס איז פערזאָרגט מיט אלע מעגליכע בעקוועמליכקייטען, וואָרום א פּריץ איז נישט קיין איד. א איד איז א איד, און א פּריץ איז א פּריץ! נאָר נישט דאָס בין איך אויסען...

די שטוב אליין איז זיך אפילו א נאָנץ געוועהנליכע שטוב פון „מיטעלמעסיגען וואוכם", ניט הויך, ניט נידעריג, מיט א

רויטען דאך פון שינדעל, מיט א הויבען בריטען טויער אויף אריינ־
צופאהרען מיט'ן גאנצען עקיפאוש גלייך אין הויף אריין, מיט צוויי
רייהען חדרים פון ביידע זייטען, רעכטס און לינקס, וואס די
טהירען זייערע געהען־ארויס צום הויף און די פענסטער צו דער
גאס. די צימערעל זענען ריין, בריים, נענוג ליכטיג. בעל־הבתיש
מעבעל: א קיללעכינער טיש אין מיטען צימער, א שען הילצערן
געפאלירט בעט, פריש צוגעקליבען און מיט דיוואנעם פערהאנגען,
א קלייד־שאפע אויך אזוינע, א וואשקעסטעל, א וויבע קאנאפע
מיט א שפיגעל איבער איהר, מיט שטוהלען א פאר. אויף די
וועגנ בילדער, נעוועהנליכע בילדער, פארטרעטען פון משה מאנ־
טעפיורי מיט דער בריטער נעפלועטער מאנישקע, פון, להבדיל,
נאפאלעאן באנאפארטע מיט'ן המנ'טאש אויפ'ן קאפ און מיט
דער האנד אין זשילעט, מיט אביסעל א צו בייז אויסזעהען —
פונקט דער היפך פון, להבדיל, רב משה מאנטעפיורי, וואס זעהט־
אויס שוין אביסעל צו פיעל זיס־צוקערדיג. מערקווירדיג! צוויי
בעזונדערע העלדען פון צוויי עפאכען, נעמאהלט פון בעזונדערע
קינסטלער, און ביידע מיט איין חסרון, ביידע איבערגעחאפט די
מאס... נאר ניט דאס בין איך אויסען. די שענסטע און די בעסטע
ציערונג וואס אין צימער איז די הרובע, דער אויוועז — א פראסטע
הרובע, ניט קיין נעפינצעלטע, א נעוועהנליכע, א נעלע, מיט בלויע
פלעקען, א חנ'עוודינע, און דער עיקר, א וואראמע הרובע — א
נעטרייע, ווי א מאמע! דערפון איז נעדרונגען, אז די מעשה, וואס
איך וויל אייך דערצעהלען, האט זיך נעטראפען אים ווינטער —
און דאס איז זעהר נויטיג צום ענין.

אזוי ווי דער זומער האט אין זיך זיין זומערדיגען חן און שענ־
קייט, וואס אונז איז ליעב און טייער, אזוי האט אויך דער ווינטער
ביי אונז זיין חן מיט זיין צויבער, בשעת אין דרויסען איז נוט
קאלם, דער ווינד בלאזט, דער פראסט ברענט און גנבה'ט זיך אריין
דורך די צוגעמאכטע לאדען און מאהלט צאצקעס אויף די שויבען
פון די פענסטער, און איהר זיצט זיך מיט א געוועלשאפט אין א

ווארעם־אננעהייצטען און גוט־בעלייכטען חדר, ביי א געדעקטען טיש מיט א זודינען סאמאוואר, וואס קאכט און פארעט און ציהט־אויס א לאנגען דינעם טאן. זאגט אייך וואס איהר ווילט — איטליכע זאך איז גוט אין איהר צייט. נישט גוט איז נאר, אז אין מיטען ווינטער וועלכע פלוצים זומערדיג, דרילוואטע, פרעד אז אין מיטען זומער וועלכ קאלט, ווינטערדיג... נאר נישט דאס בין איך אויסען.

געזעסען ביי'ם סאמאוואר און געטרונקען טיי איינער אליין, האב איך ארויסגעקוקט, אז עמיצער א לעבעדיגער פארשוין זאל זיך בעווייזען, רעדען א ווארט, ווי עס מאכט זיך אמאל, אז מע פערבענגט זיך נאך א מענשען. וואהרום מענשען האבען א טבע: זיי עסען זיך צו, נאר אז מע זעהט זיי ניט, בענגט מען נאך זיי. נאט האט געהאלפען, עס האט זיך געעפענט די טהיר און עס האט זיך בעוויזען א נפש א בעוואכסענער מיט האריגע הענד, איינער פון די נפשות, וואס נאר א לאנד פון פאפעשויעס, ווייז און מאמעליגע קאן ארויסגעבען. אפמאהלען אייך איהם — געפין איך ניט פאר נויטיג צו אונזער געשיכטע, נאר אין צוויי ווערטער זאגען שאדט ניט: גרעבער וויי לענגער, און אזוי פער־וואכסען מיט שמאלץ, אז קוים וואס ער חאפט דעם אטהעם. דאס איז דער בעל־הבית פון דער אכסניה. ארויסגעקומען איז ער צו מיר, ווי געוועהנליך, מקבל־פנים זיין דעם אורח. איהם אפגענעבען שלום, פרעגען, פון וואנען ער איז און וואוהין ער פאהרט און וואס איז זיין טהוען, א קוק, א שמעק, א טאפ אין וואנען, אפשר דארף ער עפים האבען, וועט ער איהם דיענען. נו, און אזוי ווייטער. לאנג בעטען איהם זיצען האב איך ניט בעדארפט; טרינקען מיט מיר א גלעזעל טיי האב איך אויך ביי איהם געפעלט. און עס איז אוועק ביי אונז א געשפרעך, וואס איך זעה ניט, ער זאל האבען פאר אייך א אינטערעס. דער געשפרעך האט זיך געדרעהט ארום אלערליי וועלט־ענינים, שטאדט־זאכען, מסחר, פאמיליענאנגעלעגענהייטען, און אביסעל גלאט אזוי, אבי גערעדט,

נישט געשווייגען. מיין בעל־הבית, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, איז נעווען א איד אביסעל א שווערער, אביסעל צו פיעל פער־וואכסען מיט שמאלץ, דעריבער איז איהם שווער נעווען אָנצוהויבען רעדען. אלע מאל, וועז ער דארף עפּיס זאָגען, סאָפּעט ער זיך פּריהער גוט אויס, ווי א בלאָזאק, און קוים האָט ער זיך אָפּגע־סאָפּעט און דעם בלאָזאק אויסגעבלאָזען, איז ביי איהם אוועק ווי א מזמור, און ער האָט מיר אָפּגענעבען דין וחשבון פון נאָנץ בע־סאראביע, מיך בעקאנט נעמאכט מיט אלע פּריצים, וועלכע פּריצים עס האָבען א סך ערד און ווינציג הינד, און וועלכע פּריצים עס האָבען ווינציג ערד, נאָר א סך הינד. אויך פון פערד האָט ער מיר דערצעהלט זעהר א סך שענע מעשיות, פון „עהרליכע" פּערד און פון „גנבה'שע" פערד, און פון גנבים, וואָס גנבה'נען פערד, און פון גנבים, וואָס גנבה'נען אנדערע זאכען, און פון גזלנים, וואָס קומען אהער פון רומעניע, מייסטענס ציגיינער, וואָס טהוען־אָפּ אמאל אזעלכע זאכען, אז די האָר שטעלען זיך קאָפּויער! איך האָב איהם אויסגעהערט, בעטראכט אָט דעם בעוואכסענעם נפש מיט די האָריגע העכד, צי געהערט ער זיך ניט אָן א ווייטער קרוב מיט אָט די גזלנים פון רומעניע... איך האָב אָבער ארויסגעזעהן, אז אומזיסט האָב איך איהם חושד געווען, וואָרום פון זיין ווייטערען שמועס האָט זיך ארויסבעוויזען, אז ער איז גלאָט א גרא־בער יונג, איין עם־הארץ און נעבאך א גרויסע בהמה! פון די גזלנים איז ער ארויף אויף מכשפים, לצים, רוחות און שדים, מתים, וואָווקעלאקעס און שרעטעלעך, וואָס ער אליין מיט זיינע אויגען האָט דאָס געזעהען — א סימן, זיי זענען מיט הערנער. וועד איז מיט הערנער — האָב איך איהם פערגעסען פרעגען, און אנב האָבען זיך מיר נעקלעפּט די אויגען... נאָט ווייסט, וויפיעל צייט מיין חכם וואָלט נאָך אזוי געזעסען איבער מיר, וועז איך הויב ניט אָן אונטערצודרימלען. שטאָף אויף צו דערצעהלען האָט ער נאָך געהאט, ווייזט אויס, געזונג, מחמת אז ער האָט זיך געזעגענט, האָט ער מיר צוגעזאָגט, אז מאָרגען אין דער צייט וועט ער ערשט

דערצעהלען און דערצעהלען. פּאר'ן אוועקגעהן האָט ער מיט מיר אינאיינעם בעטראכט די פענסטער, צי האָט מען גוט פערכאפט די לאָדען, געחאפּט א קוק צום אויוועג, צי האָט מען ניט פריה צוגעשטעקט דעם קוימען, בעוויזען מיר, ווי אזוי מע פערשליסט די טהיר, נעזאָגט א גוטע נאכט, אפּגעלאָזט דעם בלאָזאק און אוועק.

נאָך זיין אוועקגעהן האָב איך די טהיר צוגעשלאָסען און נעפּרובט, אויב זי עפענט זיך נישט. ניין — זי עפענט זיך ניט. נאָכדעם האָב איך בעטראכט די פענסטער אלע, געחאפּט א קוק, אזוי זיך פּאַרבייגעהענדיג, אונטער'ן בעט, געמומען זיך אויסטהון, צוגעגרייט דעם זייגער אויפ'ן טיש און די שוועבעלעך, ארויין אין בעט ארויין, זיך איבערגעדעקט מיט א ווארעמער רייגער בייענער קאלדערע, אויסגעלאָשען דאָם פּייער, און...

דא האָט זיך דער זיידע פלוצים אפּגעשטעלט און איז אנשוויגען געוואָרען. די נאכט איז ווירקליך געווען פול מיט כשוף. דער הימעל האָט אראפּגעקוקט צו אונז מיט זיינע שטערען, וואָס האָבען זיך געמינעט, געביטען זיך, געפּינטעלט, ווי א מענש, וואָס פּינטעלט מיט די אויגען. זיי האָבען צו אונז געוואונקען, זיי האָבען גערערט צו אונז, זיי האָבען אונז געזאָגט: „וועו איהר זאלט וויסען, וואָס עס טהוט זיך דא ביי אונז אין הימעל?!"... „נו, ארבה, זאָגט אונז, שטערענדלעך, זאָגט אונז, וואָס טהוט זיך דאָרט ביי אייך אין הימעל?"... נאָר די שטערענדלעך זאָגען ניט, וואָס עס טהוט זיך דאָרט ביי זיי אין הימעל. זיי מינען זיך, זיי בייטען זיך, זיי פּינטלען, ווי א מענש וואָס פּינטעלט מיט די אויגען. און מיר קוקען, קוקען אין הימעל אריין, און ווייסען ניט, וואָס דאָרטען טהוט זיך.

מיר האָבען זיך אלע, אפּנים, שטארק פערטיעפט אין די שטערען און גאָר נישט בעמערקט, אז דער זיידע שווייגט עפּיס זעהר לאנג. און אלע דריי האָבען מיר זיך אנגערופען צו איהם:

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס זענט איהר אנשוויגען געוואָרען?

— איך האָב געוואָלט אייך אויספרובען, צי איהר האַלט קאָפּ.

— וואָס הייסט, צי מיר האַלטען קאָפּ? נעווים האַלטען מיר קאָפּ.

— זאָגט־זשע מיר, קינדערלעך, וואו האַלט איך?

— איהר האַלט ביי דער בייענער וואַרעמער קאַלדרע. איהר האָט זיך אייננגעדעקט, אויסגעלאָשען דאָס פייער און...

— אָט אזוי האָב איך אייך ליעב. וויבאַלד איהר האַלט קאָפּ, קאָן איך אייך דערצעהלען ווייטער. אַלזאָ, איך האָב מיך נאָנץ פיין איבערגעדעקט און — א גוטע נאַכט!... איך וועל אייך ניט זאָגען אַקוראַט, צי איך האָב שוין געהאַט אייננעשלאָפען, צי איך האָב נאָר־וואָס געזאָלט אנשלאָפען וועלן, צי איך האָב שוין געהאַט אָפּגעשלאָפען א צייט, — איך וויים נאָר, אז די אויגען האָב איך געהאַלטען צו, נאָר געהערט האָב איך טריט, שטילע טריט — מע גענהט!... איך הער מיך צו שטאַרק — יאָ, מע גענהט!... „עט! עס ווייזט זיך מיר אודאי אוים!... דאָס איז א סך־הכל, א רעזולטאַט פון דעם בעל־הבית'ס מעשיות"... אזוי טראַכט איך מיר און וויל מיך איבערדעקען איבער'ן קאָפּ — איך הער וויעדער א מאָל נאָנץ קלאָרע טריט! איך הויב מיך אָן בעראַבענען: אפשר גענהט מען דאָס אינ'ס אַנדערען צימער אויף יענער זייט וואַנד? אפשר פון אויבען איבער מיין קאָפּ? ניין! איך הער טריט אָט דאָ, ביי זיך אין צימער, ניט וויים פון מיין בעט! איך האָב צונויפגענומען אלע מיינע געדאַנקען, איך דערמאָן זיך, אז איך האָב, דאַכט זיך, נוט צונעשלאָפען די טהיר, בעראַכט די פענסטער אלע, געזעהען אויך וואָס אונטער'ן בעט טהוט זיך — וועל קאָן דאָס זיין און פון וואַנען האָט ער זיך אהער גענומען?... און דאָ איז א פינסטערניש, חאָטש נעם זיך אַרויס די אויגען! וואָס טהוט מען? אויסרייבען א שוועבעלע? זענט איהר געוועכט. א שכל איז דאָס טאַקי. די פראַנע איז אָבער,

וואו נעמט מען א שוועבעלע, אז די שוועבעלעך ליגען ערגיץ וויים איך וואו, אויפ'ן טיש? נו? וואָס וועט איהר טהון? איא, איהר שוויינט? אז עמיצער איז פאַרהאַן ביי מיר אין צימער — איז שוין ביי מיר קיין ספק ניט געווען. די קשיה איז נאָר, פון וואַנען האָט ער זיך גענומען? ווי אזוי איז ער אריין? פאַלגלויך, דאַרפען מיר קלערען, אז אַדער דורך דער טהיר, אַדער דורכ'ן פענסטער? אויב דורך דער טהיר, איז דאָס דער בעל־הבית אליין, מיט א נאַכשליסעל; אויב דורכ'ן פענסטער, איז דאָס גלאַט א גנב. קיין גרויסע נפקא־מינה אפילו איז דאָס ניט, נאָר א מענש א בר־דעת האָט ליעב יעדע זאַך בעקלערען, ער זאָל וויסען, וואו ער איז אין דער וועלט, ער זאָל ניט בלאָנזען אין דער פינסטער אפילו דעמאָלט, וועז עס איז פינסטער... איך האָב מיר פאַר־געשטעלט, פערשטעהט איהר מיך, אין קאָפּ אלסדינג, ווי אין פסוק שטעהט: החכם עיניו בראשו. איך האָב מיר אויסגעמאַהלט מיין צימער, דעם טיש, דאָס בעט, ווי אזוי האָב איך מיך געלעגט? מיט'ן פנים צום פענסטער, מיט די פים צו דער טהיר. פאַלגלויך, וועז עס זאָל זיין אָפען די טהיר, וואָלטען דאָס דערפיהלט פריהער פון אלעמען — ווער? די פים. שטעק איך ארויס פאַוואַלינקע א שפּיץ פוס פון אונטער דער קאַלדרע, געווים וועל איך דערפיהלען עפּים א ווינטעלע? — ווער! וואָס! די טהיר איז צו — דערויף וועל איך שווערען! דאַרף מען זיך נעמען צום פענסטער. ווי אזוי זשע טהוט מען דאָס? שטעק איך ארויס פאַוואַלינקע פון אונטער דער קאַלדרע א האַנד — קיין שפּור פון קיין ווינטעל, פון קיין קעלט. עס איז צו טהיר און טויער, און די טריט ווערען אלע מאָל קלערער און נעהענטער. איך מעג שווערען, אז איך הער עמיצער נעבען מיר אָטהעמט שוין! עס פערשטעהט זיך, אז יעדע מינוט, יעדע סעקונדע איז א טאָג, א יאָהר.

א קאַלטער שווייס האָט שוין לאַנג ארויסגעטרעטען! דאָס האַרץ קלאַפּט, קלאַפּט, ווי א זיינער. וואָס טהוט מען? אראָפּ־שפּרינגען פון בעט? אָנהויבען שרייען? מאכען א גוואַלד? צו

וועמען? אויף וועמען? אפנים, איהר ווייסט דען, מיט וועמען איהר האָט צו טהון? אויפזוצעען זיך אויפ'ן בעט — האָט איהר מורא זיך א ריהר טהון, וואָרום צו וואָס זאָלט איהר ווייזען יענעם, אז איהר שלאָפט ניט? ממה נפשך, איז דאָס א גנב, וועט ער זיך נעמען זיינס, וואָס איהם איז נויטיג, און וועט זיך געהן געזונטער־הייד. אָבער אז איהר וועט נעמען מאכען קולות, וועט ער דאָך וועלען ראטעווען זיין אייגענע פעל, וועט ער אנפאלען אויף אייך וועד וויייסט מיט וואָס פאר א כלי־זיין, וועט איהר, הייסט עס, אליין מאכען איהם פאר א גזלן, — צו וואָס נוצט דאָס אייך? וואָס זשע דען? וואַרטען ביז ער וועט צוגעהן צו אייך צום בעט און וועט ארויפפאלען אויף אייך און וועט אייך חאפען פאר'ן האלז, און וועט אייך אנהויבען וואַרגען, שטיקען? איז עפים אויך ניט קיין פלאן. אלזא, אציגד זאנט שוין איהר, וואָס וואָלט איהר געטהאן? לאָם איך הערען. איהר זייט יונגע לייט, העל־דען!...

אזוי האָט זיך דער זיידע געוועגדט צו אונז, זיינע דריי אייניקלעך, און געוואַרט אויף אונזער ענטפער. דער ערשטער האָט זיך ארויסגעהאפט מיט זיין ענטפער דוקא דער יונגסטער פון אלע, דער פאָעט. ער האָט זיך אנגעצונדען, ווי איין אמת'ער העלד, געמאכט צוויי מורא'דיגע קולאקעס און בעוויזען, ווי אזוי ער וואָלט געגעבען א שפרונג־אראָפ פונ'ם בעט, ווי אזוי ער וואָלט איהם צוגעבויגען צו דער ערד, ווי אזוי ער וואָלט איהם געשטיקט, און האָט אויסגעלאָזט מיט פייער: — נפש תחת נפש! מיר א טוידט, דיר א טוידט!...

אויסגעהערט די תשובה פונ'ם פאָעט, האָט דער זיידע א קנייטש געטהאן מיט דער האנד, ווי אייגער רעדט: „מהכתיתי!" און האָט זיך געוועגדט צו מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפעראַמענט: וואָס וואָלט ער געטהאן? און מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפעראַמענט האָט איהם אפגענטפערט גאנץ אויפ־ריכטיג:

— איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, זיידע: געהן אָנפאַלען אויף אַ מענשען, וואָס איך קען איהם ניט און זעה איהם ניט — דאָס וואָלט איך נישט געטהאָן. איך וואָלט איהם איבערגעלאָזט דעם זייגער מיט האָק און פּאָק, חאָפּט איהם דער רוח, און אַליין וואָלט איך אַרויסגעשפּרונגען דורכ'ן פענסטער. האָבען צו טהון מיט יעדען פּאַרף, מיט יעדען גנב? זאָל דאָס געהן אין דער ערד אַריין...

— אויך נערעכט! — מאַכט דער זיידע. — האָבען צו טהון נישט מיט קיין גלייכען איז אודאי נישט כדאי... נו, און איהר, וואָס וואָלט איהר געטהאָן, וועז מיט אייך טרעפט זיך אַזא מעשה?

אַזוי זאָגט דער זיידע שוין צו מיר, און איך ענטפער איהם אויך נאָנץ אָפּענטליך:

— איך? איך וואָלט פערשפּאַרט אַלע זאכען! איך וואָלט ניט אָנגעפאַלען אויפ'ן גנב, איך וואָלט ניט געשפּרונגען דורכ'ן פענסטער. איך וואָלט... איך וואָלט... געשטאַרבען!

— אָט דאָס איז ריכטיגער פון אַלץ! — מאַכט דער זיידע מיט אַ הילכיגען געלעכטער, און אויף איהם קוקענדיג לאָכען אַלע, אָחוץ מיר. — שטאַרבען פאַר שרעק איז טאַקי זעהר אַ וואויל עצה, נאָר איידער מע קומט דערצו, פאַלט־אַרויס דריי מאָל די נשמה, עס בעשלאָגט אייך אַ קאַלטער שוויים, און איהר פיהלט, אַז דער מח הויבט זיך אייך! איהר זעהט פאַר זיך דעם מלאך־המות, איהר פיהלט אויף זיך דעם קאַלטען חלף, נאָר איהר ווייסט ניט, וועז וועט זיין דער „חיק"!... בקיצור, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. איך הער נעבען מיין בעט שוין עמיצער סאָפּעט, אָבער ווי אַזוי נאָך! מיט אימפּעט, מיט כעס: „הא! אי־הא! אי־הא!" איך פיהל דורך דער קאַלדערע עמיצע'ס אַ האַנד אויף זיך, אַ פעסטע, אַ שוועכע, אַ קאַלטע, אַ האָריגע האַנד, און טאַקי באַלד נאָך אַ האַנד. אהא! עמיצער קריכט צו מיר אין בעט אַריין, אָט־אָט איז ער שוין, אָט־אָט חאָפּט ער מיך ביי'ם גאָרגעל! אָט־אָט דערלאַנגט ער מיר מיט איין אייזען איבער'ן קאָפּ! אָט־אָט... נו? חכמים! וואָס וועט איהר איצטער טהון?

דאָ האָט זיך דער זיידע אָפּגעשטעלט, אפּנים, געוואָלט אָפּ־רוהען א ווייַלע. מיר האָבען פערשטאַנען, אז עס איז איהם מסתמא שווער געווען איבערצולעבען נאָך א מאָל אזא קריטישען מאָמענט, האָבען מיר איהם געלאָזט, ער זאָל אביסעל אָפּרוהען, און אליין האָבען מיר זיך געמומען אייַנהערען אין דער שטילקייט פון דער נאכט. איהר ווייסט, ליעבע פרייַנד? די שטילקייט פון דער נאכט רעדט, רעדט וועדטער. הערט זיך איין אמאָל, וועט איהר הערען קולות, שטילע נאָר זיסע וועדטער פון איין אומבעקאַנטען נפש, וואָס זיצט נעבען אייך אוו סוד'עט זיך אוו שושקעט זיך מיט אייך, און עס מאָהלט זיך אייך אויס, אז אייך איז בעקענט די שטימע, איהר האָט זי ערגיץ געהאָרכט, איהר ווייסט ניט וואו... און עס דאכט זיך אייך אויס, אז איהר האָט געהערט א זיפץ, א טיעפען זיפץ, און איהר ווייסט ניט, ווער האָט דאָס געזיפצט: צי אָט דער אומבעמערקטער נפש, וואָס זיצט נעבען אייך, אָדער איהר אליין האָט דאָס געזיפצט?... און עס חאָפט אייך אָן א מורא מיט א בענגעניש אינאייניעם; איהר וואָלט געהערען אויפהויבען זיך, אוועקגעהן, נאָר עפּים האַלט אייך צו — איהר ווייסט נישט וואָס... עמיצער ציהט אייך ביי דער נשמה, איהר ווייסט ניט וועד... און עס בענגט זיך אייך מיט סכנת־נפשות — איהר ווייסט נישט נאָך וועמען... פּלוצים הערט איהר: פּליוך! ווי אין א טייך אז מע וואַרפט אַריין א שטיינדעל, אָדער אין א ברונען האָט עמיצער אראָפּגעלאָזט א זאָך!... ארום און ארום אייך, ווייסט איהר, איז נישטאָ קיין ברונען, נישטאָ קיין טייך. וואָס בעדייט דער פּליוך?... אָדער א „קרא" לאָזט זיך הערען. פון וואַנען געהט דער „קרא", אז אלע פויגלען שלאָפען?... און עס דאכט זיך אייך, אז די ערד אָטהעמט, קויס־קוים וואָס מע הערט. גליך מיט אייך אָטהעמט זי, די ערד, די גאנצע וועלט, און איהר פיהלט, אז איהר זייט א חלק פון דער אָטהעמדינער ערד, פון דער גרויסער־גרויסער וועלט, וועלכע איז א גרויסער־גרויסער סוד פאר אייך...

דאָס שטילשווייגען פונ'ם זיידען האָט זיך וויעדער פערצוויינגען

מעהר וויפיעל מע בעדאַרף, אוֹן מיר זענען אויסגענאַנגען וויסען ניכער דעם סוף פון דער נעשיכטע, און מיר האָבען זיך וויעדער א מאָל נעמומען מינטערען דעם זיידען.

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס הייסט, וואָס נו? וואָס איז געווען וויטער? וועד איז דאָס געווען? אוֹן וואָס האָט ער אייך געטהאָן? ווי אזוי זענט איהר אַרויס פון זיינע הענד?

— אזוי? איהר ווילט טאקי וויסען דעם סוף? האָט צייט. מאָרגען איז אויך א טאָג. עלעהיי, זאָל זיך אייך דאכטען, עס איז א ספור־המעשה, וואָס איז געדרוקט ערגיץ אין א בלאָט, אוֹן דער רעדאקטאָר דער חכם האָט אייך איבערגעהאקט אין סאמע מיטען, אוועקגעשטעלט פון אונטען די געוויסע צוויי ווערטער: „פאַרטזעצונג פאלגט" — אוֹן געהט לאָדט איהם צום ונתנה־תוקף. עס פערשטעהט זיך, אז דאָס האָט דער קלוגער רעדאקטאָר אייך נעטהאָן מיט א כיון, בכדי איהר זאָלט מאָרגען אויך קויפען זיין בלאָט — איהר האָט אין אנדער בריהה? אָדער עלעהיי, זאָל זיך אייך דאכטען, עס איז די מעשה מיט דער שלאָנג.

— מיט וואָסער שלאָנג?

— איהר וויסט נישט די מעשה מיט דער שלאָנג? — ציהט אוים דער זיידע מיט א ניגון. — וועל איך אייך דערצעהלען א נייע מעשה, א מעשה מיט א שלאָנג.

איינמאָל, דאָס איז געווען דעם 31טען דעקאבר, פונקט ערב ניי־יאָהר, לייענט מען אין א צייטונג אזא מין געשיכטע: „א יונגע שענע פרוי, אין ערשטלינג, איז געזעסען מיט איהר בערעקעלע קינד אויף די הענד ביי'ם פענסטער, נאָר־וואָס געקליבען זיך געבען דעם קינד צויגען. פלוצים, מע וויסט ניט ווי אוֹן פון וואַנען, קריכט אַרויס א שלאָנג, טהוט זיך א קאטשע אַרויף גלייך אויף דער פרוי, חאפט אַריין די ברוסט אין מויל אַריין אוֹן הויבט אָן

צו זויגען. זעלבסטפערשטענדליך, אז די פרוי איז באלד אויפ'ן ארט געפאלען חלשות. נאטירליך, איז מען זיך צונויפגעלאפען פון דער גאנצער שטאדט רעטען די אומגליקליכע פרוי. מע האט צונויפגערופען די גרעסטע דאקטוירים פון שטאדט, נאר געהט טהוט עפים, האלט מלחמה מיט א גיפטיגער חיה! מע קאן דא נאר נישט מאכען, מחמת טאמער ריהרט מען אן די שלאנג, אזוי לאזט זי ארויס איהר גיפט און טוידט די פרוי אויפ'ן ארט. וויעדער צוריק, זאל מען לאזען די שלאנג זאל זויגען וויייטער, וועט זי אזוי לאנג זויגען, ביז די פרוי וועט שטארבען... שלעכט! — אזוי לאזט אוים די צייטונג. — די לאנג איז זעהר קריטיש, די שלאנג זויגט, די פרוי חלש'ט. דאקטוירים זיצען און זוכען מיטלען. אונזערע רעפארטערען שטעהען און וואַרטען. מארגען וועלען מיר געבען צו וויסען אונזערע לעזער וואס ס'איז געווארען מיט דער פרוי און מיט דער שלאנג". עס פערשטעהט זיך, אז ניט איין מארגען איז אוועקגענגען. דער עולם האט ניט אויפגעהערט צו קויפען אלע טאג די צייטונג, געזוכט דעם סוף פון דער פרוי מיט דער שלאנג א צייט מיט יאהרען, און איך האב מורא, אז עס זענען פארהאן אזעלכע געטרייע לעזער, וואס עד היום נאך הערען זיי נישט אויף צו קויפען די צייטונג אלץ צוליעב דער פרוי מיט דער שלאנג... שוין־זשע האב איך ניט פערדיענט ביי אייך, קינדער, איהר זאלט מיר וואַרטען ביז מארגען? א גוטע נאכט!

און דער זיידע איז אויפגעשטאנען פון דער ערד און האט געמומען זיך געוועגענען מיט אונז אויף דער רעכטער אמת. זענען מיר, אלע דריי אייניקלעך, צוגעפאלען צו איהם, געבעטען, געחלש'ט, געקושט — קוים מיט צרות געפועלט, ער זאל זיך אוועקזעצען צוריק אויף זיין ארט און פארטזעצען זיין שרעקליכע געשיכטע.

— נערענקט־זשע, קינדער, וואו האלטען מיר? מיר האלטען, ווי אזוי דער נפש געהט מיט שטילע טריט צו מיין בעט. איך

הער, ווי ער סאָפּעט מיט אימפּעט און מיט כעס: „הא! אי־הא! אי־הא!" איך פיהל דורך דער קאַלדערע עמיצענ'ס א האנד, און טאקי באלד נאָך א האנד, עמיצער קריכט צו מיר אין בעט אריין, אט־אט איז ער שוין ביי מיר אין בעט!... איך וויים ניט, ווי אזוי איהר; איך האָב מיך אָנגעלייענט אמאָל, אין די יונגע יאָהרען, א סך אזעלכע מעשיות, מורא'דיגע, מיט שדים, גזלנים, מכשפים, רוחות — די דאָזיגע אלע מעשיות, דאַרף איך זאָגען דעם ריינעם אמת, האָבען אויף מיר נישט געמאכט קיין שום אייג־דרוק, אויסער דעם, וואָס איך האָב נאָר געוואָלט וויסען דעם סוף, אשטייגער, אט אזוי ווי איהר אצינד... דער בעגריף פון „אנ־פאלען", „איבערפאלען", „הרגה'נען", „טוידטען" — איז מיר גע־ווען פרעמד. אפילו דער מלאָך־המות מיט די פיעלע אויגען איז אויך געווען ביי מיר נישט מעהר ווי א „סטראשידלע", איין אוים־געטראכטער חלום אויף צו שרעקען אונז, און ווייטער גאָר נישט... דאָ אָבער האָב איך דערזעהן דעם מלאָך־המות פאר מיינע אויגען. איך האָב איהם דערזעהן און האָב איהם דערקענט, אז דאָס איז — ער! ער! איך האָב נאָר נישט געקאָנט טרעפען, מיט וואָס פאר א טוידט איך וועל פון איהם דאָ פאלען, און האָב דעריבער נישט געוואוסט, צו וואָס איך זאָל מיך פריהער חאפען: צום קאָפּ, צום האלז, צום בויך? נעהער פון אלץ האָט זיך מיר פאַרגעשטעלט, אז צוויי גרויסע, ביינערינע, קאלטע הענד וועלען מיך ארומחאפען ביי'ם האלז און וועלען מיך נעמען וואַרנען. איך וועל ווערען ברוין און בלוי, די אויגען וועלען מיר ארויס פון שטערן, און איך וועל נישט קאָנען שרייען. אויך האָט זיך מיר פאַרגעשטעלט א שוועכע זאך, איין אייזערנע, לאָזט זיך אראָפּ מיר אויפ'ן קאָפּ, און איך וואָר פריטשמעליעט... אָדער א בריטעס שארפעס קאל־טעס מעסער טהוט א שניידארריין זיך גליך צו מיר אין בויך אריין, און איך הער דעם שניט... איך וויים אליין ניט, קינדער, פון וואָנען עס האָט זיך צו מיר געמומען מוטה און כח — פון דערשרעק וועדר דער גרעסטער טרום א העלד, און אויב איהר ווילט

וויסען, וועל איך אייך אויסזאָגען א סוד, אז קיין „העלדען" זענען נאָר נישטאָ אין ערגיץ; דער אמת'ער העלד איז טאַקי נאָר דער טרוס... הקיצור, איך האָב דערזעהען, אז עס איז מיר א מינוט צום טוידט, האָב איך מיר א טראכט געטהאָן: „וואָס ליגסט דו, שוטה? אויף וועמען ווארטסט דו? דיין לעבען איז דאָך סאי ווי אציגנ נישט ווערטה א גראָשען"... און איך האָב מיך געגעבען א הויב־אויף און א שפרונג־ארויס פון בעט, און בין שוין געווען מיט איין פוס בייַם טיש, און האָב געחאפט א שוועבעלע און געגעבען א רייב־אויס און א טראָנ־צו צום בעט, — איך טהו א קוק: א גרויסער, א שווארצער, א קודלאטער הונד, איין אמת'ער „סיביריאק" מיט רויטע אויגען!...

געלעגען איז דער כלב־שבכלבים, אפנים, די נאנצע צייט, ערגיץ אונטער דער קאנאפע, אדער צווישען דער שאפע, איז איהם נמאָס נעווארען צו ליגען אליין, אדער עס איז איהם נעווארען קאלט, איז ער דאָס געקומען צו מיר מיט א ווייזיט, זיך בעקענען מיט'ן נייעם אורח, און אנב איז מאקי ביי מיר אויף דער בייענער קאלדערע פיעל בעסער, ווארעמער און געשמאקער...

אויף מארגען האָט מיר דער הארינער בעל־אכסניה דערצעהלט, אז דאָס האָט ער בעקומען א מתנה פון א פריץ.

— עס איז א שטילער הונט, — האָט ער זיך פערענטפערט — זעהר א שטילער הונט. ער טשעפעט ניט קיין פליעג אפילו. ער איז שוין זעהר אלט, און דערצו איז ער נאָך בלינד אויף ביידע אויגען.

ח.

דער אידישער קריללאָוו

איצטינס מאל זענען מיר נעזעסען זאלבעפערט שוין אין וואנאן פון אייזענבאהן. מיר האָבען זיך נעמאכט א פאהר־ארויס

פון שטאדט אויף א טאג, א מין „פארטי דע פלעזיר". נישט חלילה אויף דער יאגד — שיסען האבען מיר נישט ליעב. נישט שיפען זיך אויף א שיפל — מיר קאנען נישט. אויך נישט קיין אנדערע תענוגים זיך אנטהון — וואס זענען מיר? פריצים? עס געהט אונז מעהר נישט אף? דורכפאהרען זיך אביסל — מהכתיתי. פאהרענדיג שמועסט זיך אמאל בעסער ווי אין דער היים. און פון וואס שמועסען פיער אידישע שריפטשטעלער, אז זיי זיצען זאלבעפערט אין איין וואגאן? פון ליטעראטור. דעם יונגסטען פון אונז, דעם פאעט, איז איינגעפאלען א געדאנק, אז אונזער פאלקס־ליטעראטור פעהלט נאר איין זאך — פאבעלען, „באסנים". אבער באסנים! עכט־אידישע! מיט'ן אידישען לשון, מיט אידישען וויטץ, מיט פעפער! די אידעע איז אונז אלעמען געפעלען; שטארק געפעלען! דאס הייסט, עס רעדט זיך נאר אזוי — געפעלען. ווי קאן עס גלייך געפעלען א זאך, וואס יענער האט דאס פארגעלעגט, ניט איך? מע דארף עס פריהער רעכט צעקייען און ערשט נאכדעם „מסביר זיין", געבען צו פערשטעהן, בעלייכטען, אויסבעסערען, איטליכער נאך זיין השגה און פערשטאנד. עס פערשטעהט זיך, אז תחילת האבען מיר זיך אביסל געשפארט, נאכדעם טאקי רעכט צעאמפערט זיך, דאס הייסט, חלילה נישט געקריגט זיך, נאר גלאט אזוי אויסגעוויזען, יעדער בעזונדער, אז ער פערשטעהט בעסער פונ'ם אנדערען...

און עס איז געבליבען ביי אונז אלע פיער, אז מע דארף זיך נעמען שרייבען „באסנים". די פראגע איז נאר — מי ומי ההולכים? וואר זאל זיך נעמען צו דער ארבייט? דא האט יעדער פון אונז ארויסבעווייזען אזוי פיעל בעשיידענהייט און ענווות, אז מע האט זיך וויעדער געמוזט צעקריגען. איטליכער פון אונז האט ארויפגעלעגט די ארבייט אויפ'ן צווייטען, און מיר אלע אויפ'ן „זיידען". איינער האט נעזאגט, אז אזא ערנסטע ארבייט דארף נעמען אויף זיך מיין קאלענא מיט'ן הייסען טעמפעראמענט; ערנסטענס, וויל ער איז איין ערנסטער מענש, און, צווייטענס, וויל

ער בעזיצט שפראך, עטלעכע לשונות. דער אנדערער, טאקי מיין קאלעגא מיט'ן הייסען טעמפעראמענט, האט געדרונגען פונקט קאפויער, אז דאס פאסט פאר מיר, דוקא וויל איך בין נישט אזא ערנסטער מענש... איך האב אנגעוויזען אויפ'ן יונגסטען פון אונז, אויפ'ן פאעט, אז דאס איז פאר איהם ווי אנגעמאסטען: סטייטש, א דיכטער! און דער יונגסטער פון אונז, דער דיכטער, טייט אויף מיר מיט'ן פינגער: „אדרבה, דאס פאסט פאר אייך, איהר זענט א הומאריסט!"... אזוי לאנג, ביז עס איז געבליבען, אז מיר אלע פיער דארפען זיך נעמען צו דער ארבייט און ארויסגעבען א בוך פון פאבעלען.

— קינדער! — רופט זיך אן דער זיידע מיט זיין פרייליך שמייכעל, ווי געווענליך. — איך האב מורא, אז די ערשטע פאבעל וועט מען דארפען מאכען איבער אונז טאקי אליין, און הייסען וועט דאס מיט'ן נאמען „דער קווארטעט"...

דער געדאנק האט ארויסגערופען א הילכיגען געלעכטער אין אונזער גאנצער חברה, און דער יונגסטער פון אונז, דער דיכטער, האט זיך אראפגעגליטשט פון דער באנק און האט זיך געגומען קאטשען פאר געלעכטער. ער האט שוין אזא טבע, אז ער הויבט אן לאכען, לאכט ער אזוי געשמאק, ביז ער מאכט דעם גאנצען עולם לאכענדיג. פלוצים וואכסט־אויס א גלאטער קאפ פון נאך גאר א יונגענמאן, א בחור, מיט א גלאט געגאלט געזיכט, ווי אייז ארטיסט, מיט לאכענדיגע אויגען, מיט ריהרעוודיגע ברעמען, און רופט זיך אן צו אונז בזה הלשון:

— איזוויניטיע, גאספאדא! עס איז אביסעל ניט פרילישטנע, אפשר טאקי נישט טאקטישטנע, וואס איך ווריוואיע מיך אומגעבעטען אין א פרעמדען שמוס. איהר האט, ניט ווילענדיג, מיר אנגעטראטען אויפ'ן פוס. איך זיץ די גאנצע צייט, פון יענער זייט, און הארך, ווי איהר ראזסוזשדאיעט פון א זאך, וואס איך האב פערבראכט דערויף א סך. באסניס דאס איז מיין קאניאק,

מיין לעבען. א זאק מיט בארשטש אוועקגענעבען. מיין נאמען איז פעלדשטיין, פון קעשעניעוו בין איך אליין. איך שטודיער דאקטאר מעדיצין, אין דער גרויסער שטאדט בערלין. איהר הערט, ווי איך רעד מיט סטיכעם? אזא פריוויטשקע צו־נ־אלדי רוחות! קורץ, איהר קוקט מיך אן, ווי א הוהן — א האהן; איהר חלש'ט וויסען, ווער איך בין, איהר זענט נערעכט, עס האט א זין. איך וועל אייך זאגען צוויי געצעהלטע ווערטער, וועט איהר זיך אויפ־חאפען פון די ערטער: איך בין ד ע ר א י ד י ש ע ר ק ר י־ל א ו ו, און איין עק א סוף.

אבער טאקי אזוי ווי ער האט געטראפען! אלע פיער האבען מיר זיך נענעבען א הויב־אויף פון די ערטער און געבעטען דעם אידישען קריגאוו, ער זאל זיך אוועקזעצען דא מיט אונז. דער אידישער קריגאוו האט זיך לאנג נישט געלאזט בעטען. ער האט זיך אוועקגעזעצט נעבען אונז און האט אנגעהויבען שיטען מיט גראמען אזוי פיעל, אז עס האט זיך געדרעהט דער קאפ. עס האט זיך נעדאכט, אז די גראמען פאלען פון די פאליצעם, פון די טשעמאדאנעס, שפרינגען דורך די פענסטער, שיטען זיך און קויקלען זיך, ווי באב, ווי ארבעס. איידער איהר האט צעקייעט די ערשטע עטליכע רייסען, זענען שוין געקראכען צו אייך אין אויהער אריין פרישע גראמען — מיט איינעם ווארט, עס האט זיך ביי איהם נעגראמט פון אלע זייטען. קיינער פון אונז האט קיין צייט נעהאט א ווארט אויסצורעדען. דער אידישער קריגאוו האט אונז אלעמען פער'כשופ'ט מיט זיינע גראמען און מיט זיינע באסנים, וועלכע איך געב איבער ווארט און ווארט:

איין אייזעל מיט א סאלאוויי.

איין אייזעל דערזעהט א סאלאוויי
און מאכט צו־נ־איהם מיט א נעשריי,
ווי א נאחאל, א בלאזען:
„הער נאר, סאלאווייטשיק, מיין טאלאנטליווע חזן!

מע זאָגט, דו זינגסט עפּים אזעלכע שטיק,
וואָס סע פּשוט איין אַנטיק!
דו ווייסט דאָך, אז איך בין א מבין,
ווי א קאַץ אויף הייוון.
טאָמער וואָלסט דו מיר געזונגען עפּים א זאַך,
א פּאָר שטיקלעך, נישט קיין סך,
נאָר לעבעדיג און הויך,
עס זאָל געהן א רויך"...
און ער האָט זיך עס צעלאָזט, דער סאָלאָוויי,
מיט א שלשלת, מיט א דרעה,
מיט א פּייף און מיט א קנאַק,
ווי אונזער חזן פּאַסטערנאַק
אויף א ברית, אז ער חאַפּט א כוסה,
פּריהער א קלייניע, דערנאָך — א גרויסע,
און מאַכט דעם גרויסען מי שברך
אונזער נגיד רב נתן־קורח...
א סוף. ער האָט געענדיגט, דער סאָלאָוויי.
רופט זיך אָן דער אייזעל צו איהם אזוי:
„נישט זאָגען קיין ליגען —
דו זינגסט ניט שלעכט קיין ניגון.
אָטשע זשאָל! עס גענט פערלאָרען א טאָלאַנט.
איי אונזער קעלבעל האָב איך מיך דערמאַנט.
ווען דו זאָלסט זיין מיט דעם בעקענט,
וואָלט דיין נעמבע ערשט גע'שמ'ט"...

* * * * * * * * * * * * *

וואָס איז פון דער באַסני די נראַוואָאוטשעניע?
אז איהר שרייבט אָן א סאָטשינעניע
און איהר ווילט וויסען אויף דעם א מניעניע,
זאָלט איהר דאָס בעז מאָליישאוואָ סטיעסניעניא,

און עס זאָל ניט זיין קיין שום ניערַאַזומעניע, —
אַרײַנווערפֿען אין א גוטען אָרט דלית אוניטשטאָושענ...

* * *

דער אידישער קריגאָוו האָט אונז נישט געלאָזט לאַנג קוויקען זיך מיט דער ערשטער באַסני. ער איז אויפגעשטאַנען מיט א שיינענדיג פּנים און מיט שמייכלענדיגע אויגען, אַרײַנגעלעגט ביידע גראָבע פּינגער אין ביידע זייטען זשילעט און געזומען לייענען אונז די צַוויִיטע באַסני:

דער וואַלף און די קאַטן.

עס לויפט א וואָלף פון שוואַרצען וואַלד,
עס ברענט דער פֿראָסט, עס בלאָזט, ס'איז קאַלט,
נאָר ער מוז נעבאַך לויפען,
אַניט — וועט מען זיין פּעלעכען פּערקויפען.
מיין וואָלף —
צום דאַרף.
ער זעהט, עס זיצט א קאַץ אַליין,
און הויבט אָן בעטען זעהר שען:
„קעצעלע! קעצעלע! מיר זאָל זיין פֿאַר דיין פּנים!
אויף מיין פּעל זענען דאָ א סך בעלנים.
נעם מיך אַריין צו דיר, ווייבעלע!
זיי מיך מכבד מיט א געבראָטען טייבעלע!"
— ווייסט דו וואָם? לויף זיך דורך צו מיין טאַטע.
— איך קאָן נישט! איך האָב ביי איהם ג'לקח'ענט די קאָפּאָטע.
— נו, געה־זשע צו יענקעל דלות.
— ס'איז גרינג צו זאָגען. וואו איז זיין טלית?
— נו, ווייסט דו וואָם? געה צום בעל־הבית: צו בערעל טנופת.
— איך קאָן נישט! איך האָב ביי איהם אַוועקגעלעגט די עופות.

— נו, אויב אזוי, איז א שלעכטער משא־ומתן,
צוריק אין וואלד, א רוח אין דיין טאטען !...
. . . . . .

יעדע באסניא האט זיך איהר נראוואוטשעניע.
פון דאנען פיהרען מיר ארויס א פריאמאיע זאקליוטשעניע :
אז איהר פערדוקט דעם טשאלענט, מעגט איהר גיסען שמאלץ
צעהן פוד. נאר לעגט איהר נישט קיין האלץ,
חאטיא עס מעג זיין אים פרייטיג,
וועט דער קוגעל ניט זיין צייטיג.

* * *

נישט נעלאזט אונז אפרוהען זיך פון דער צווייטער באסני,
האט אונז דער אידישער קריגאוו געגומען לייענען א דריטע :

„קוואַרטעט", ביי מיר היימט עם „די קאפעליע".

אז איהר וילט וויסען וועד —
איז א ציעג, איין אייזעל מיט א בער
האבען זיך צונויפגענומען אלע דריי
נעפרעמענט מאבען א שפיעלעריי.
מע זיצט זיך בריים און וויך, ווי אויף וואטען,
מע קוקט אריין אין די ביכער מיט די נאטען,
די אינסטרומענטען טראגט מען צו,
מע מישט די נאטען וויים איך וואו,
מע קלאפט, מע רייבט מיט די סמיטשאקען,
עס פליהען פון די פיעדלען די קאלאקען.
דא צעבייזערט זיך דער עזעל
און גיט א שנאל דער ציעג אין נעזעל :
„אט באלוואנעם !
זיך צערימפעלט, ווי די שארלאטאנעם !
ממה נפשך, מאבען מיר א שפיעלעריי,

דאַרף מען שפּיעלען אלע דריי
צום טאַקט, צום קלאַפּ,
און האלטען קאַפּ.
הער נאָר, דו, רב בער!
די ציען זאל זיצען דאָרט, און דו — אהער!"
בקיצור, עס דויערט ניט קיין סך, טהוט די ציען א לאַך:
„מע־ע־ע! אז אך און וועה איז אייך!
איהר זענט ביידע גראָבע יונגען!
אומזיסט ארויסגעשטעלט די צונגען!
אט פליהט א סאָלאָוויי,
ער וועט אייך זאָגען, ווי אזוי
מע דארף בעזעצען די קאפעלייע,
זי זאל ניט קריכען אויף דער סטעלייע".
דערהערט דער סאָלאָוויי,
צעלאַכט ער זיך און מאכט צו זיי:
„חא־חא־חא, כלי־זמרים!
גרילצערם, שאָרים־באָרים!
איהר קאַנט שוין שטעהן, איהר קאַנט שוין זיצען
איהר קאַנט אייך גראבלען, איהר קאַנט אייך קריצען.
פון אייער שפּיעלען, איהר מענט מיר גלויבען
וועט די וועלט קיין נחת ניט דערלעבען.
. . . . . .
פון דער באסני די זאקליוטשעניע
איז א טיעפע נראוואָאוטשעניע:
אז מע רופט־אויף א חתן צו דער תורה
און ער קען נישט די הפטורה,
מעג ער אָנטהון דריי טליתים,
וועט ער ניט אויפשטעהן קיין תחית־המתים.
דער שניט פון די באסנים מיט זייערע אונערוואָרטעטע „נראָ־
וואָאוטשעניעס" האָבען אונז, מע קאָן זאָגען, צום טוידט געשלאָגען,

און איידער מיר האָבען צייט געהאט זיך ארומקוקען און זיך נעהער צו בעקענען מיט'ן אינטערעסאנטען נפש, האָט געגעבען א פייף דער צוג, און דער „אידישער קריגאוו" האָט זיך געגעבען א חאַפ צו זיינע פעקלעך, זיך אפגעזעגענט מיט אונז, נאטירליך אין גראמען, געביטען זיך מיט די אדרעסען, און שטעהענדיג שוין מיט די טשעמאדאנעם אין די הענד ביי דער טהיר, האָט ער אונז דערוויי דעקלאמירט נאָך א באסני מיט'ן נאָמען:

א פוכס אין ווינגאָרטען.

א פוכס א מחותן, הונגעריג ווי א וואלף,
איז געגאנגען אין בעסאראביע אין א דאָרף
פארביי א ווינאָגראדניק א גראָמאדנעם
(איך וועל אייך זאָגען אויף זשארגאָן,
וועט איהר חאפען דעם טאָן:
„א גאָרטען א ווינאָגראדנעם").
ער דרעהט זיך, דער מחותן,
ביי די זייטען און אין מיטען;
די פוינעלעך פישטשען,
די ווינטרויבען בלישטשען.
אר־וואַ, איין עבירה —
א טייערע פרי,
און האָבען א זעלטענעם ריח;
נאָר זיי הענגען אזוי הויך,
חאָטש דראפע זיך אויף די וועגד,
חאָטש קריך פון דער פעל,
צעריים זיך די הענד,
מאך פון זיך א תל!...
אפגעשטאנען אזוי אקעגען א שעה,
מאכט ער פאר דאָסאדע: „ווייס איך —
אויף וואָס אידען מאכען א ברכה!

אַיך זאָל אַזוי האָבען הצלחה:
א שטיקעל טרוקען ברויט מיט זאַלץ,
בעשמירט מיט פּוטער אָדער שמאַלץ,
האָט טויזענד מאָל מעהר טעם!
ווינאָ־גראַד! א גאַנצער טאַרראָם!
א טרעסקאָוויצי, א מציאה!
דאָקטוירים פראָפיסעווען א רפואה!
וואָפערווייך, איז ער גרין אַזוי ווי גראָז,
האָט קיין אידישען טעם, וויים איך וואָס!
זויער ווי פּסח'יגער ווין,
איך דאַרף איהם אויף סים־סאָט כּפּרות,
ווי צייהן־וועהטיג,
ווי מיינע צרות —
לאָז ער אייך געהן אין דער ערד אַריין!"...

* * * * * * * * * * * * *

פון דער דאָזיגער באַסני, ק'סאָזשאַלעניץ,
ציהען מיר א מאָדנע נראַוואָאוטשעניץ:
אַז סע שטעהען אין גאַס צוויי אידען
און בעסיעדעווען זיך ספּאָקאָינע און צופריעדען,
חלילה נישט געקריעגט זיך, נישט געפּאַרעט,
ניט געשטורכעט, ניט געטאַרעט,
נאָר גלאַט אַזוי, מיט הענד, מיט ביינער, —
דאַרף נישט אַריינמישען זיך קיינער,
וואָרום צווישען יאָ און ניין,
קאָנט איהר חאָפען אין די צייהן...

* * *

שוין שטעהענדיג מיט די טשעמאָדאַנעס אויפ'ן וואָקזאַל, אין א לאַנגען ראָק, מיט א היטעל אויף א זייט, האָט „דער אידישער קריללאָוו" צו אונז געוואונקען פון דער ווייטען. די קלוגע אויגען,

די ריהרעווידיגע ברעמען, דאָם פנים, דאָם גאַנצע סימפּאַטישע אויס־זעהען זיינם האָט געוועדט, געוועדט, געוועדט מיט גראָמען. צום לעצטען מאָל האָט ער אוגז געשענקט א שמייכעל און אויסגעשריגען פון דער ווייטען:

באַסנים וועל איך אייך ערשט שיקען;
איך האָף צו גאָט, זיי וועלען אייך געפעלען.
איהר וועט, אם ירצה השם, זיך קוויקען.
דער עולם וועט די פינגער לעקען, איהר וועט קוועלען!